معارف وزیرلیگی

اۉزبېک تیلی

سکّیزینچی صنف درسلیک کتابی

باسیلگن ییلی: ۱۳۹۹

سرود ملی

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د توري — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي — پاميريان، نورستانيان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ايماق، هم پشه يان
دا هېواد به تل ځليږي — لکه لمر پر شنه آسمان
په سينه کې د آسيا به — لکه زړه وي جاويدان
نوم د حق مو دی رهبر — وايو الله اکبر وايو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

معارف وزیرلیگی

اۉزبېک تیلی

سکّیزینچی صنف درسلیک کتابی

۸- صنف

باسیلگن ییل: ۱۳۹۹هـ . ش.

کتاب مشخصاتی

مضمون: اۉزبېک تیلی درسلیک کتابی

مؤلفلر: تعلیمی نصاب اۉزبېک بۉلیمی درسلیک کتابلر مؤلفلری

تېکشیرووچیلر: تعلیمی نصاب اۉزبېک بۉلیمی درسلیک کتابلر مؤلفلری

صنف: سکّیزینچی

متن تیلی: اۉزبېکی

یوکسلتیرووچی: درسلیک کتابلر تألیفی و تعلیمی نصابی نینگ یوکسلتیریش عمومی ریاستی

ترقه‌تووچی: معارف وزیرلیگی عامه آگاه‌لیگی و روابط ریاستی

باسیلگن ییلی: هجری شمسی ۱۳۹۹

ایمیل آدرس: curriculum@moe.gov.af

درسلیک کتاب‌لر معارف وزیرلیگی‌گه تېگیشلی بۉلیب، بازارده آلدی- ساتدی‌گه اجازه بېریلمه‌یدی. متخلف‌لر بیلن قانونی معامله بۉله‌دی.

معارف وزیری‌نینگ پیامی

اقرأ باسم ربک

بیزگه حیات بغیشله‌گن و اۉقیش و یازیش بویوک نعمتی‌گه ایگه قیلگن تینگری تعالی‌دن منتدارمیز و الله‌ﷻ تمانیدن بیرینچی قتله اۉقیش پیامی نازل بۉلگن اینگ سۉنگی پیغمبر حضرت محمد مصطفیﷺگه کۉپ درودلر بۉلسین.

۱۳۹۷نچی ییلی، معارف ییلی نامیگه مسمی بۉلگن‌لیگی برچه‌لرگه معلوم دیر. شونده‌ی بیزنینگ عزیز مملکتی‌میزده تعلم و تربیه تیزیمی‌نینگ اَیریم بۉلیم‌لریده اساسی اۉزگریش‌لر کېلیشی ممکن. اۉقیتووچی، اۉقووچی، کتاب، مکتب، اداره و آته–آنه‌لر کېنگش اداره‌لری، افغانستان معارف تیزیمی‌نینگ اساسی و آلتی‌لیک عنصرلریدن حسابلنه‌دی و بولر مملکت تعلیم و تربیه‌سینی رواجلنتیشریشده مهم رول اۉینه‌یدی. بونده‌ی بیر مهم پیتده، افغانستان معارفی‌نینگ بویوک عایله‌سی و باشچیسی، مملکت تعلیم و تربیه‌سی‌نینگ زمانوی تیزیمینی رواجلنتیریشده اساسی اۉزگریشلر یره‌تیش اوچون قرار قبول قیلگن.

شو اوچون، تعلیمی نصاب‌نی اصلاح و رواجلنتیریش، معارف وزیرلیگی‌نینگ مهم بیرینچی درجه‌ده‌گی ایشلریدن سنه‌له‌دی. درسلیک کتابلر کیفیتی، محتواسی و اولرنی مکتب‌لر، مدرسه‌لر و باشقه دولتی و شخصی تعلیمی اداره‌لرده ترقه‌تیش جریانی تۉغریسیده اعتبار قره‌تیش معارف وزیرلیگی‌نینگ دستورلریده بیرینچی اۉرینده دیر. بیزنینگ درسلیک کتابلریمز کیفیتلی بۉلمه‌گن صورتده، مملکتده تعلیمی پایدار هدفلرگه ایریشه‌آلمه‌یمیز.

یوقاریده‌گی ذکر بۉلگن هدفلر و بیر مهم تعلیمی تیزیم‌گه ایریشیش اوچون، مملکت بۉییچه برچه اۉقیتووچیلردن، اولرنی کېله‌جک نسل‌نینگ تربیه‌لاووچیلری صفتیده، التماس قیله‌میز که اولر اوشبو کتاب و محتواسینی عزیز باله‌لرگه اۉرگه‌تیش جریانیده هرقنده‌ی سعی و حرکت‌لریدن باش تارتمه‌سین‌لر و دینی، ملی و انتقاد فکرلی بۉلگن فعال و آگاه نسل‌نی تربیه‌لش اوچون کوشش قیلسین‌لر. اۉقیتووچیلر، هرکون ینگی تعهد و مسؤولیت پذیرلیک‌دن تشقری، عزیز اۉقووچیلرنینگ یقین کېله‌جکده افغانستان‌نینگ ثمره‌لی، متمدن و معمار خلقی صفتیده رواجله‌نیشی‌نی نیت قیلیب، درس بېریش‌نی باشله‌سین‌لر.

عزیز اۉقووچیلردن، اولرنی مملکت‌نینگ کېله‌جک اینگ ارزشلی سرمایه‌سی صفتیده، ایسته‌یمن که اولر فرصت‌نی قۉلدن بېرمه‌ی، اۉقیتووچیلرنینگ درسیدن ادب و احترام کمالی بیلن علم اۉرگه‌نیب، اولرنینگ بیلیمیدن تۉغری شکلده فایده‌لنسین‌لر.

آخرده، مملکت برچه تعلیمی ایش بیلرمانلری، تعلیم و تربیت دانشمندلری و اوشبو درسلیک کتاب‌نی تیارلش و ایدیت قیلیش اوچون جدی سعی و حرکت قیلگن تعلیمی نصاب بۉلیمیده‌گی فنی همکارلردن منتدارچیلیک بیلدیریب، اولرگه تینگری تعالی‌دن بو مقدس و انسان‌ساز یۉلده موفقیت‌لیک ایسته‌یمن.

بیر معیاری و رواجلنگن معارف تیزیمی‌گه ایریشیش و آزاد خلق‌لی آباد، آگاه و مرفه افغانستان آرزوسی بیلن.

دکتور محمد میرویس بلخی

معارف وزیری

فهرست

بیت	وقت	عنوان	سان
۱	ایکّی درسلیک ساعتی	حمد	۱
۶	ایکّی درسلیک ساعتی	نعت	۲
۱۰	ایکّی درسلیک ساعتی	نوروز بیره‌می	۳
۱۷	ایکّی درسلیک ساعتی	معارف و اساسی قانون	۴
۲۳	ایکّی درسلیک ساعتی	نظم و ترتیب	۵
۳۱	ایکّی درسلیک ساعتی	شیراق حماسه سی	۶
۳۷	ایکّی درسلیک ساعتی	پادشاه خواجه بلخی	۷
۴۳	ایکّی درسلیک ساعتی	ملی وحدت	۸
۴۷	ایکّی درسلیک ساعتی	صبر چیدم	۹
۵۳	ایکّی درسلیک ساعتی	مصنوعی آی	۱۰
۵۸	ایکّی درسلیک ساعتی	یخشیلیغ	۱۱
۶۲	ایکّی درسلیک ساعتی	میوه لرنینگ ساغلیققه فایده سی	۱۲
۶۷	ایکّی درسلیک ساعتی	اؤغلاق	۱۳

۱۴	سیف الملوک داستانی	ایکّی درسلیک ساعتی	۷۳
۱۵	اعتدال	ایکّی درسلیک ساعتی	۸۰
۱۶	میرزا امام بیردی خان	ایکّی درسلیک ساعتی	۸۵
۱۷	قار اوچقونی نینگ تقدیری	ایکّی درسلیک ساعتی	۹۱
۱۸	نیک لیک بهاسی	ایکّی درسلیک ساعتی	۹۷
۱۹	شراب ضررلری	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۰۲
۲۰	صادق اۆغلانینگ بۆلهی	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۰۸
۲۱	انترنیت (Internet)	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۱۳
۲۲	فضولی	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۱۸
۲۳	اۆلکه اقتصادیده کسب و هنر اۆرنی	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۲۴
۲۴	روزی بیره دیگن الله ﷻ دیر	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۳۰
۲۵	بیرلشگن ملتلر	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۳۵
۲۶	قاری شرف الدین شرف	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۴۲
۲۷	مقال‌لر	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۴۸
۲۸	ابو نصر فارابی	ایکّی درسلیک ساعتی	۱۵۳
۲۹	لغتلر		۱۵۸

بیرینچی درس

هدفلر:

۱- الله ﷻ نینگ عفو کرمی حقیده معلومات تاپیش.

۲- فعل حقیده معلومات تاپیب، جمله‌لرده ایشلته آلسین‌لر.

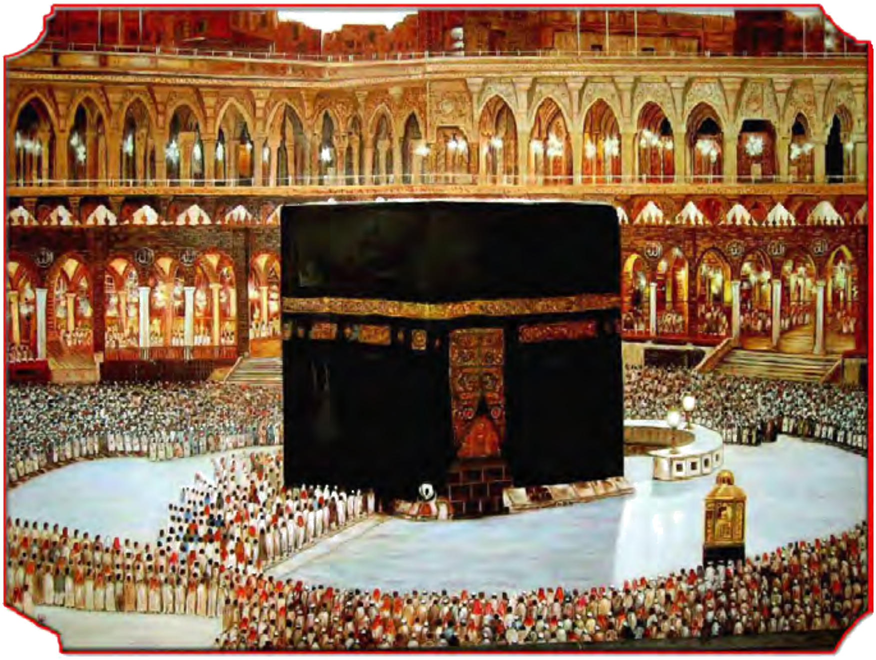

سؤراقلر:

۱- الله ﷻ نینگ مهربانلیکلری حقیده نیمه‌لر بیله‌سیز؟ بیر نیچه‌ته نی اَیتیب بیرینگ!

۲- الله ﷻ قدرتلری دن بیر نیچه مثال کیلتیرینگ!

حمد

اي کرمینگ آلدیدا کوه گناه
نیچا که جمع اؤلسا سمان کوه-کوه
جمله جهان اهلی خطا قیلسالار

ییلگا اوچوب اُؤیلا که بیر پر کاه
ییل قاشیدا انگا نيي بؤلغای شکوه؟
جرم بیلا نامه قرا قیلسالار

نامـه نی آق ایلامـاک آسـان سـېنگا
کیم یۉق اۉشـل امـر دا نقصـان سـېنگا

تون که توزوب شـعبده هنگامـه‌سـین
قیـلدی قــرا اهـل جهـان نامــه‌ســین

لطف قویاشـیغا چـو بېردینـگ ظهــور
مهر ایلا قیلدینگ باری ظلمت نـی نـور

یېـل نی قیلیب چـابک برقــع‌ربــای
کېــچه ســـوادیدا عیــان قیلـدی آی

عفـو چراغـی قاچـان اۉلغـای یـاروق
قیلماسـا عصـیان تـونی عاصـی یـازوق

جـرم اۉتیغـه بۉلماسـا گـر شـعله تیـز
ابر کــرم قـایــدا بۉلــور قطــره‌ریــز؟

گرچـه گنـاه نینـگ حـدوپایانی یـۉق
ایلاماسـنگ رحـم هـم امکـانی یـۉق

یارب، اورار دا کرمینگ بحـری جـۉش
چېکســـالار اول خیـــل و خــــروش

بۉلســا نــوا بیــرلا بــاری محتــرم
ایــلاما محـــروم نــوایی نــی هـــم

امیر علیشېر نوایی

اساسی توشونچه:

عاصی کیشی‌لرنینگ گناهلرینی عفو اېتیب، اولرنی اؤز درگاهیگه قبول قیله‌دیگن ذات یلغوز الله ﷻ دیر و عفو اونینگ صفتلریدن بؤلگن فضل و کرمی دېنگیزی جوش اورگنده درگاهیده توبه قیلیب، سیغینگن کیشی نینگ گناهینی بغیشله یدی.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی جیم اؤقینگ، کېین قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بېرینگ:

* کیم نینگ کرمی آلدیده کوه گناه پرکاه دیر؟

* کیم نینگ آلدیده نامه‌نی آق اَیله‌ماق آسان دیر؟

* ظلمت و قرانغولیک‌نی کیم روشن‌لیک و یارقین‌لیککه اؤزگره‌دی؟

* الله ﷻ کاینات و اونگه بار نرسه‌لرنی کیم گه مسخر قیلگن دیر؟

۲- اؤقیتووچیدن کېین ایکی اؤقووچی نوبتده حمد درسینی دکلمه شکلیده اؤقیسین.

۳- قوییده‌گی لغتلر معناسینی سؤزلیک‌دن تاپیب، جمله‌لرگه ایشله‌تینگ، سؤنگ اؤقووچیلردن اوچ کیشی یازگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اؤقیب بېرسین: کرم، شکوه، شعبده، ظهور، عاصی، یازوق، یاروق، محترم، عفو، هنگامه، عصیان، قراغ، کیمسه، ساحل

اوی تاپشیریغی:

حمد درسینی، نثرگه اؤزگریب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

تون که توزوب شعبده هنگامه سین | قیلدی قرا اهل جهان نامه سین
نامه نی آق ایلاماک آسان سېنگا | کیم یوْق اوْشل امر ده نقصان سېنگا
لطف قویاشیغا چو بېردینگ ظهور | مهر ایلا قیلدینگ باری ظلمت نی نور

یوقاریده‌گی بیت‌لرده، تگیگه خط چیزیلگن سوْزلر فعل دېیله‌دی.

فعل: ایش، حرکت و حالت نی افاده‌لاوچی مستقل سوْزلر فعل دېیله‌دی.

مثال: ۱- تېمور یازدی.، ۲- بابر اوْقیدی.، ۳- بایقرا تینگله‌یدی، ۴- اېرکین اېشیته‌دی، ۵- احمد کېلمه‌دی.

فعل‌لر، نیمه قیلدی؟، نیمه قیله‌یاتیبدی؟، نیمه قیلماقچی؟ کبی سوْراقلردن بیریگه جواب بوْله‌دی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بوْش جایلرینی بېریلگن مناسب سوْزلر بیلن توْلدیرینگ:

سقلنگ، بجردیم، اېکدیک، اوْقی سنگ

* صنف و صنفدن تشقریده، نظافت نی . . . .

* بو بېریلگن تاپشیریق‌لر نینگ همه‌سینی . . . . !

* اوْتگن ییل مکتب باغیگه ۲۵ توپ نهال . . . .

* اوْغلیم! درس . . . . کامیاب بوْله‌سن.

۲- قوییده‌گی جمله‌لرده ایشله‌تیلگن فعل‌لرنی انیقلنگ، سـۉنگ اۉقـووچیلردن تـۉرت کیشی نوبتده جمله‌لرنی اۉقیب، ایشله‌تیلگن فعل‌نی کۉرستسین‌لر:

* مېن بوگون کۉپ کتاب اۉقیدیم.

* احمد، خط نی چیرایلی یازه‌دی.

* کامران، اۉقووچیدن درسنی سۉره‌دی.

* باغچه‌ده بیر قوش جوده هم یاقیملی سیره‌یدی.

* شوگون اۉقووچیلر، بیلمه‌گن نرسه‌لرینی اۉقیتووچیلریدن سۉره‌دیلر.

۳- بیر اۉقووچی توریب، حمد درسینی سـېکین اۉقیسـین، باشـقه‌لـر تینگلـب، درس فعل‌لرینی یازسین‌لر، سۉنگ ایکـی اۉقـووچی یـازگن فعـل‌لرنـی نوبـت بـیلن باشـقه‌لرگـه اۉقیسین.

اوی تاپشیریغی:

کتابچه‌لرینگیزگه آلتی جمله یازیب، اونده فعل‌نی بېلگی‌لب کېلتیرینگ!

ایکّینچی درس

هدفلر:

۱– حضرت محمد ﷺ سیرتلری حقیده قیسقه‌چه معلومات تاپیش.

۲– مستقل فعل‌لرنی بیلیب، جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سؤراقلر:

۱– حضرت محمد ﷺ نی نیمه اوچون خاتم المرسلین دییدیلر؟

۲– حضرت محمد ﷺ نینگ مبارک میلادلری وقتیده نیمه واقعه‌لر دنیاده یوز بیردی؟

نعت

زهی اوصاف حسـنینگ دفتری غه سیغماغای انشـــا

جمیع برگ، کاغذ اؤلســــــه، رنگی چشـــمهٔ دریا

طفیلینگ دن یاراتمیش یېر کؤکنی خـالق الـکونین

خـــــطاب ایلاب مـــلائک‌لرغه صلَوهُ تســــــلیما

قـدم قۉیدینگ جهانغه طاق کسری سـرنگون اۉلدی
اۉچوب زر دشت اۉتی، نوشـــیروان باشیدا یوز غوغا
شب معـراج گېزدینگ طـــرفة العین ایچرا عـــالم نی
یېتالمای جبرئیل، شـهپرلریم کویغای دېدی حـــالا
خطاب ایلاب کلیم الله غه کیم فَاخلَع دېدی نعلینگ
سیزه عرش اوستی غه چیقماقدا لَاتَخلَع دېدی مولا
شرف تاپدی اۉشل دم عرش اعظم خـاک نعلینگدین
وجودینگ دین منور بۉلــــدی قَوسَــینَا و اَو اَدنی
کیشیلر اوشبو معراجینگ غه منکر ایرســـا کافر دور
دلیلینگ کېلدی قرآن ایچرا ســبحان الذی اسری
حضور قلب اۉلور اوچقون غه بو گلشن ده سیر ایتمک
امیدیم شو شفاعت ایلاغای سیز یا رســــول الله
عبدالرحیم اوچقون

اساسی توشونچه:

حضرت محمد ﷺ نینگ نعتلـری هرقنچـه یازیلسـه توکنمـه‌یـدی، الله ﷻ و ملائکـه‌لـر پیغمبریمیز حضرت محمدﷺ گه صـلواة اَیتـه‌دیلـر. الله تعـالی مسـلمانلرنی اولرگـه صـلواة اَیتیش‌گه امر قیله‌دی. اولرنینگ مبارک میلادلری وقتیده کسـری طـاقی کسـر تاپـه‌دی و مجوس‌لر آتشکده‌سی اۉچه‌دی. معراجده اولر بارگن جایی‌گه حضرت جبرئیل بارالمـه‌یـدی، اولر برچه امت مسلمین‌نینگ شفیع‌سی دېرلر. اولردن سۉنگ ینه قیسی پیغمبر کېلمه‌یـدی، شو اوچون اولرنی آخر زمان پیغمبری دېب بیله‌دیلر.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی اۉقیتووچی بیر قتله آسته- سېکین اۉقیسین، سۉنگ اۉقووچیلر قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرسینلر:

* معراج واقعه‌سی قرآنکریم نینگ قیسی سوره‌سیده کېلگن دیر؟

* قرآن‌ده قیسی سوره‌لر حضرت محمدﷺ نینگ وصفلریگه نازل بۉلگن دیر؟

* پیغمبریمیزدن سۉنگ هم بیرار پیغمبر ظهور قیله‌دیمی؟

۲- قوییده‌گی بیت‌لرنینگ بۉش جایلرینی تۉلدیرینگ:

* زهی اوصاف .... دفتریغه .... انشا .... کاغذ اۉلسه .... رنگی چشمه .... طفیلینگ .... پیر و کۉک .... خالق الکونین .... ملائک‌لرغه .... هم .... تسلیما .... طاق کسری .... اۉلدی .... زردشت .... نوشیروان .... یوز غوغا.

۳- قوییده‌گی لغت‌لرنینگ معناسینی سۉزلیک‌دن تاپیب، جمله‌لرگه ایشله‌تینگ:

خالق الکونین، صلوة تسلیما، طرفة العین، شهپر، کلیم الله، سبحان الذی اسری، قَوسَینا او ادنی، شفیع المذنبین، الم نشرح، طه'، رسول الله

اوی تاپشیریغی:

قوییده‌گی بیت‌لرنی نثرگه اۉزگرتیریب، فعل سۉزلرینی بېلگی‌لب، کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلتیرینگ:

شب معراج گېزدینگ طرفة العین ایچرا عـــالم نی
یېتالمای جبرئیل شهپرلریم کویغای دېدی حالا
کیشی‌لر اوشبو معراجینگ غه منکر ایرسا کافر دور
دلیلینگ کېلدی قرآن ایچرا سبحان الذی اسری

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی بیت‌لرگه دقت قیلینگ:

قـدم قۉیدینگ جهانغه طاق کسری سـرنگون اۉلدی
اۉچوب زر دشت اۉتی، نوشـیروان باشیدا یوز غوغا
شب معـراج گېزدینگ طـرفة العین ایچرا عـالم نی
یېتالمای جبرئیل، شـهپرلریم کویغای دېدی حـالا

یوقاریده‌گی بیت‌لرده قۉیدینگ، اۉلدی، اۉچوب، گېزدینگ، یېتالمای، دېدی سـۉزلری مستقل فعل‌لر دیېله‌دی.

مستقل فعل‌لر: باشقه مستقل سـۉز تورکـوملریگـه اۉخشـب، ایـش- حرکـت، حالـت معنالرینی مستقل روشده افاده‌له‌یدی و لغوی معناگه ایگه دیر.

مثلاً: یوگوردی، تۉخته‌یدی، سکره‌دیم، تاپمه‌دیلر، قیزغنمن، سېوه‌میز و باشقه‌لر.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرده مستقل فعل‌لرنی کۉرسه‌تینگ:

* آی سۉلو گلدانده‌گی گل‌لرگه سوو قویدی.
* گونش اۉز اۉرتاغی بیلن کتابخانه گه کېتدی.
* مېن کتابخانه‌دن ایکّی کتاب نی امانت آلدیم.
* اۉقووچیلر صنف‌گه کیلیب اۉز چوکی‌لریگه اۉلتیردیلر.
* هولکر اۉز اۉرتاغینی کۉپ سېوه‌دی.
* یۉلداش، یېتیرگن نرسه‌سینی تاپدی.

۲- نعت درسیده ایشله‌تیلگن مستقل فعل‌لرنـی تاپیـب، کتابچـه‌لرینگیزگـه یازینـگ، کېین هرقطاردن بیر کیشی تاپگن فعل‌لریدن بیرته‌سینی تخته‌گـه یازسـین و توگـه‌گینچـه نوبت آلیش دوام تاپسین.

۳- مستقل فعل بیلن تۉرت جمله یازینگ، سۉنگ اوچ اۉقووچی یازگن جمله‌لرینی اۉقیب، مستقل فعل‌نی کۉرستسین.

اوی تاپشیریغی:

۱- نعت‌دن بیر بیتی‌نی تنلب، کمیده بېش سطرلیک مقاله یازیب کېلتیرینگ!

اوچینچی درس

هدفلر:

۱- "نورۉز بیره‌می" حقیده معلومات تاپیب، نشانلش سببی و فضیلتلرینی بیلیش.

۲- کمکچی فعل‌نی توشونیب، ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- نورۉز بیره‌می دیب نیمه‌نی اَیته‌دی؟

۲- نورۉزده نیمه ایشلر بۉله‌دی؟

نورۉز بیره‌می

سېویملی اۉلکه‌میزده ییل بۉیی تورلی بیره‌ملر و جشنلر اۉتکه‌زیله‌دی و بولر خلقیمیزنینگ تاریخی، دینی و ملی مناسبتلریگه تېگیشلی دیر. ملی بیره‌م نینگ اینگ قدیمی و طنطنه‌لی بیره‌ملریدن بیری "نورۉز" دیر.

"نورۉز"، افغانستان اۉرته آسیا و ایران خلقلری تمانیدن تجلیل اېتیله‌دی. اونینگ تاریخی اینگ قدیم زمانلرگه باریب تقیله‌دی. "نورۉز" بیره‌می کۉکلم کیریب دله ایشلری

باشلنه‌دیگن پیت گه تۉغری کېلگن‌لیگی اوچون اَینیقسه دهقان‌چیلیک و مالدارلیک ایشلری بیلن شغلله‌دیگن اهالی اۉرته‌سیده جوده علیحده شوق و ذوق بیلن نشانله نیب کېله‌دی و همیشه خلقیمیزنینگ اینگ اساسی سَیل‌لریدن سَیلنگن. انه شو اوچون اولوسیمیز اونگه آلدیندن کۉپ حاضرلیک کۉریب، حویلی- کوچه‌لرنی تازه‌لب، گل و کۉچتلرینی اۉتکزگنلر. بو چیرایلی و طنطنه‌لی روحده اۉتکزگن بیره‌م نینگ اینگ اساسی قسمی نی خلق سَیل‌لری تشکیل بېرگن و بو سیل‌لر بیر نېچه کون دوام اېتگن و شو وقت‌ده کتّه- کتّه بازارلر اۉرته‌گه کېلگن و بازارلرگه تېوره‌ک- اطرافدن هنر و کمال اهل‌لری ییغیلیب، همده چاپ اندازلر و پهلوانلر کوره‌ش و اولاق و پایگه سینگری مسابقه‌لرنی اۉتکزیب، همده داربازلر و قیزیقچیلر سَیل و تماشالرنی کۉرستگن‌لر.

نورۉز بیره‌میده کېکسه‌لر و یاشلر بَب- برابر قتنشگن‌لر، لیکن اېرککلر بیلن عیاللرنینگ تۉپی و خیلی باشقه- باشقه بۉلگن، نورۉز عرفه سیده یاشلر کېکسه آته- آنه‌لرینی قریند‌اش- اوروغلرینی- قونی- قۉشنی‌لرینی مبارک باد قیلیب همده تورلی ذوقلی ایشلرنی بجریب، چیققن‌لر و نورۉز توگه‌شی بیلن دله ایشلری باشله‌نیب کېتگن، بو بیره‌م خلقیمیز اۉرته‌سیده قدیمدن شونده‌ی تجلیل بۉلیب کېلگن و حاضرگچه اۉز طراوتینی یۉقتمه‌گن و خلقیمیز اۉرته‌سیده انه‌شو عنعنه‌لر و رسم و رواج‌لر کېنگ صورتده نشانله‌نیب بارماقده.

اۋلکه‌میز اقلیمی و طبعیتی‌گه کۆره نورۆز ینگی ییل باشله‌نیشی و ینگی فصل‌نینگ کیریب کېلیشی بیلن تېنگ کېلیب، همده طبیعت و بارلیق‌نینگ قیته اویغانیشی حرکت و اۋنیب اۋسیشی‌نینگ باشلنغیچ پیتی دېب توشینیله‌دی.

"نورۆز" نی ینگی حرکت و اینتیلیش‌لر، ینگی ریجه‌لر و مقصدلرنی عملگه آشیریش اوچون باشلنغیچ نقطه هم دېسک بۆله‌دی. چونکه، دهقانلر و باغچیلرنینگ اېکین ایشلری، اۋقووچیلر و محصللرنینگ ینگی اۋقوو ییلی، اینیقسه طبیعت و موجوداتنینگ قیش اویقوسیدن اویغانیشی انه‌شو پیتده باشلنه‌دی.

اۋلکه‌میزده نورۆز بیره‌می دهقان میله‌سی، گل سرخ میله‌سی، معارف جشنی، سومه‌لک تۆیی، کۆچت اېکیش حشری و باشقه میله‌لر و تماشالر آرقه‌لی کېنگ نشانلنه‌دی. آدملر بیر-بیرینی‌کیگه باردی-کېلدی قیلیب، قووناق ییغینلر اۋتکزه‌دیلر. نورۆز حقیقتده بهار بیره‌می دیر. بو فصل‌نی دله ایشلری‌نینگ دیباچه‌سی‌دېک بوتون اۋلکه‌میزده جوده سېرذوق و سېرفیض شکلی‌ده اۋته‌دی و کۆکلم لباسی‌گه بورکنگن طبیعت نورۆز بیره‌می‌گه علیحده فیض کیریتیب توره‌دی.

اساسی توشونچه:

"نوروز" بیره‌می، اۉلکه‌میزده اۉتکه‌زیله‌دیگن طنطنه‌لی ملی بیره‌مله‌ردن بیری دیر. "نوروز" طبیعت و بوتون بارلیق نینگ اویغانیشی، همده تورموش فعالیتلری اوچون باشلنغیچ پیت دیر. اولوسیمیز "نوروز بیره‌می" نی ایزگو و ملی بیر اودوم صفتیده کینگ نشانله‌یدیلر.

فعالیتلر:

۱- درس متنی‌نی برچه‌نگیز بیش دقیقه‌ده جیم و دقت بیلن اۉقینگ.

۲- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، "نوروز بیره‌می" گه تیگیشلی بیرار اۉیین‌نی ایتسین.

۳- "نوروز بیره‌می" گه تیگیشلی مراسملردن قیسی بیری سیزگه کۉپراق یاقه‌دی؟ ایکّی کیشی شو حقده نوبت بیلن فکرینی ایتسین.

۴- هر بیر اۉقووچی "نوروز بیره‌می" ده پیشیریله‌دیگن ییمکلر و اۉینه‌له‌دیگن اۉیین‌لرنی کتابچه‌سیگه یازسین.

۵- هرقطاردن بیرکیشی توریب، یازگن‌لرینی باشقه‌لرگه اۉقیسین.

۶- قوییده‌گی سۉزلرنی معنا قیلیب، هر بیریگه مناسب جمله توزینگ:

طنطنه‌لی، تقویم، بارلیق، باشلنغیچ، اودوم، قووانچلیک، قووناق، نشانلماق

۷- ایکّی کیشی نوبت بیلن توریب، بیری سۉزلرنینگ معناسی و ایکّینچیسی ایسه، توزگن جمله‌سینی اۉقیسین و باشقه‌لر او حقده فکر بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

هرکیم "نوروز بیره‌می" حقیده عایله‌سی بیلن فکر المه‌شتیریب، بیر قیسقه خاطره یا بیر متن یازیب کیلتیرسین. درس متنیده اۉقیلگن موضوعلر اونده تکرارلنمه‌سین.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرده ایشله‌تیلگن قۆشمه فعللرگه دقت قیلینگ:

– نورۉزنی اولوسیمیز خیلمه–خیل مراسم، عرف و عادتلر آرقه‌لی کوتیب آله‌دیلر.

– دېوار، قولب توشدی.

– سېن، ایشلب اۉلتیریبسن‌می؟

– ملی تیم، مسابقه‌نی یوتیب آلدی.

– او، اویاتدن قیزه‌ریب کېتدی!

– او، مهمانلر بیلن بند بۉلیب قالدی.

– کیبانو قازان گه سوو سالدی.

– او، اۉز اکه‌سینی کوتیب تورگن.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده، ایشلب اۉلتیریبسن، کوتیب آله‌دیلر، قولب توشدی، قیزه‌ریب کېتدی، بند بۉلیب قالدی، سوو سالدی، کوتیب تورگن. فعللرنینگ برچه‌سی قۆشمه فعللر دیر.

قۆشمه فعللر عموماً آت بیلن فعل یا که فعل بیلن فعلدن یسه‌له‌دی:

۱– آت + فعل شکلده‌گی قۆشمه فعللر.

۲– فعل + فعل شکلده‌گی قۆشمه فعللر.

بیرینچی شکلده‌گی قۆشمه فعللرده، بیرینچی قسمی اساساً "آت" بۉلیب، یېتکچی یا اساسی قسم دېیله‌دی. بو فعللرنینگ ایکّینچی قسمی "فعل" دن تشکیل تاپیب، کمکچی قسم یا کمکچی فعل دېیله‌دی؛ مثاللر: پول آلماق، یوک کۆترماق، مۆتر هیده ماق، چای ایچماق .....

ایکّینچی شکلده‌گی قۆشمه فعللرده، هم بیرینچی و هم ایکّینچی قسمی "فعل" دن تشکیل تاپگن. بونده، بیرینچی فعل یېتکچی قسم دېیلسه– ده، ایکّینچی فعل "کمکچی قسم" یا "کمکچی فعل" دېیله‌دی.

مثاللر:

آلیب قۉیماق، توتیب بیرماق، چرچب کېتماق، ییقیلیب توشماق، باسیب اۉتماق ...

کمکچی فعل معمولگه کۉره، قۉشمه فعل نینگ یېتکچی یا اساسی قسمیدن کېین کېلهدی. کمکچی فعل، یېتکچی فعل‌گه، تورلی معنالر بیره‌آله‌دی؛ مثال اوچون: اۉقیب تور (اۉقیش فعلی نینگ دوامی)؛ اۉقیب بۉل (اۉقیش فعلی نینگ توگشی)؛ اۉقیب یور (اۉقیش فعلی نینگ تکرارلنیشی) کبی‌لر.

قۉشمه فعللرنینگ قسم‌لری عموماً اجره‌تیب یازیله‌دی؛ بیراق اَیریم حالتلرده قۉشیلیب یازیلیشی هم ممکن؛ مثاللر: قیله‌آلدی = قیلالدی، باره‌آلدی = بارالدی، ایته‌آلدی = ایتالدی، کۉره‌آلمه‌دی = کۉرالمه‌دی، یازه‌آلمه‌دی = یازالمه‌دی و باشقه‌لر.

گاهیده یېتکچی و کمکچی فعللردن ینگی لغوی معنا انگله‌تووچی قۉشمه فعل توری هم یسه‌له‌دی. بونداق فعلنی "جفت فعل" دییدیلر؛ مثاللر: ایتدی- قۉیدی، تشله‌دی- کېتدی، کۉریب- بیلیب، . . . .

جفت فعللر همیشه چیزیقچه بیلن یازیله‌دی.

فعالیتلر:

۱- "نوروز بیره‌می" متنی‌دن، کمکچی فعللرنی بیلگیلب کتابچه‌لرینگیزگه یازینگلر.

۲- هر بیر اۉقووچی ایکیّته جفت فعل یازینگ‌لر. کېین هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، یازگن جفت فعل‌لرینی تخته‌گه یازسین.

۳- قوییده‌گی جمله‌لرده‌گی کمکچی فعللرنی خط چیزیب، بیلگیلنگ:

- مېن فیلم‌نی کۉریب بۉلدیم.
- حاضر ایش قیلیب توریب‌من.
- اېندی کۉپ غم ییب اۉلتیرمه!
- اۉغلینگ خط یازه آله‌دی‌می؟

۴- تۉرت کیشی نوبت بیلن توریب، هر بیری یوقاریده‌گی جمله‌ده‌گی کمکچی فعل‌لرنی ایتسین‌لر.

۵- یانمه-یان اۉلتیرگن اۉقووچیلر بیرگه‌لشیب، کمکچی فعللر بیلن ایکّیته جمله یازسین‌لر.

۶- ایکّی کیشی نوبت بیلن توریب، یازگن جمله‌سینی تخته‌گه یازسین. باشقه‌لر او حقده فکر بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

۱- کمکچی فعل و جفت فعلدن اوچ- اوچته مثال یازیب، همده کمکچی فعلدن ایکّی جمله و جفت فعلدن بیر جمله یازیب کیلتیرینگ!

تۆرتینچی درس

هدفلر:

۱- معارف و اساسی قانون حقیده معلومات تاپیش.

۲- اۉتگن زمان فعلینی بیلیب، جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- مملکت‌نینگ آلغه باریشیگه معارف قنده‌ی اۉرین توته‌دی؟

۲- قه‌ی ییرلردن علم اۉرگنیش ممکن؟

معارف و اساسی قانون

انسانلر تاریخ بۉییچه، دایم تعلیم و تربیه ایشلری بیلن قیزیقیب کیلگن‌لر. اۉتگن زمانلرده تعلیم و تربیه و بیلیم اۉرگنیش ایشلری معبدلر، مدرسه‌لر و مسجدلرده صورت تاپر ایدی. زمان نینگ اۉتیشی و انسانلرنینگ ترقی و تمدن‌گه ایریششی بیلن تعلیم و تربیه اوچون هم یخشی ریجه‌لر تدوین ایتیله‌دی و کون سه‌یین انکشاف تاپه‌دی.

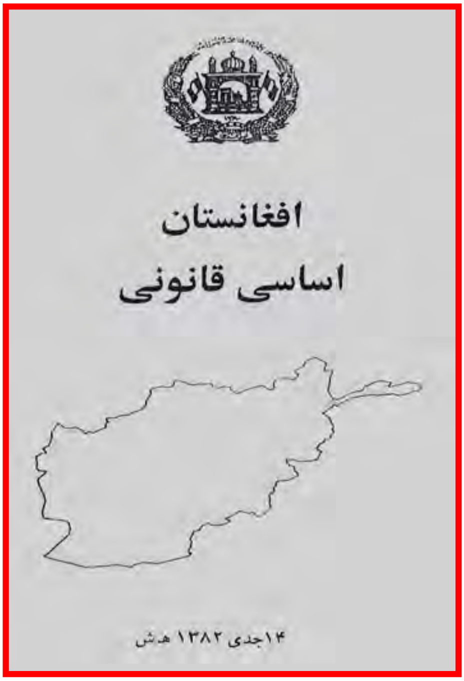

عزیز وطنیمیز افغانستانده امیر شیرعلیخان دوریده تعلیم و تربیه ایشلری مدرسه و مسجدلردن علاوه رسمی مکتبلرده باشلنه‌دی و اعلیحضرت امان الله خان زمانیده بیرینچی بار اۉلکه تاریخیده تعلیم حقی قانون سطحی ده اۉلکه خلقی اوچون تسجیل ایتیله‌دی و ینگی ریجه‌لر و درسلیک پلانلر تعلیم و تربیه بۉلیمیده آلینه‌دی و اونینگ نتیجه‌سیده آز مدتده کتّه اۉزگریشلر بو ساحه‌ده یوز بیره‌دی.

سۉنگگی دوره‌لرده اَینیقسه محمد داودخان زمانیده بو زمینه‌ده کۉرینرلی اۉزگریشلر یوز بیره‌دی و تعلیم حقی اساسی قانون ده عصری شکل ده عکس اېتیریله‌دی.

هجری ۱۳۸۲- ییل ده تصویب ایتیلگن اساسی قانون ده خلقیمیز اوچون تعلیم حقی اۉن آلتینچی، اۉن یېتّینچی، قیرق اوچینچی، قیرق بېشینچی و قیرق آلتینچی مادّه‌لرده قوییده‌گیچه تسجیل تاپه‌دی:

- تعلیم بوتون افغانستان خلقی‌نینگ حقی دیر. بو ایش لیسانس دوره‌سیگچه دولت نینگ تعلیمی موسسه‌لریده رایگان شکلی‌ده دولت طرفیدن تأمین‌لنه‌دی. بوتون افغانستانده معارف‌نینگ عمومی‌لشتیریش، اجباری اۉرته تعلیمات‌نی برابرلش ثمره‌لی پروگراملرنی طرح و تطبیق اېتیش و آنه تیللریده تدریس قیلیش زمینه‌سینی بو تیل‌لرده سۉزله‌یدیگن منطقه‌لرده فراهم قیلیش دولت‌نینگ بورچی دیر.
- دولت بیر واحد تعلیمی نصاب‌نی، اسلام دینی حکم‌لری و ملی فرهنگ اساسیده علمی اصوللرگه مطابق و موافق طرح قیلیب تطبیق اېته‌دی و مکتب‌لرنینگ دینی مضمونلری نصابینی، افغانستانده گی مذهبلرگه کۉره تدوین اېته‌دی.
- عالی، عمومی و اختصاصی تعلیماتی موسسه‌لرنینگ قوریش و اداره اېتیش دولت نینگ بورچی دیر. افغانستان تبعه‌لری، عالی، عمومی، اختصاصی و سواد اۉرگنیش تعلیمات مؤسسه‌لرینی دولت اجازه سی بیلن قوره آله‌دیلر.
- دولت تشقی کیشی‌لری گه، عالی، عمومی، اختصاصی، تعلیماتی مؤسسه‌لر قوریشینی قانونگه مطابق و موافق رخصت بیره‌دی.
- دولت نینگ عالی تعلیمات موسسه‌لری‌گه کیریش شرایطی و اونگه باغلیق باشقه ایشلر قانون آرقه‌لی تنظیم اېتیله‌دی.

عزیز و جانه جان وطنیمیز افغانستان نینگ اساسی قانونی گه مطابق دولت عالی، عمومی و اختصاصی تعلیمات مؤسسه‌لری نینگ یوکسلیشی گه خاص توجه اېته‌دی و بو مؤسسه‌لرگه یخشی شرایطنی یره‌تیش و آنه تیلی‌ده تدریس اېتیش زمینه‌سی‌نینگ برابرلشی اۉز بۉینی‌گه آله‌دی و خصوصی تعلیمی موسسه‌لری فعالیتی‌گه رخصت بیره‌دی.

اساسی توشونچه:

دولت اساسی قانون‌گه بناءً عـالی، عمـومی و اختصاصـی تعلیمـات مؤسسـه‌لرنینـگ یوکسه‌لیشی‌گه خاص توجه قیلگن و عالی، عمومی، اختصاصی و آنه تیلده اۉقـیش اوچـون قوله‌ی شرایط یره‌تیشنی اۉز عهده‌سیگه آلگن دیر.

فعالیتلر:

۱- اۉقووچیلردن اوچ کیشی اساسی قانوندن قیرق اوچینچی ماده‌نی اۉقیسین و باشقه اۉقووچیلر دقت بیلن اېشیتسین‌لر. سۉنگره، اۉقووچیلردن ایکّی کیشی توریب، بو ماده‌نینـگ مفهومینی ایتسین.

۲- اۉقووچیلر درس متنیـده یـازیلگن مـادّه‌لـر حقیـده اۉز فکرلرینـی ایکّـی جملـه‌ده یازسین‌لر، کېین اۉقـووچیلردن اوچ کیشـی یـازگن جملـه‌لرینـی توریـب اۉقیسـین، باشـقه اۉقووچیلر، اۉقیلگن جمله‌لر حقیده فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۳- قوییده‌گی لغتلر معناسینی سۉزلیکدن تاپیب، جمله‌لرگه ایشله‌تینگ:

معبد، کلیسا، تبعه، لیسانس، اۉرته تعلیمات، تعلیمی نصاب، تنظیم

اوی تاپشیریغی:

قیرق اوچینچی مادّه‌نی کتابچه‌لرینگیزگـه یازیـب، کـېین بـو مـادّه نینـگ آنـه تیلـی حقیده‌گی سۉزلرینی یادلب، آنه تیلیده اۉقیش و اۉرگنیش اهمیتی حقیده قیسقه بیـر انشـاء یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤقیب، اونده‌گی فعل‌لر حقیده دقت قیلینگ:

* انسانلر دایم تعلیم و تربیه و اؤرگنیش‌گه قیزیقیب کېلگن‌لر.

* اؤتگن زمانلرده تعلیم و تربیه و اؤرگنیش معبدلر، مدرسه‌لر و مسجدلرده ممکن بؤلر ایدی.

* زمان اؤتیشی و اؤزگریشی بیلن تعلیم و تربیه هم انکشاف قیله باشله‌دی.

* محمد داودخان دوریده تعلیم و تربیه ساحه‌سیده کتّه اؤزگریشلر یوز بېردی.

یوقاریده‌گی ایشله‌تیلگن فعل‌لرگه اؤتگن زمان فعلی دېیله‌دی.

اؤتگن زمان فعلی:

ایش حرکت نینگ نطق پیتیدن آلدین بجریلیشی نی یا که بجریلمه‌گنینی بیلدیره‌دی.

اؤزبېک تیلیده اؤتگن زمان فعلی نینگ تورلری کؤپ. قوییده اوچ توری کؤرسه‌تیله‌دی:

۱- مطلق اؤتگن زمان (مطلق ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + دی + پیوست یا قؤشیلگن آلماش بیلن یسه‌له‌دی؛

مثال "یاز" بویروق فعلی دن:

	بیرلیک	کؤپلیک
یازماق	یازدیم	یازدیک
	یازدینگ	یازدینگیز
	یازدی	یازدیلر

۲- اوزاق اؤتگن زمان (بعید ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + گن + ایدی + پیوست یا قؤشیلگن آلماش بیلن یسه‌له‌دی؛

مثال "یاز" بویروق فعلی دن:

	بیرلیک	کؤپلیک
یازماق	یازگن ایدیم	یازگن ایدیک
	یازگن ایدینگ	یازگن ایدینگیز
	یازگن ایدی	یازگن ایدیلر

۳- اؤتگن زمان دوام فعلی (استمراری ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + ر + ایدی + پیوست یا قؤشیلگن آلماش بیلن یسه‌له‌دی؛

مثال "یاز" بویروق فعلی دن:

	بیرلیک	کؤپلیک
یازماق	یازر ایدیم	یازر ایدیک
	یازر ایدینگ	یازر ایدینگیز
	یازر ایدی	یازر ایدیلر

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرده ایتیب اۉتیلگن اۉتگن زمان فعل‌لرینی بېلگیلب کۉرسه‌تینگ:

* مېن اۉتگن کون کتابخانه‌گه بارگن ایدیم.

* بابر بازارگه کېتدی.

* اۉقووچیلر مکتبده درس اۉقیب تورگن ایدیلر.

* مېن کتاب‌نی اوچ کونده توگتدیم.

* حلیمه، مکتب‌گه بارر ایدی.

۲- درس متنیده ایشله‌تیلگن فعل‌لرنی تنلب، علیحده یازینگ. سۉنگ، اولردن اۉتگن زمان فعل‌لرینی کۉرسه‌تینگ، کېین ایکّی اۉقووچی نوبتده توریب، یازگن اۉتگن زمان فعل سۉزینی اۉقیسین، باشقه اۉقووچیلر اۉز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

اۉتگن زمان‌نینگ ایتیلگن اوچ تورینی بېش جمله‌ده ایشله‌تیب کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلتیرینگ.

بېشینچی درس

هدفلر:

۱–نظم و ترتیب‌نی اۉرگنیش و حیاتده قۉللش.

۲– اۉتگن زمان فعلی‌نینگ بیرنچه تورینی اۉرگنیب، صرف قیلماق و جمله‌لرده ایشلته آلماق.

سۉراقلر:

۱– اگر بیر مکتب اۉقووچیلری، نظم و ترتیب‌نی مراعات ایتمسه‌لر مکتبده قنده‌ی بیر حالت یوز بیره‌دی؟

۲– نظم و ترتیب‌نینگ نیمه فایده‌لری بار دیر؟

نظم و ترتیب

تۉران و همایون لایق و قابل اۉقووچیلردن ایدیلر. بیر کون اۉز درسلری حقیده تۉرانلر اوییده گپیریب اۉلتیرگن ایدیلر. بیردن همایون‌نینگ اېسی‌گه بیر نرسه کېلگن‌دیک بۉلیب، تۉران گه قره‌ب، اوندن سۉره‌دی:

مکتب‌لرینگیزده نظم و ترتیب مسئله‌سی قنده‌ی دیر؟

تۉران، همایون‌گه یوزله‌نیب، بونده‌ی دېب باشله‌دی:

اوّل‌لـرده مکتبیمیزنینـگ ادارەسـی اونچـەلیـک یخشـی ایمـس ایـدی. اۋقـووچیلر لیسەنینگ ترتیب- انتظامینی بوزیب، مکتبده هرج و مرج و اۋز باشـیمچه لیـک قیلردیلـر. اۋقووچیلرنینگ عایلەلری بو حالدن خبر تاپدیلر. تۋپلەنیب معارف ریاستیگه باردیلر. معـارف رئیسی بیلن تانیشگن‌لریدن سۋنگ مکتب قیین چیلیکلرینی ایتدیلر.

معارف ریاستی، باشقه بیر کیشی‌نی مدیر صفتیده تعینله‌دی. ینگی مـدیر جـوده هـم ترتیـب- انتظـامی و ادارەلـی کیشـی ایـدی. او لیسـەگـه کیلیـب، اۋقیتـووچی و مکتـب ایشچیلرینی ییغیب، اۋزینی تانیشتیرگندن سـۋنگ، برچـەنـی ترتیـب- انتظـاملی بۋلیشـگه چارله‌دی.

ینگی مدیر هر ایرته وقت مکتب‌گه کیلیب، مکتب قۋنغیراغینی چالدیرردی و برچه‌نی صنف‌لریگه ییباررردی. بیر کون، درس باشلنگندن سۋنگ، صنف‌گه بارمه‌ی، بیـر- بیرلـری بیلن هزل‌لشیب تورگن نیچه اۋقـووچینی کـۋردی. بـولرنی ادارەگـه آلیـب بـاردی، کـۋپ یومشاق‌لیک بیلن کولیم سیره‌ب اَیتدی:

عزیز اۋقووچیلر! ترتیب- انتظام‌لی بۋلیش، انسان حیاتیده کۋپ کتّـه اهمیتگـه ایگـه. اگر مکتب، عـایـله، جامعه و مملـکتده ترتیب- انتظام بۋلـــمه‌ســـه، مـن- مـن‌لیـک و اۋز باشـیمچه‌لیک تاپیلیب، یشـش قیین بۋله‌دی. اَینیقسه، مملکت ترقـی و تمـدن کاروانیـدن کیین قالەدی.

کۋرینگ حیوانلر، قوشلر و دنیاده بار بۋلگن مخلوقلر دایم ترتیب- انتظام‌ده یشه‌یدیلر. مثال صورتده: بال اری‌سی نینگ تیریکچیلیگی گه دقت قیلسک، ملکه، ایرکـک ایشـچی، قراول و باله‌لرگـه قـره‌یـدیگن (اینـه‌گـه) اری‌لـری ترتیـب- انتظـام‌نـی مراعـات قیلیـب، تاپشیریلگن بورچ‌لریدن بیر لحظه هم خبرسیز قالمه‌یدیلر. شونینگ‌دیک چومالی‌لر و باشـقه حیوانلر هم بیر ترتیب- انتظام‌ده یشه‌یدیلر.

کاینات نظامی گه باقسک، برچه‌سی ترتیب- انتظام‌ده حرکت قیله‌دی. قویاش و کهکشان‌لر نینگ برچه‌سی بیر ترتیب- انتظام بیلن ایلنه‌دی. اگر بیر ذره‌نی آلیب مطالعه قیلسک، نیوترون و پروتون معین مقدار و معین انتظام بیلن هسته‌ده جایلشگن و الکترون هسته نینگ تېگره‌گیده ایلنه‌دی، ذره (اتوم) ده دایم شو انتظام موجود دیر.

عزیز اۋقووچیلر! اگر بیز و سیز ترتیب- انتظاملی بۋلیب، اۋز بورچیمیزنی یخشی صورتده بجرسک ایل آلدیده محبوب و مکرم بۋلیب، اۋلکه‌میز گه قوله‌ی خدمت قیله آله‌میز دېدی.

اۋقووچیلر، ینگی مدیرنینگ سۋزلرینی دقت بیلن اېشیتیب، اوندن سبق آلدیلر. کېین، مکتب نینگ ترتیب- انتظامینی مراعات قیله‌میز دېب، اونگه تعهد بېردیلر.

اساسی توشونچه:

ینگی مدیر، اؤقیتووچی، اؤقووچی و مکتب پرسونل‌لرینی ترتیب- انتظام‌لی بؤلیشگه چارله‌دی و هرکیم ترتیب- انتظام‌نی مراعات قیلسه، عایله، ایل و برچه کیشی‌لرنینگ آلدیگه عزیز و مکرم بؤلیب، امن و تینچلیکده یشه‌ی آله‌دی، دیدی. برچه‌لر اونگه مکتب اعضاءسی انتظام‌لی بؤلیشگه وعده بیردیلر.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی اؤقیتووچی تیزلیکده اؤقیسین، اؤقووچیلر دقت بیلن ایشیتیب، قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بیرسین‌لر:

* ینگی مدیر، درس باشلنگندن سؤنگ کیم‌لرنی مکتب صحنیده کؤردی؟
* او، اؤقووچیلرگه انسان حیاتیده قیسی ایشنی کتّه اهمیتگه ایگه‌لیگینی بیلدیردی؟
* اگر مکتب، عایله و مملکتده ترتیب- انتظام (دسپلین) بؤلمه‌سه قنده‌ی حالت یوز بیره‌دی؟
* بال اری‌سی جمعیتی‌نینگ اعضاء سی تاپشیریلگن بورچلرینی قنده‌ی بجره‌دیلر؟
* ذره (اتوم) ده‌گی ماده‌لر دایم قنده‌ی انتظام‌ده دیر؟
* اؤقووچیلر، ینگی مدیر سؤزلریدن کیین نیمه قیلدیلر؟

۲- اؤقووچیلر ایکّی گروپگه بؤلینیب، بیر گروه بال اری‌سی تیریکچیلیگی حقیده و ایکّینچیسی چومالی‌لرنینگ حیاتی حقیده بیر- بیرلری بیلن سؤزلشسین‌لر، کیین هرگروپدن بیر کیشی توریب، گروپ فکرینی آیتسین.

۳- قوییده‌گی سؤزلرنینگ معناسینی سؤزلیکدن تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ، سؤنگ ایکّی اؤقووچی توزگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اؤقیسین:

هرج و مرج، تانیشیش، پرسونل، یومشاق، کولیمسیره ماق، قویاش سیستمی، کهکشان

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

* تورانلر مکتبی مدیری‌نینگ اداره‌سی اونچه‌لیک قانیقرلی ایمس ایدی.

* ینگی مدیر جوده هم ترتیب- انتظام‌لی و اداره‌چی کیشی ایدی.

* یؤلداش و ایرکین بیرگه‌لیکده درس اؤقی‌یاتگن ایکن.

* مین ینگی مقاله یازگن‌من.

* اگر مین بو گـپـنـی ایـتگن بؤلسـم، مینـدن اؤپکـه‌لـه، ایـتگن بؤلمـه‌سـم، نیگـه اؤپکه‌له‌ی‌سن؟

مین، سینی جمعه کونی، نوروز تیپه‌گه بیرگه باریشگه چقیرماقچی ایدیم، اما یاغمیر یاغگنی اوچون بارالمه‌دیم.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده تگیگه خط چیزیلگن سؤزلر، اؤتگن زمان فعلی نینـگ تـورلری دیر.

۴- اؤتگن زمان حکایه فعلی (نقلی ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + گن + نا مستقل آلماش، همده بویروق فعل + یب + نا مستقل آلماش بیلن یسه‌له‌دی، مثال "یاز" بویروق فعلی دن:

بیرلیک	کؤپلیک	بیرلیک	کؤپلیک
یازگن‌من	یازگن‌میز	یازیب‌من	یازیب‌میز
یازگن‌سن	یازگن‌سیز	یازیب‌سن	یازیب‌سیز
یازگن	یازگن‌لر	یازیب‌دی	یازیب‌دیلر

۵- اۏتگن زمان شرط فعلی (شرطی ماضی):

بو فعل، بویروق فعل+گن+بۏلسه+پیوست آلماش بیلن یسه‌له‌دی، مثال "یاز" بویروق فعلی‌دن:

بیرلیک	**کۏپلیک**
یازگن بۏلسم	یازگن بۏلسک
یازگن بۏلسنگ	یازگن بۏلسنگیز
یازگن بۏلسه	یازگن بۏلسه‌لر

۶- اۏتگن زمان ایستک میل فعلی (التزامی ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + ماقچی + ایدی + پیوست آلماش‌دن یسه‌له‌دی؛

مثال: "یاز" بویروق فعلی‌دن:

بیرلیک	**کۏپلیک**
یازماقچی ایدیم	یازماقچی ایدیک
یازماقچی ایدینگ	یازماقچی ایدینگیز
یازماقچی ایدی	یازماقچی ایدیلر

۷- اۏتگن زمان ملموس حکایه فعلی (ملموس نقلی ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + ه + یاتگن + ایکن + نامستقل آلماش بیلن یسه‌له‌دی، مثال "یاز" بویروق فعلی‌دن:

بیرلیک	**کۏپلیک**
یازه‌یاتگن ایکن‌من	یازه‌یاتگن ایکن‌میز
یازه‌یاتگن ایکن‌سن	یازه‌یاتگن ایکن‌سیز
یازه‌یاتگن ایکن	یازه‌یاتگن ایکن‌لر

۸- اۋتگن زمان ملموس فعلی (ملموس ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + ه + یاتگن + ایدی + پیوست آلماش بیلن یسه‌له‌دی، مثال "یاز" بویروق فعلی‌دن:

بیرلیک	**کۋپلیک**
یازه‌یاتگن ایدیم	یازه‌یاتگن ایدیک
یازه‌یاتگن ایدینگ	یازه‌یاتگن ایدینگیز
یازه‌یاتگن ایدی	یازه‌یاتگن ایدیلر

۹- اۋتگن زمان دوام حکایه فعلی (مستمر نقلی ماضی):

بیرلیک	**کۋپلیک**
یازر ایکن‌من	یازر ایکن‌میز
یازر ایکن‌سن	یازر ایکن‌سیز
یازر ایکن	یازر ایکن‌لر

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرده اۋتگن زمان فعل‌لرینی، بیلگیلب کۋرسه‌تینگ:

* مین اۋتگن کون کابلدن کیلگن ایدیم.

* سین قه‌ییرگه کیتماقچی ایدینگ؟

* اۋقیتووچیلر مکتبده درس بیرر ایدیلر.

* مقاله‌نی توگتگن بۋلسنگ، اۋقیتووچینگگه تاپشیر.

* سین، مینگه کابل خاطره‌لریدن ایتیب بیرماقچی ایدینگ، اینده ایتیب بیر!

* مین اوی تاپشیریق‌لرینی توگته‌یاتگن ایدیم که برق کیتیب قالدی.

* بیر ینگی قیسقه حکایه یازه‌یاتگن ایکن‌سن، دیب ایشیتدیم. بو گپ تۋغریمی؟

* اولر کابلده یشر ایکن‌لر.

۲- قوییده‌گی جدول‌نی تۉلدیرینگ:

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
الـ	الـ	الـ	الـ	الـ	الـ	الـ	الـ
پ	ا	ن	ت	ق	هـ	د	ن
	و	گ	م		چ	م	گ
		هـ	ا	ن			
				د	پ	ی	ل
					ا	ل	ن
						ک	ا
							ق

۱- پهلوان، بهادر

۲- اۉت

۳- شعله

۴- مدعاسینی قانـدیریش اوچـون باشـقه بیرکیشـی‌گـه قیلیـنگن مراجعـت، تـیلش، سۉره‌ش، خواهش

۵- صابون قالدیغی، یوویله- یوویله یوپقه بۉلیب قالگن صابون.

۶- آق و قره، ابلق

۷- یلغانچیلیک، فریب‌گرلیک

۸- اۉت آلماق، شدتلی یانغین

اوی تاپشیریغی:

اۉتگن زمان فعلی نینگ برچه تورلرینی (قیلماق) فعلـی بـیلن آلتـی کیشـیگه صـرف قیلیب، کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کیلتیرینگ!

آلتینچی درس

هدفلر:

۱– اۏقووچیلر شیراقنی تنیب، اۏلمس حماسه‌سینی اۏقیب بیلسین‌لر.

۲– اۏقووچیلر شیراق حماسه‌سیدن اۏرنک آلیب ضرورت وقتیده اۏز وطن‌لری و خلقلریگه مردلرچه خدمت قیله آلسین‌لر.

۳– اۏقووچیلر کېله‌سی زمان فعلینی بیلیب، ایشلته آلسین‌لر.

شیراق حماسه‌سی

شیراق حماسه‌سی هم توماریس حماسه‌سی سینگری اۏرته آسیا اولوسلری‌نینگ یات‌لر و تجاوزچیلرگه قرشی قیلگن اۏلمس کوره‌شلری‌نینگ ینه بیر کۏرینیشی بۏلیب و انه‌شو زمینه‌ده توغیلگن دیر.

کوره‌شچن قهرمان مساژیت‌لر تماندن کوروش اردوسی‌نینگ نابود بۏلیش‌لیگیدن ایران‌نینگ سۏنگگی پادشاه‌لری آینیقسه ساسانیلر سلاله‌سی‌نینگ شاه‌لری اوندن عبرت آلمه‌یدیلر و اولر ینه اۏرته آسیاگه ایزمه‌ایز هجوم کېلتیریب تالان و تاراج گه باشله‌یدیلر.

دارا (۴۸۵– ۵۲۱) میلادی ییللرده ایران‌نینگ ظالم پادشاه‌لریدن بۏلگن ایدی، سک‌لر اویماق‌لری‌گه قرشی (۵۱۲)نچی میلادی ییلده کتّه بیر هجوم‌نی یۏلگه سالماقچی بۏله‌دی. سک اویماقلری‌نینگ تینچلیگی و آراملیگی خطر بیلن یوزمه‌–یوز بۏله‌دی ایرانلیک تجاوزچیلر اولرگه یقین‌لشه‌دیلر.

سک قبیله‌لری نینگ باشلیغ‌لری آمرگ، سکسفر، آمریس خصم‌لریگه قرشی قیله‌دیگن اوروشلری‌نینگ پلانینی تیارله‌یدیلر، انه‌شو وقتده شیراق اولرنینگ آلدیگه کېله‌دی.

او آنه وطنی و خلقی اوچون قربانلیک که تیارلنه‌دی، شیراق اۏزینی یره‌لی ایته‌دی و سک‌لردن اۏچ آلیش بهانه‌سی بیلن دارا اردوسی خدمتیده قرار آله‌دی و ایران لشکرینی

رهبرلیک قیلیش‌گه حاضر بۆله‌دی و ایران پادشاه‌سی دارا نینگ قشوننی یېتّی کېچه و کوندوز شهردن اوزاق سووسیز و اۉت‌سیز چول و بیابان‌گه آلیب باره‌دی.

خصم کوچ‌لری‌نینگ هلاکتی حتمی بۆله‌دی، دارا اردوسی سک‌لردن قیسی بېلگی و علامه تاپمه‌یدی، یېتینچی کونی شیراق‌نی تیله‌تیب باشینی آلماقچی بۆله‌دی.

لېکن شیراق روحیه‌سیگه اونینگ وحشی‌لر و خونخورلردېک قیله‌دیگن بو ایشی قیسی تأثیر اېتمه‌یدی، او ایران اردوسی باشلیغی‌گه بلند آواز بیلن اَیته‌دی:

مېن یلغوز بیر اۉزیم، کتّه بیر اردونی باشلیغی بیلن یېنگدیم. سېویملی و جانه جان عزیز اویماغیم سک‌لر باشیگه توشگن کتّه بلانی رفع قیلدیم، استیلاچی و تجاوزگر، دارانینگ قشوننی اۉلیم سری یۉللتدیم تۉرت یانینگیز شرق، غرب، شمال، جنوب، یېتی کونلیک یۉل دیر. هر یۉل‌گه ایسته‌سنگیز، کېته بارینگ، همه یۉل‌لر بیر دیر، همه‌لرینگیزنی آچلیک و سووسیزلیک نابود اېته‌دی.

اگر مېنینگ قانیم بو یېرده تۉکیلسه، هدر کېتمه‌یدی، اۉز هدفیم گه یېتیشدیم، آلگن قراریم سک‌لر اویماقلرینی دارا نینگ قُل‌لیک و اسارتی‌دن قوتقردی، دشمن هلاکت سری یۉلله‌نیب، دارا اردوسی نینگ کۉپی تلف و نابود بۆله‌دی، دارا پادشاه بیر تعداد قالگن قوتگن عسکرلری بیلن کۉپ رنج و عذاب نینگ چیکّن‌لریدن کېین، باشلریگه توشگن حتمی اۉلیم چنگالی‌دن قوتیله دیلر.

عزیز اۉقووچیلر کۉره‌سیزمی؟ آنه وطنی و خلقی شیراق‌گه بی‌پایان کوچ و قدرت و تېمیرسینگری سینمس عزم و اراده بغیشله‌یدی.

اساسی توشونچه:

شیراق حماسه‌سی اؤرته آسیا اولوسلری نینگ یاتلر و تجاوزلرگه قرشی اؤلمس حماسه‌سی کوره‌شلری نینگ بیر کؤزگوسی دیر، فارس شاهی کوروش نینگ مساژیتلرگه قرشی اېتکن ناکام هجومیدن ساسانلر پادشاه‌لری اَینیقسه دارا اولرگه قرشی ایزمه- ایز یوریشگه باشله‌دی. انه‌شو وقته‌ده شیراق تاپیلیب، سکلر ایماقلری نینگ قازانیشی اوچون اوروش پلانینی توزدی و دشمن قشونینی یېتّی کېچه و کوندوز شهردن اوزاق سووسیز و اؤتسیز بیر چؤل و بیابان گه یؤللب، هلاکتگه اوچره‌تدی. شیراق اؤزینی خلقی و وطنیگه قربان قیلیش بیلن، خطرنی ایل- اولوسی باشیدن دفع اېتدی.

فعالیتلر:

۱- اؤقیتووچی درس متنینی اؤقی‌یاتگنده اونی بوتون دقت بیلن تینگلب، قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بېرینگ:

- شیراق حماسه‌سی ایران‌نینگ قیسی پادشاه‌سی زمانیده یوز بېردی؟
- شیراق، نیمه اوچون بو حماسه‌نی یره‌تدی؟
- شیراق، سکلر قبیله‌لری باشلیغی بیلن، باسقینچی ایران پادشاه‌سیگه قرشی قنده‌ی قرارنی آلدی؟
- شیراق ایران پادشاه‌سی‌نینگ لشکرینی یېتّی کېچه و کوندوز شهر و آبادلیکدن اوزاق سووسیز و اؤتسیز چؤل و بیابان‌گه یؤللشی‌دن مقصدی نیمه اېدی؟
- شیراق، ایران اردوسی باشلیغی گه، اؤلیمی وقتیده بلند آواز بیلن نیمه دېدی؟
- شیراققه بو حماسه‌نی یره‌تیشده، قنده‌ی تویغو کوچ و قوت بېرر اېدی؟

۲- یانمه- یـان اۋلتیـرگن‌لـر اۋز ارا شـیراق حقیـده صـحبت اېتیـب، اونـدن کېـین هرقطاردن بیر کیشی توریب، شیراق حماسه‌سی باره‌سـیده سـۋزله‌سـین‌لـر و باشـقه‌لـر اۋز فکرلرینی قۋشسین‌لر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی توریب، درس متنینی قیسقچه صورتده باشقه‌لرگه ایتسین.

۴- تـۋرت گروپگـه بۋلینیـب، متنـده‌گـی اۋتگـن زمـان فعللرینـی کتابچـه‌لریگـه کۋچیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

عایله‌لرینگیز اعضالری یاردمی بیلن شیراق حماسه‌سیگه اۋخشه‌گـن بیـرار حکایـه‌نـی تاپیب، یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

– مېن بازارگه بارّرمن، سېن مکتب بارّرسن، او مدرسه‌گه بارّر.

– بیز بازارگه بارّرمیز، سیز مکتب‌گه بارّرسیز، اولر مدرسه‌گه بارّرلر.

– مېن بازارگه بارماقچی‌من، سېن مکتب‌گه بارماقچی‌سن، او مدرسه‌گه بارماقچی.

– بیز بازارگه بارماقچی‌میز، سیز مکتب گه بارماقچی‌سیز، اولر مدرسه‌گه بارماقچی‌لر.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده، بارّرمن، بارّرسن، بارّر، بارّرمیز، بارّرسیز، بارّرلر، بارماقچی‌من، بارماقچی‌سن، بارماقچی، بارماقچی‌میز، بارماقچی‌سیز و بارماقچی‌لر، کېله‌سی زمان فعلینی انیقله‌ته‌دی.

کېله‌سی زمان فعلی:

سۉزلب تورگن پیت‌دن سۉنگ (کېله‌جکده) بیرار ایش‌نینگ بجریلیشی یا که بجریلمس‌لیگینی گمان، تخمین یۉلی بیلن افاده‌له‌یدی و، (ر)، (رار) و (ماقچی) دېگن قۉشیمچه‌لر و توسلاوچیلر نینگ بیریکتیریشی آرقه‌لی یسه‌له‌دی.

مثال:

تورسون اوزاقدن جیم و خاموش کېلر، دریا سوویی‌نی بهار تاشیرر؛ آدم قدرینی محنت آشیرر، قدرلسنگ قدرینگ آشر؛ قدرسیزدن همه قاچر، قارلی تاغلر تورر باشیده، گل و اوی‌لر یشنر قاشیده، چیمچیقلر چیرقیرر، بلبل‌لر سَیره‌ب تورر.

فعالیتلر:

۱– یانمه– یان اۉلتیرگن‌لردن بیر– بیر کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، کېله‌سی زمان فعلینی انیقلاوچی بیر جمله یازسین و باشقه‌لر تۉغری و ناتۉغریلیگی باره‌سیده اۉز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۲– قوییده‌گی جمله‌لرده کېله‌سی زمان فعلینی کۉرسه‌تیب، آستیگه خط چیزینگ:

– مېن کېچقورون ساعت سکّیزده کېلماقچی‌من.

– نادره اېرته گه توشدن کېین مزارشریف دن کابل‌گه کېله‌دیگن بۉلدی.

– بیز ایرته طلا تېپه‌دن تاپیلگن قدیمگی یادگارلیک‌لرنی کؤرگنی کابل موزیمی‌گه بارماقچی‌میز.
– گل نی کؤرماقچی بؤلسنگ، باققه چیق.
– بیز کېله‌جک هفته‌ده بدخشان‌گه باررمیز.

۳– قوییده‌گی مقال‌لرنی دقت بیلن اؤقینگ؛ مقال‌لرده کېله‌سی زمان فعلینی کؤرسه‌تینگ و مفهومینی هر قطاردن بیر کیشی توریب، نوبت بیلن باشقه‌لرگه ایتیب بېرسین.

– قیرققه چیده‌گن، قیرق بیریگه هم چیدر.
– درد کېتگنده، اویقو کېلر.
– بویورگن آش‌گه تیش تېگر، یاز تېگمه‌سه، قیش تیگر.
– مقتنچاق‌نینگ ماتی چیقر، جام قازان‌نینگ تاتی چیقر.
– غرورلیک غربت گه سالر.
– یمان دن شیطان هم قاچر.
– قازان‌گه یقین‌لشسنگ، قاره‌سی یوقر، یمانگه یقین‌لشسنگ، بلاسی یوقر.
– بخیل احسان‌دن قاچر، خسیس مهمان دن قاچر،
– توده‌دن اجره‌لگن، تؤرگه توشر.

۴– هرقطاردن بیر کیشی توریب، کېله‌سی زمان فعلینی انیقلاوچی بیر جمله اَیتسین باشقه‌لر تؤغری و ناتؤغریلیگی باره‌سیده فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

کېله‌سی زمان فعلینی انیقلاوچی تؤرت- بېش جمله و یا قیسقه بیر مطلب یازیب کېلتیرینگ.

بېشینچی درس

هدفلر:

۱- پادشاه خواجه حقیده معلومات تاپیش.

۲- پادشاه خواجه‌نینگ ادبی میراثی و اثرلرینی اۉقیب و حیاتیده فایده‌لنیش.

۳- فعل میل‌لرینی بیلیب، سۉز و یازووده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- یازووچی دېب کیم‌نی اَیته‌دی؟

۲- یازووچی‌نینگ شاعردن نیمه فرقی بار؟

پادشاه خواجه بلخی

پادشاه خواجه بلخی اۉزبېک حکایه‌چیلیگیده جوده مهارتلی شاعر و یازووچیلردن دیر. او، تۉقّیزینچی هجری عصریده اۉزبېک ادبیاتی تاریخیده کتّه حصه قۉشگن زبردست قلم تېبره‌ته‌دیگن شخصیت‌لردن سنه‌له‌دی.

اونینگ تیریک‌لیگی و ایجاد ایتگن ادبی میراثی حقیده آز معلومات بار. بو اولوغوار شاعر و یازووچی عبدالوهاب خواجه بلخی‌نینگ اۉغلی بۉلیب، بیر اتاقلی روحانی عایله قۉینیده بلخ شهریده توغیله‌دی. آته بابالری خراسان‌نینگ سیدلری و بویوک شخصیت‌لری جمله‌سیدن بۉلیب، صدرلیک و شیخ الاسلام‌لیک مرتبه‌لریده خدمت کۉرستگن.

پادشاه خواجه، بیر روحانی عایله‌ده توغیلیب، دینی بیلیم‌لرنی اۉزلشتیرگندن تشقری، دنیالیک بیلیم‌لردن غافل قالمه‌ی هنر و ادبیات‌نی یخشی اۉرگنیب آله‌دی، آز وقتده اۉز زمانه‌سی‌نینگ اېنگ آتاقلی و یېتوک عالم‌لری قطاریده اۉرین آله‌دی، او، تاریخی اثرلرنی اۉقیب، قدیمی و اېسکی داستانلر و حکایه‌لر و خلق آغزه‌کی ادبیاتی حقیده کېنگ معلومات‌گه اېگه بۉلیب، اۉزی هم بیر قنچه حماسی و غنایی اثرلرنی یره‌تیش‌گه باشله‌یدی.

پادشاه خواجه، بدیعی و هنری اثرلریده، خواجه تخلص ایته‌دی و انه‌شو تخلص بیلن شهرت قازانه‌دی و اؤز اثرلرینی نقد ایتیلیشی اوچون ظهیرالدین محمد بابر حضوری‌گه ییباره‌دی.

پادشاه خواجه نینگ ادبی میراثی‌ده کؤپینچه حماسی و غنایی موضوعلر جایلشگن. اونینگ غنایی اثرلری هنوزگچه دیوان شکلینی آلمه‌گن، بدیعی اثرلری و اونینگ شعر و یازووچیلیکده استعداد و ملکه‌سی یوقاری‌لیگی انیق و یقّال صورتده کؤرینه‌دی.

پادشاه خواجه باشقه اولوغ شاعرلریمیزدیک تورلی ادبی ژانرلرده اثرلر یره‌تگن. او ایجاد ایتگن قطعه، رباعی و باشقه ادبی تورلرده، اخلاقی موضوعلر، کیره‌کلی عنعنه‌لر، خلق تفکری و ایشانچلری عکس ایتگن و کتابخوانلرگه پند و اؤگیت بیره‌دی، لیکن غزل‌لریده محبوب وصالی، تیریک‌لیککه عشق و محبت کبی موضوعلرنی قیزغین و النگه‌لی حالده کؤریش ممکن. شعرلریده کؤپینچه رعیت سیورلیک و عدالت خواهلیک سینگری موضوعلرنی هم ایلگری سوریب، اولرنی قؤللەب قوتله‌یدی. کیره‌ک بؤلمه‌گن تورلی سلبی عامل‌لر و ناقوله‌ی عنعنه‌لر و عرف و عادتلرنی قره‌له‌یدی.

پادشاه خواجه، نوایی‌نینگ حیرت الابرار اثری جوابیگه مقصد الانوارنی یره‌ته‌دی، سعدی شیرازی‌نینگ گلستان اثری و مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی‌نینگ بهارستان اثری طرزیده گلزار حکایه‌لری تؤپلمی‌نی تألیف ایتیب، بلخ حاکمی هشترخانی‌لر سلاله‌سی‌نینگ نماینده‌سی کیستین قراسلطان اؤغلی جانی بیک که اهداء ایته‌دی. شونینگدیک پادشاه خواجه گلزار اثری‌گه اؤخشه‌گن مفتاح العدل دیگن ینه بیر حکایه اثرنی یره‌ته‌دی.

رعیت ایرور میوه‌لی بیر یاغاچ
سوو بیرسنگ انگه، میوه بیرور سینگا
سالور میوه‌سینی بؤلور برگ ریز
خزان ییلی دیک قیلسه انگه جفا

سائل دن اېورمه یوز، داغی احسان قیل
دردیگه طبیب‌لر کبی درمان قیل
عالم ارا هر نې مشکل توشسه سنگا
لطف ایله و مشکل ایش‌لرین آسان قیل

نارنج سووی بزم ایچیده مُل بۉلمس
هر شوره نهال قابل گل بۉلمس
یوز مینگ ییل اگر فراغ ایله توتسه مقام
هرگز چمن ایچره زاغ، بلبل بۉلمس

کیم که سېنینگ عیبینگ‌نی اَیتر سنگه
شفقت ایله، لطف و کرم قیل انگه
دوستینگ اول دیر، انی تحقیق بیل
هر نې دېسه سۉزی‌نی تصدیق قیل
دوست سۉزی ار طبعینگه کېلسه یمان
دېمه یمان کیم اېرور اول نوش جان

اساسی توشونچه:

پادشاه خواجه بلخی خراسان‌نینگ سیدلریدن بۉلیب، اۉزبـېـک تیلـی حکایـه‌چیلیگیـده تۉقیزینچی هجری عصرنینگ جوده مهارتلی شاعر و یازووچیلردن سنه‌له‌دی. اونینگ ادبی میراثی کۉپراق حماسی و غنایی شکلیده دیر. شعرلریده کۉپراق رعیت سېورلیک و عـدالت خواهلیک، عشق و محبت، اجتماعی- اخلاقی موضوعلر عکس اېتتیریلگن.

فعالیتلر:

۱– درس متنینی اۏقیتووچی اۏقی‌یاتگنده قونت و دقت بیلن تینگلب قوییده‌گی سۏراقلرگه جواب بېرینگ:

– پادشاه خواجه اۏلکه‌میزنینگ قیسی ولایتیده و قچان توغیلیب یشر اېدی؟

– آته بابالری خراسانده قنده‌ی رتبه‌لری بار اېدی؟

– پادشاه خواجه قنده‌ی بیر عایله‌ده دنیاگه کېله‌دی و قنده‌ی قیلیب آز وقتده یېتوک عالملر قطاریده اۏرین آله‌دی؟

– پادشاه خواجه‌نینگ ادبی مېراثیده قنده‌ی موضوعلر جایلشگن دیر؟

– پادشاه خواجه قیسی ادبی ژانرلرنی قۏلله‌گن دیر؟

– اونینگ قطعه و رباعی‌لریده قیسی موضوعلر عکس اېتیریلگن دیر؟

– غزل‌لریده اېسه قیسی موضوعلر ایلگری سوریله‌دی؟

– پادشاه خواجه گلزار اثرینی کیم‌گه اهدا اېته‌دی و حیرت الابرار جوابیگه قیسی اثرینی یازه‌دی؟

– مفتاح العدل اثرینی کیم‌گه نسبت بېره‌دیلر؟

۲– تۏرت گروپگه بۏلینیب، درس متنیده‌گی شعرلرنی دکلمه شکلده اۏقیب، اۏرگه‌نینگ!

۳– هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، درس متنی‌نی باشقه‌لرگه اۏقیب بېرسین.

۴– یانمه–یان اۏلتیرگن‌لر بیرگه بحث‌لشیب متنده‌گی کېله‌سی‌زمان فعللرینی کتابچه‌لریگه کۏچیرسین‌لر.

۵– یانمه–یان اۏلتیرگن‌لر اۏز ارا پادشاه خواجه‌نینگ ادبی مېراثی حقیده فکرلرینی المشتیریب، قیسقه بیر متن یازسین‌لر.

۶– اۏقووچیلردن ایکّی کیشی نوبت بیلن توریب، درس موضوعسی باره‌سیده فکرلرینی باشقه‌لرگه آیتسین.

اوی تاپشیریغی:

پادشاه خواجه حقیده بیلگن‌لرینگیزنی قیسقچه یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اؤقینگ آستیگه خط چیزیلگن کلمه‌لرگه توجه قیلینگ:

- آته‌م انجنیر، او فابریکه دن کېلدی.
- اېرته‌لب وقت، کابل‌دن کېتسم کېره‌ک.
- اؤغلیم درس اؤقیمه‌سنگ کامیاب بؤلمه‌ی‌سن.
- بوگون کېچه بیزنیکی‌ده مهمان سیز، کېلیشینگیز ضرور.

فعل میل‌لری (وجوه فعل):

فعل‌ده سؤزلاوچی نینگ ایش، حرکت‌گه مناسبتی‌نی بیلدیروچی فعل میلی دېیله‌دی.

فعل میل‌لری، ایش، حرکت بجریلیشی یا بجریلمس‌لیگی حقیده، خبر، بویوروق، ایستک، شرط معنالرینی انگله‌ته‌دی. فعل میل‌لری قوییده‌گی‌لردن عبارت دیر.

۱- خبر میلی، ۲- بویروق- ایستک میلی، ۳- شرط میلی

مثال:

۱- خبر میلی (اخباری وجه):

- اؤقیدیم، اؤقی‌مه‌یمن، اؤقیماقچی‌من
- یازگن اېدیم، یازماقده‌من، یازرمن
- بارردیم، باره یاتیرمن

۲- بویروق- ایستک میلی (وجه امری):

مثال:

- صنفده و صنفدن تشقریده نظافت‌نی سقلنگ.
- توختمیش سېن نظافت باره‌سیده بیر دقیقه گپیریب بیر!
- اؤقووچیلر، اېرته‌لب باتراق مکتب‌گه کېلینگ‌لر!
- بو بېریلگن تاپشیریغلر همه سی بجریلسین!
- الپامیش، اؤرنینگ‌دن توریب، ینگی درسنی اؤقی!

۳- شرط میلی:

مثال:

اېرته‌گه یاغمیر یاغمه‌سه، میله‌گه باره‌میز!

حرمت قیلسنگ، حرمت کؤره‌سن!

– اېکین‌لر اؤز وقتیده اېکیلمه‌سه، حاصلی مؤل بؤلمه‌یدی.

– اېرته‌گه یاغمیر یاغسه کېره‌ک.

– باتور، اېرته کېلسنگ، سېن بیلن کتابخانه‌گه باره‌من.

فعالیتلر:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اؤقیب، اولرده‌گی خبرمیلی، شرط میلی و بویروق میلینی اَیری- اَیری کؤرسه‌تینگ!

۱- بیز، تېریلمه‌ی قالگن پخته‌لرنی تېردیک. تیمور، سېن ایشلمه‌سنگ تیشله‌مه‌ی‌سن. تېریشقاقلیک بیلن اؤقی! اؤقیتووچی نینگ درسینی دقت بیلن تینگله! اونینگ تاپشیریق‌لرینی صدق دل بیلن بجر! اگر مېن ساعت ایکّیده کېلە آلسم، درس‌لرینگگه یاردم بېره‌من. اولر کېلسه‌لر، مېنگه خبر بېریشینگیز کېره‌ک. آدم‌لر ترقله‌باشله‌دی، بیز تمانلرگه باریب تورینگ!

۲- یانمه- یان اؤلتیرگن‌لر اؤز آره‌لریده اؤیلب شرط میلی، بویروق میلی و خبر میلینی انیقلاوچی بیر- بیر جمله یازسین‌لر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی توریب، توزگن جمله‌لریدن بیر- بیر جمله اؤقیب بېرسین. باشقه‌لر تؤغری و ناتؤغریلیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

۴- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، فعل میل‌لری حقیده سؤزله‌سین. همه‌ده اونینگ تورلرینی انیقلاوچی جمله‌لر اَیتیب بېرسین. باشقه‌لر تؤغری و ناتؤغریلیگی باره‌سیده فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

فعل میل‌لرینی انیقلاوچی بیر قیسقه مطلب یازیب کېلتیرینگ.

سکّیزینچی درس

هدفلر:

۱- ملی وحدت‌نینگ مفهومی گه توشینیب، حیاتده اونینگ عمل‌گه آشیریش.

۲- فعل میل‌لر (وجوه فعل) نی اۉرگنیش و جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- ملی وحدت دیگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

۲- ملی بیرلیک قچان اۉرنه‌تیله‌دی؟

ملی وحدت

جانه جان وطنیمیز عزیز افغانستان خلقلری قه‌ی یرده استقامت قیلیشمه‌سین، قیسی تیلده سۉزلشمه‌سین، قیسی قوم‌گه منسوب بۉلمه‌سین، بیر دوستانه کتّه عایله‌ده یشه‌ماقده‌لر؛ نېگه اولرنینگ تقدیرلری، امید و آرمانلری، احساس و تویغولری، تشویش و نگرانلیکلری و حیاتلرده‌گی برچه مادّی و معنوی نیازمندلیکلری مشترک دیر. یورتیمیز خلقلری اۉرته‌سیده‌گی بو قرداشلیک، ایناغه‌لیک، دوستلیک و صمیمیت اولرنینگ بوزیلمس و اوزیلمس اتفاقلری و اتحادلری‌نینگ رمزی بۉلیشی‌دن علاوه بوگون‌گه کېلیب، جانداشلیک قانداشلیککه هم اَیله‌نیب قالگن.

قویاش نوری طبیعت‌نینگ گُللب، یشنه‌شی اوچون قنچه‌لیک ضرور بۉلسه بو وحدت و اتحاد اوشنچه‌لیک خلقیمیز اوچون هردایم ضرور دیر. وطنداشلریمیزنینگ سلامتلیگی، ایل یورتی‌نینگ بایلیگی، حیات‌نینگ قنچه‌لیک بدولت و تۉکین- ساچین و قدرتلی بۉلیشی، ایرکین یشش، بیراوگه آزار بیرمس‌لیک، اۉلکه‌میز استقلالی، افق‌لرینی نورلی قیلیش و شهر و قیشلاقلرنی آباد ایتیش مقدس توپراغیمیزنی گل‌گه بورکب و بیر گوزه‌ل و چیرایلی حیات‌نی یره‌تیش‌نینگ برچه‌سی ملی وحدت‌گه باغلیق دیر.

بولردن اۉته ملی وحدت بیر جامعه‌نینگ ترقیاتی‌گه کتّه تأثیر تشله‌یدی. ملی وحدت بیر جامعه‌ده تأمین و تحکیم بۉلمه‌گنده و بیلیملی و جان کویر فرزندلری مذکور جامعه

نینگ ایشلریده بېواسطه قتنشمه‌گن‌لریده اونینگ ترقی و تعـالی معراجـی گـه کۉتریلیشـی ممکن اېمس.

دېمک ملت‌لر اۉرته‌سیده اگر ملی وحدت چین‌دن تأمین بۉلمسه، تېز آره‌ده بوزولیـب- سوزولیب کېته‌دیلر. بیر ملت‌ده ملی وحـدت او وقتـده تـأمین اېتیلـه‌دی کـه مـذکور ملـت خلق‌لری ایچیده اجتماعی عدالت تأمین بۉلسه و اونـده یشـه‌یـاتگن برچـه اولوسـلر قـانون تۉغریسیده برابر حق و حقوق‌گه اېگه بۉلسـه‌لـر و ملـی، مـذهبی، فرهنگـی کۉپچیلیـک و خیلمه- خیل‌لیکلرنی تن آلسه‌لر. اگر بو ایش کۉپچیلیک و خیلمه- خیل قوم‌لردن تشـکیل تاپگن ملت و جامعه‌لرده نظرده توتیلمسه بیر اۉلکه‌ده واحد و متحد ملـت نینـگ قوریشـی ناممکن بیر ایش دیر.

انسان‌نینگ توغیلگن جایی همیشه کۉزی‌گه ایسّیق کۉرینه‌دی. آنه یورت؛ بوکیندېک قانی تۉکیلگن یېر آدمی عمری‌نینگ اېنگ معنـالی رمـزی صـفتیده انسـان‌نینـگ او بـیلن نهایت عضوی و چمبرچس علاقه‌دارلیگی‌نینگ محصولی سنه‌له‌دی. انه‌شو باعث دیـر کـه وطن بختی؛ خلق بختی و خلق بختی اېسه وطن بختی نینگ؛ رمزی، ترجمانی و افاده‌سی بۉلیب قاله‌دی و ملت تقدیری وطن تقدیری‌گه و وطن تقدیری ملـت تقدیریگـه بـاغلنگن بۉله‌دی.

انسان، انسان بۉلیب، ایسینی تنییدی هردایم روشن‌لیککه، اېزگولیککه، دوست‌لیککـه، برادرلیککه اینتیلیب کېله‌دی. اونینگ اېنگ یخشی و بیلیملـی فرزنـدلری انـه‌شـو مقـدس آرزونی همیشه ایزلب اوته‌دیلر و زمانلر کېلیب کېته‌دی و اولر بو تبرک نیت‌لرینی عمـل‌گـه آشیریش‌گه قتّیق امید بیلدیره‌دی.

اساسی توشونچه:

ملی بیرلیک و اؤلکه تینچلیگی و آبادانلیگی خلق‌نینگ محنت و حرکت، تلاش و اینتیلیش‌لریگه تیگیشلی دیر. اولوس‌نینگ کینگ اتحاد و اتفاقی نتیجه‌سیده همده اولکن سعی و بویوک همت آرقه‌لی هر بیر ملت ملی وحدت‌گه ایریشه‌دی.

فعالیتلر:

۱- اؤقووچیلر، اوچ- تؤرت دقیقه درس متنینی جیم اؤقیسین‌لر.

۲- اؤقووچیلردن ایکّی کیشی درس متنینی توریب، قرائت قیلسین‌لر.

۳- اؤقووچیلردن ایکی کیشی ملی وحدت باره‌سیده اؤز بیلگن‌لرینی باشقه‌لرگه اَیتیب بیرسین.

۴- قوییده‌گی لغتلرنینگ معناسینی یازیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

- محصول، افاده، رمز، آنه یورت، تقدیر، ایزگو، تبرک، تویغو، قرداش، جانداش، قانداش، تؤکین- ساچین، معراج، تکثر، تنوع

۵- انسان عمری‌نینگ اینگ معنالی رمزی نیمه‌دن عبارت دیر؟

۶- انسان‌نینگ توغیلگن جایی نیگه کؤزی‌گه ایسّیق کؤرینه دی؟

۷- خلقلریمیز اؤرته‌سیده نیمه نرسه قانداشلیک و جانداشلیککه اَیله‌نیب قالگن؟

۸- خلقیمز سلامتلیگی و ایل و یورت بایلیگی نیمه نرسه بیلن باغلیق دیر؟

۹- اگر بیر ملت ایچیده ملی، مذهبی و فرهنگی تکثر و تنوع‌گه تن آلینمسه او ملت‌ده نیمه ایش یوز بیره‌دی؟

اوی تاپشیریغی:

ملی وحدت باره‌سیده بیر قیسقه مقاله کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کیلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

۱- اۉقیدیم، اۉقی یاتیب‌من، اۉقیماقچی‌من. ۲- یازگن ایدیم، یازماقده‌من، یازرمن.
۳- باررديم، باره‌یاتگن ایدیم.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده فعل‌نینگ "انیق‌لیک میلی" قۉلله‌نیلگن، شونینگ اوچون "انیق‌لیک میلی" یا وجه اخباری" نی قوییده‌گیچه تعریفله‌یمیز:

ایش-حرکت‌نینگ اوچ زماندن بیریده بجریلیشی یا که بجریلمس‌لیگیدن خبر بیرووچی فعل، فعل‌نینگ انیق‌لیک میلی دییله‌دی. بو میل، اوچه‌له (اۉتگن، حاضرگی، کیله‌سی) زمان معنالرینی انگله‌ته‌دی؛ مثال اوچون: کیتدی (اۉتگن زمان)، کیته‌یاتیبدی یا کیته‌یاپتی (حاضرگی زمان)، کیتماقچی (کیله‌سی زمان).

قوییده‌گی مثال‌لرگه دقت قیلینگ:

۱- بیز، نوایی شعرینی اۉقیدیک. ۲- نوایی شعرلری ترقه باشله‌دی.
۳- نوایی شعرلریده ملی تویغولر بار، بیز اونی قونت بیلن اۉقییمیز.
۵- نوایی شعرلرینی اۉقیب تورینگ. ۶- ارسلان، نوایی شعرلرینی اۉقیماقچی.
۷- مکتب اۉقووچیلری نوایی شعرلرینی ترانه قیلیب اۉقی‌یاتیبدیلر.
یوقاریده‌گی مثال‌لرده اوچه‌له زمان قۉلله‌نیلگن.

فعالیتلر:

۱- "انیق‌لیک میلی" دن اۉنته مثال یازینگ‌لر.
۲- درس متنیدن فعل‌نینگ انیق‌لیک میل‌لرینی تنلب، نوبت بیلن اوچ- تۉرت کیشی باشقه‌لرگه آیتیب بیرسین.
۳- هرقطاردن بیر کیشی توریب، فعل‌نینگ انیق‌لیک مَیلی‌نی بیر جمله‌ده ایشله‌تیب باشقه‌لرگه اۉقیسین.

اوی تاپشیریغی:

فعل‌نینگ انیقلیک مَیلینی نظرده توتیب، کتابچه‌لرینگیزگه بیش-آلتیته جمله یازیب کیلتیرینگ!

توْقّیزینچی درس

هدفلر:

۱- حضرت ایوب (علیه‌السلام) حقیده معلومات تاپیش.

۲- بویروق- ایستک میلی (وجه امری) حقیده معلومات تاپیب، جمله‌لرده ایشلته‌آلیش.

سؤراقلر:

۱- حضرت ایوب (علیه‌السلام) قنده‌ی کیشی ایدیلر؟

۲- نیمه اوچون الله ﷻ حضرت ایوب (علیه‌السلام) نی سینه‌دی؟

صبر و چیدم

حضرت ایوب (علیه‌السلام) الله ﷻ نینگ پیغمبرلریدن بیری دیر. پرهیزگار، صابر و تقوالی پیغمبر ایدیلر. دایم قشاّق و مسکین‌لرگه مهربان بؤلیب، یتیم و یسیرلرگه یاردم بیرر ایدیلر. اویلریگه کیلگن قوناقلرنی آچیق یوز بیلن کوتیب آلر ایدیلر. قریندا‌شلرینی دایم الله ﷻ عبادتیگه دعوت قیلر ایدیلر.

مفسرلر آیتیشلریگه کؤره، حضرت ایوب (علیه‌السلام) روم نینگ حوران دیگن منطقه‌سیده یشر ایدیلر، کتّه عایله‌لی، بای،ماللر، باغلر و کینگ یيرلر ایگه‌سی ایدیلر. الله ﷻ بو سپور بنده‌سینی سینه‌ماق اوچون بوتون اهل- عایله‌سی و بار- یؤقینی تورلی سببلر آرقه‌لی یؤق قیلدی همده تیل و یوره‌کلریدن تشقری بوتون اعضالرینی یره باسیب قتّیق کسل لیککه یؤلیقدیلر و یقین اؤرتاقلری او کیشی‌دن قاچیب، یاردم بیرمه‌دیلر، حتی بو کیشینی شهردن قوودیلر. فقط‌گینه وفالی و سپور خاتین‌لری، کیچه-کوندوز خدمت‌لریگه، بیل باغلب تورگن ایدی.

اولرنینگ بار- یۉقلری توگللندی، ییگولیک نرسه‌لری قالمه‌دی، شونینگ اوچون خاتین‌لری چاره‌سیز بۉلیب، کیشی‌لرنینگ اوی‌لریگه خدمت قیله‌باشله‌دی و آغیر محنت یۉلی بیلن حضرت ایوب(علیه‌السلام) نینگ ییمک‌لرینی تاپیب کېلر اېدی.

هر قنچه حضرت ایوب(علیه‌السلام) گه مصیبت، قیین‌چیلیک و عذاب کۉپه‌یسه، اوشنچه صبر و چیده‌ملری کۉپراق بۉلر اېدی. دایم تیل‌لریگه ذکر، تسبیح و تهلیل اَیتیب، الله تعالی‌گه اۉزلرینی تاپشیرگن اېدیلر و مهربان خاتین‌لری هم دایم خدمت قیلیشیدن چرچه‌مس اېدی و الله تعالی یۉلیقتیرگن بلا و مصیبتلرگه کۉنیب، صبر و چیده‌ملری کۉپه‌ییب، کوچلیراق بۉلر اېدیلر.

حضرت ایوب(علیه‌السلام) نینگ صبر و چیده‌ملری، قیین‌چیلیک‌لرگه اوچره‌گن برچه کیشی‌لرگه ضرب المثل بۉلدی.

مفسرلر نینگ ایتیشلریچه، حضرت ایوب(علیه‌السلام) اۉن سکّیز ییل شو قیین‌چیلیککه دوچ کېلدیلر. شو اۉن سکّیز ییلده، هیچ قچان امیدسیزلیککه توشمه‌ی، دایم آدیم‌لری استوار، اراده‌لری مستحکم بۉلیب، الله تعالی گه توکل قیلگن اېدیلر.

دایم حضرت ایوب(علیه‌السلام) "اي الله ﷻ! اۉزینگ اهل- عیال و مال- بایلیک‌نی بیره‌سن و ینه اۉزینگ بولرنی آله‌سن" دېب، دعاقیلر اېدیلر.

شیطان، حضرت ایوب(علیه‌السلام) نی، الله ﷻ رحمتیدن مایوس قیلماقچی بۉلیب، قیین‌چیلیکلرینی کۉپ خوفلی و آغیر قیلیب کۉرستدی، اۉشه پیتده حضرت ایوب(علیه‌السلام)، الله ﷻ درگاهیدن شیطان وسوسه‌سیدن ساغ- سلامت قالیشنی التجا قیلدی و یۉلیقتیرگن بلا و مصیبتلردن قوتیلیشنی ایسته‌دی.

الله تعالی، حضرت ایوب(علیه‌السلام) نینگ دعاسینی اجابت قیلدی. حضرت ایوب(علیه‌السلام)گه ایاغینگنی ییرگه اور دېب، بویوردی.

حضرت ایوب(علیه‌السلام) اياغلرینی یېرگه اوردیلر، اياغلری آستیدن بیر بولاق چیقیب، سووی آقه‌باشله‌دی. الله ﷻ تمانیدن، "اې ایوب، شو بولاقدن آقه‌یاتگن سووگه چۉمیل و اوندن ایچ" دېب ندا کېلدی. حضرت ایوب(علیه‌السلام) بولاققه چۉمیلیب، سوویدن ایچدیلر، درد و کسللیک‌لری یۉق بۉلیب، ساغه‌ییب قالدیلر.

الله ﷻ، حضرت ایوب(علیه‌السلام) گه ساغلیک، اوّلگیدن کۉپراق بایلیک، اهل-عیال و فرزندلر بېردی.

حضرت ایوب(علیه‌السلام) حکایه‌سی‌نینگ نتیجه‌سی بو دیر که: اگر بیزلرگه هر قنچه قیینچیلیک یوزلنسه، صبر و چیدملی بۉلیشیمیز کېره‌ک. امیدسیزلیک و قیغونی اۉزیمیزگه یۉل بېرمه‌ی، دایم الله تعالی‌گه توکل قیلیشیمیز ضرور.

اساسی توشونچه:

حضرت ایوب(علیه‌السلام)، الله ﷻ نینگ پیغمبرلریدن بۉلیب، پرهیزگار، صابر و تقوالی کیشی ایدیلر. دایم فقیر و مسکین‌لرگه مهربان بۉلیب، یَتیم و یسیرلرگه یاردم بیره ایدیلر، الله ﷻ، او کیشینی سینه‌ماق اوچون تورلی قیین‌چیلیک‌لرگه اوچره‌تدی، لېکن حضرت ایوب(علیه‌السلام) برچه سیناولردن مؤفقیتلی اۉتدیلر. کېین الله ﷻ، همه قیین‌چیلیک‌لرینی رفع قیلیب، او کیشی گه تینچلیک و آسوده‌لیک‌نی قیته‌دن اعطا قیلدی.

فعالیتلر:

۱- درس متنیدن فایده‌لنیب، قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بېرینگ:

* الله ﷻ حضرت ایوب(علیه‌السلام) نی نیمه اوچون بلا و مصیبت‌لرگه یۉلیقتیردی؟
* حضرت ایوب(علیه‌السلام) قنده‌ی مصیبت لرگه اوچره‌دیلر؟
* کیم حضرت ایوب(علیه‌السلام) خدمتیده قالدی؟
* حضرت ایوب(علیه‌السلام) نېچه ییل قیین‌چیلیککه دوچ کېلدیلر؟
* شیطان، حضرت ایوب(علیه‌السلام) گه نیمه ایش قیلدی؟
* حضرت ایوب(علیه‌السلام) شو اۉن سکّیز ییل قیین‌چیلیک‌لریده نیمه ایش قیلدیلر؟
* حضرت ایوب(علیه‌السلام)، الله ﷻ درگاهیده نیمه دېب، دعا قیلر ایدیلر؟
* الله ﷻ، حضرت ایوب(علیه‌السلام) گه نیمه دېب بویوردی؟
* اخیرده حضرت ایوب(علیه‌السلام) نیمه ایش قیلب، ساغلیققه ایریشدیلر؟

۲- بو حکایه‌نینگ نتیجه‌سینی ایکّی اۉقووچی باشقه‌لرگه اَیتیب بېرسین.

۳- قوییده‌گی لغت‌لرنینگ معناسینی، سؤزلیکدن تاپیب، جمله‌لرگه ایشله‌تینگ:

مفسر، حوران، آچیق یوز، بېل باغلش، تسبیح و تهلیل، اجابت

اوی تاپشیریغی:

حضرت ایوب(علیه‌السلام) حکایه‌سی‌نینگ نتیجه‌سینی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی مقال‌لرگه دقت قیلینگ:

۱- گپ‌نی آز سۉزله، ایش‌نی کۉپ کۉزله!

۲- بیرنی کېسسنگ، اۉن‌نی اېک!

۳- بوگونگی ایش‌نی اېرته‌گه قالدیرمه!

۴- تۉغری دوستدن آَیریلمه!

۵- توز ایچگن یېرینگده، توزدان‌نی سیندیرمه!

۶- کۉپ‌گه کېسک آتمه!

یوقاریده‌گی جمله‌لرده بویروق- ایستک میلی بار. بویروق- ایستک میلی‌ده‌گی فعل‌لر ایش- حرکت‌نینگ بجریلیشی و بجریلمس‌لیگی حقیده، ایستک، التماس، امر کبی معنالرنی انگلته‌دی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بۉش جایلرینی کېره‌کلی سۉزلر بیلن تۉلدیرینگ:

* حضرت ایوب(علیه‌السلام) . . . . بۉلیب، پرهیزگار و تقوالی . . . . اېدیلر.

* مفسرلر ایتیشلریگه کۉره، . . . . . یېرده یشه‌ب، کتّه عایله‌لی . . . . . . و ثروتمند کیشی اېدیلر.

* حضرت ایوب(علیه‌السلام) نینگ صبر و چیده‌می . . . . بۉلدی.

۲- اۉقووچیلر، بویروق- ایستک میلی‌نی نظرده توتیب، اوچ جمله یازسین‌لر. سۉنگ تۉرت اۉقووچی، یازگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اۉقیب بېرسین.

۳- حضرت ایوب(علیه‌السلام) نینگ خاتین‌لری حقیده احساس‌لرینگیزنی ایکّی جمله‌ده یازینگ، سؤنگ ایکّی کیشی یازگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اؤقیسین.

۴- باشقه اؤقووچیلر هم اؤز فکر- تویغولرینی بیلدیرسین‌لر.

۵- قوییده‌گی جمله‌لردن قیسی‌سی بویروق- ایستک میلی دیر:

* صنفده و صنفدن تشقریده نظافت نی سقلنگ!

* بو بیریلگن تاپشیریق‌لر نینگ همه سی بجریلسین!

* حضرت ایوب(علیه‌السلام) الله تعالی نینگ پیغمبرلریدن ایدیلر.

* حرمت قیلسنگ، حرمت کؤره‌سن.

* مین اؤز یورتیم‌نی، جان و دلیم بیلن سیوه‌من.

* حضرت ایوب(علیه‌السلام) نینگ حال- احوال‌لریدن، ایچ کویر و وفالی خاتین‌لری خبر آلیب، توررر ایدی.

اوی تاپشیریغی:

بویروق- ایستک میلی بار مقال‌لردن تؤرتته‌سینی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کیلتیرینگ.

اۉنینچی درس

هدفلر:

۱- مصنوعی آی حقیده قیسقه‌چه معلومات‌گه ایگه بۉلیش.

۲- شرط میلی حقیده معلومات تاپیب، جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- موبایل‌لر قیسی دستگاه آرقه‌لی ایشله‌یدیلر؟

۲- کیم بیرینچی قتله آی اوستیگه قدم قۉیدی؟

مصنوعی آی

اۉتگن زمانلردن بویان، انسان آسمانگه چیقیب، کاینات رمزیدن آگاه بۉلیش‌نی ایستر ایدی، انه‌شو ایستک‌لری بیرینچی قتله میلادی ۱۹۵۷نچی ییلی، اکتوبر آیی‌نینگ تۉرتینچی کونیده سابقه اتحاد شوروی جمهوریتلریده عملگه آشیریلدی.

"سپوتینگ" دیگن مینوچیسی یۉق مصنوعی آی اۉشه ییل فضاگه ییباریلدی و بیرینچی قتله ییر تبگره‌گیدن آیلندی و کیینگی فضاگه سفر قیله‌دیگن‌لرگه فضا یۉلینی آچیب بیردی.

تۉرت آیدن سۉنگ، میلادی ۱۹۵۸نچی ییلی فبروری آییده امریکا تمانیدن "بیرینچی اکسپلورر" دیگن مصنوعی آی ییرنینگ مداریگه ییباریلدی. بو کتّه علمی یوتوق‌لردن اوچ ییل اۉتگندن کیین، میلادی ۱۹۶۱نچی ییل، اپریل آییده، ینه هم اتحاد شوروی‌دن یوری گاگارین جهانده بیرینچی بۉلیب، فضاگه باردی. یوری گاگارین ۸۹ دقیقه و ۲۰ ثانیه‌ده ییرنینگ مدارینی ایلندی و علمی تحقیقاتینی بجردی. میلادی ۱۹۶۲نچی ییلی، فبروری‌نینگ ۲۰نچی کونیده امریکا ایالتلری‌دن "جان گلن" فضاگه سفر قیلدی.

یوری گاگارین‌نینگ فضاگه سفر قیلگنیدن سکّیز ییل اۉتگندن کیین، میلادی ۱۹۶۹نچی ییلی، جنوری آیی‌نینگ ۱۶نچی کونیده امریکادن "نیل آرمسترانگ"، "اِدوین

آلدرین"، "مایکل کولینز" آتلی اوچ کیشی اپولو-۱۱، مصنوعی آی بیلن فضاگه سفر قیلیب، آی‌گه قدم قؤیدیلر و علمی تحقیقات‌لرینی بجردیلر.

حاضر روسیه و امریکادن تشقری، باشقه مملکت‌لرهم تورلی مصنوعی آی‌لر یسب، فضاگه سفر قیله آلدیلر و زمانوی تخنیک و تکنالوژی‌لری بیلن تجهیز بؤلگن دیر.

مصنوعی آی‌لر کتّه و کیچیک شکلده یسه‌لیب، بیلیم، حربی، مخابره و باشقه نرسه‌لر اوچون قؤللـه‌نیله‌دی.

مصنوعی آی‌لر خیلمه- خیل بؤلیب، تورلی ایشـلرنی بجـریش اوچـون یسـه‌لـه‌دی و بجره‌دیگن ایشی‌گه کؤره، تورلی مخصوص اسباب و قوریلمه‌لرگه ایگه.

مثلاً: هوا شناسلیک مصنوعی آی، بولوتلر و جوّی وضعیتلردن عکس آلدیگن کمـره و باشقه نرسه‌لـر بـیلن جهازلـنـه‌دی. شـونینگدیک مخـابراتی مصـنوعی آی‌ده تیلفـون‌لـر، تلویزیون‌لر و باشقه وسایل‌لر اوچون، کتّه آنتن‌لر موجود.

اساسی توشونچه:

خاص نظم بیلن ییر و یا باشقه سیارەنینگ تیگرەگیدە، تیز اَیلنەدیگن ماشین واسطەسی، مصنوعی آی اَتەلەدی.

فعالیتلر:

١- قوییدەگی سۆراقلرگه درس متنیدن فایدەلنیب، جواب بیرینگ:

* قیسی ییلده "سپوتنیک" دیگن مصنوعی آی فضاگه ییباریلدی؟

* بیرینچی قتله انسانلردن کیم مصنوعی آی بیلن فضاگه سفر قیلدی؟

* امریکا مملکتیدن کیم بیرینچی قتله فضاگه سفر قیلدی؟

* ١٩۶٩نچی ییل، جنوری آیی نینگ ١۶نچی کونیده امریکادن کیملر فضاگه یول آلیب، نیمه ایشلر قیلدیلر؟

* مصنوعی آی دیب، نیمەنی ایتەدیلر؟

* مصنوعی آی نیمه ایشلر اوچون قۆللەنیلەدی؟

٢- موبایللر قیسی دستگاه آرقەلی مملکتلرگه باغلنەدی؟

٣- آلدین-کیین چوکیلرده اۆلتیرگن اۆقووچیلر مصنوعی آینینگ فایدەلری حقیده اۆز ارا بحث قیلسینلر، نتیجەسینی هر قطاردن بیر کیشی ایتیب بیرسین.

۴- قوییدەگی لغتلر معناسینی سۆزلیکدن تاپیب، جملەلرده ایشلەتینگ:

کاینات، ایسکی شوروی، ییر مداری، زمانوی، قوریلمه، ماسلمه

اوی تاپشیریغی:

مصنوعی آی حقیده تویغونگیزنی اوچ سطرده، کتابچەلرینگیزگه یازیب کیلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

* خاص نظم بیلن ییر و یا باشقه سیاره‌لرنینگ تیگره‌گیده تیـز آیلنـه‌دیگـن واسـطه، مصنوعی آی دییله‌دی.

* اگر مصنوعی آی بۆلمسه ایدی، تخنیک و تکنالوجی مونچه‌لیک آلغه بـاره آلمـس ایدی.

* حرمت قیلسنگ، حرمت کۆره‌سن. (مقال)

* عالم بۆلسنگ، عالم سینیکی. (مقال)

یوقاریده‌گی جمله‌لرده تگیگه خط چیزیلگن سۆزلر، شرط میلی دییله‌دی. فعـل‌نینـگ شرط میلی‌ده، بیرار ایش- حرکت‌نینگ بجریلیشـی یـا بجـریلمس‌لیگـی اوچـون ینـه بیـر ایش‌نینگ بجریلیشی یا بجریلمس‌لیگی شرط قیلیب قۆییله‌دی.

شرط میلی‌ده، فعل اوزه‌گی‌گه "سه" قۆشیمچه‌سی قۆشیله‌دی.

مثال:، "بار" بویروق فعلی دن: بار+ سه+ قۆشیلگن نامستقل آلماش

شخص‌لر	بیرلیک	کۆپلیک
۱- ش.	بارسم	بارسک
۲- ش.	بارسنگ	بارسنگیز
۳- ش.	بارسه	بارسه‌لر

مثال:

* ایرته گه یاغمیر یاغمه‌سه، میله‌گه باره‌میز.

* ایکین‌لر اۆز وقتیده پرورش قیلینسه، حاصل مۆل بۆله‌دی.

* سیزلر کیلسنگیز، بیرگه بابر باغیگه باره‌میز.

* سیز ایرته‌لب وقت کیلسنگیز، بیرگه‌لیکده مکتب‌گه باره‌میز.

شرط میلی‌ده، "کیلماق" سۆزی نینگ توسله‌نیشی:

شخصلر	بیرلیک	کۆپلیک
۱- ش.	کیلسم	کیلسک
۲- ش.	کیلسنگ	کیلسنگیز
۳- ش.	کیلسه	کیلسه‌لر

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۏقیب، شرط میلی موجود بۏلگن سۏزلرنی تنلب، ایری بیر کاغذگه یازینگ، سۏنگ اۏقووچیلردن نیچه کیشی یازگن سۏزلرینی باشقه‌لرگه نوبت بیلن اۏقیسین‌لر.

* اولر کیلسه‌لر، مینگه خبر بیریشینگیز کیره‌ک.
* محنت قیلسنگ، راحت کۏره‌سن. (مقال)
* یلغان ایتیب فایده کۏرسنگ، آخریده ضرر تاپه‌سن.
* بیلیم‌لی بۏله‌ی دیسنگ، کۏپ اۏقیب، اوی تاپشیریغینگ نی اۏز وقتیده بجر.
* یخشی بیلن بۏلسنگ، یته‌سن مرادگه؛ یمان بیلن یورسنگ، قالـه‌سن اویاتگه. (مقال)

۲- بار و ایشله بویروق فعللرینی جدول گه قره‌ب توسلنگ، (گردان قیلینگ) کیین تۏرت اۏقووچی یازگن‌لرینی باشقه‌لرگه اۏقیسین.

۳- قوییده‌گی رباعیلرنی دقت بیلن اۏقینگ، اولرگه ایشله‌تیلگن شرط میلی‌نی بیلگی‌لب کۏرسه‌تینگ:

غربت ده غریب شادمان بۏلمس ایمیش
ایل انگه شفیق و مهربان بۏلمس ایمیش
آلتون قفس ایچره گر قیزیل گل بوتّسه
بلبل گه تیکاندیک آشیان بۏلمس ایمیش
علیشیر نوایی

ایل قاچسه بیراودین یامانی بیل آنی
احوالی ده ادبار نشانی بیل آنی
فعل ایچره اولوس بلای جانی بیل آنی
عالم اهلی نینگ یامان، یامانی بیل آنی
علیشیر نوایی

اوی تاپشیریغی:

شرط میلی بیلن بیش جمله توزیب، کتابچه‌لرینگیزگه یازیب، کیلتیرینگ.

اۉن بیرینچی درس

هدفلر:

۱- شعر متنی‌نی توشونیب، او حقده نظر بیلدیره آلیش.

۲- گرامر قاعده‌لرینی چقورراق اۉرگنیش.

سۉراقلر:

۱- یخشی‌لیک قیلسک نیمه کۉره‌میز؟

۲- یخشی‌لیک‌نینگ فایده‌سی نیمه؟

۳- یخشی‌لیک دیگن سۉزگه کیم مثال کېلتیره آله‌دی؟

یخشیلیغ

کیم کۉروبتور ای کۉنگول اهل جهاندین یخشیلیغ؟
کیم‌که آندین یخشی‌یۉق، کۉز توتما آندین یخشیلیغ
گر زمانّی نفی قیلسام، عیب قیلمه، ای رفیق
کۉرمادیم هرگز نیتایین بو زماندین یخشیلیغ
دلربالاردین یمانلیغ کېلدی محزون کۉنگلومه
کېلمادی جانیمغه هېچ آرام جاندین یخشیلیغ
اي کۉنگول چون یخشی‌دین کۉردونگ یمانلیغ اسروکۉپ
اېمدی کۉز توتماق نې؟ یعنی هر یماندین یخشیلیغ
باری ابلگا یخشیلیغ قیلغیل‌که موندین یخشی یۉق
کیم دیگایلار دهر ارا قالدی فلاندین یخشیلیغ
یخشیلیغ اهل جهاندین ایستامه بابر کېبی
کیم کۉروبتور اي کۉنگول اهل جهاندین یخشیلیغ؟

ظهیرالدین محمد بابر

ظهیرالدین محمد بابر:

عمر شیخ میرزانینگ اؤغلی و امیر تیمور صاحبقران‌نینگ نبیره‌سی ظهیرالدین محمد بابر، هجری- قمری ۸۸۸- ییلی فرغانه شهریده عالمگه کېلیب، آته‌سی اؤلگنیدن کېین اؤن بیر یاشیده پادشاه بؤلدی. او، بیرینچیده ماوراءالنهردن اؤتیب، کابلنی قؤلگه کیریتدی، سؤنگره هندوستان‌نی فتح اېتیب، بویوک امپراطورلیک قوردی. بو امپراطورلیک اولادلری آره‌سیده اوچ یوز ییلدن کؤپراق دوام اېتدی. بابرشاه، قلم و قیلیچ اربابی بؤلیب، تاریخده کتّه نام و شهرت قازانگن. تورکی تیلیده یازگن "توزوک بابری" یا "بابرنامه"، "مُبَیَّن"، "عروض رساله‌سی، "رسالهٔ والدیه" و "شعر دیوانی" اونینگ مهم اثرلریدن دیر. بابر میرزا، کابل و اطرافیده اؤن ایکّی دن کؤپراق چیرایلی باغلر قورگن، "باغ بابر" نامیده‌گی کابلده جایلشگن باغ، اونینگ تاریخی ایشلریدن بیری دیر. او، هجری قمری ۹۳۷- ییلی هندوستان نینگ آگره شهریده وفات اېتدی، کېینچه‌لیک اؤزی نینگ وصیتیگه کؤره جسدی کابل گه کېلتیریلیب، بوگونگی "باغ بابر" ده توپراققه تاپشیریلدی.

اساسی توشونچه:

دنیاده‌گی یخشی ایشلردن بیری، یخشی‌لیک دیر. بیراوگه یخشی‌لیک قیلیش انسان نینگ یخشی عمل‌لریدن سنه‌له‌دی. بابر شعریده کؤپراق اهل جهاندین یخشی‌لیک کؤرمه‌دیم دیب، کویینه‌دی و باشقه‌لرنی یخشی‌لیک قیلیش گه بویوره‌دی.

لغتلر:

نفی، محزون، اسرو، کۉز توتماق، باری، دهر، ایسته‌ماق

فعالیتلر:

۱- شعر نیمه حقیده یازیلگن؟

۲- شعرحقیده اۉقووچیلرنینگ ایکّیته‌سی اۉرنیدن توریب، معلومات بیرسین.

۳- اۉقووچیلرنینگ ایکّیته سی شعرنی دکلمه قیلسین.

۴- اۉقووچیلردن ایکّی کیشی شعر معناسینی صنفداشلریگه اَیتیب بیرسین.

۵- اۉقووچیلر درس نینگ ینگی لغت‌لرینی اۉز کتابچه‌لریگه کۉچیریب، معناسینی یازگندن کیین، جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

۶- هر اۉقووچی بابرنینگ قوییده‌گی بیتی حقیده اۉز نظرینی یازسین، کیین اۉقیتووچی تنله‌گن اۉقووچیلر، یازگن نظرلرینی اۉقیسین‌لر.

باری اېلگا یخشیلیغ قیلغیل که موندین یخشی یۉق
کیم دېگای‌لار دهر ارا قالدی فلاندین یخشیلیغ

۷- ظهیرالدین محمد بابر قیسی ییل و قه‌یېرده توغیلگن؟

۸- ظهیرالدین محمد بابر نینگ اثرلری قیسی‌لردن عبارت؟ اولرنینگ آتینی توتینگ.

۹- بابر باغی قه‌یېرده جایلشگن؟

۱۰- ظهیرالدین محمد بابر قیسی سلاله گه تېگیشلی دیر؟

اوی تاپشیریغی:

یخشیلیک حقیده کمیده اۉن سطرلیک بیر متن یازیب کېلتیرینگ!

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

۱- کتابیم‌نی اۉقیدیم.

۲- ایش‌نی بجردیم.

۳- تېمورنی کۉردیم.

۴- مکتبگه باردیم.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده تگیگه خط چیزیلگن سۉزلر "اۉتیملی" یا "متعدی فعل" دېیله‌دی. شونینگ اوچون "اۉتیملی فعل" نی قوییده‌گیچه تعریفله‌یمیز:

توشوم کېلیشگی‌ده‌گی آت یا که آتلشگن سۉزگه حرکت‌نینگ اۉتیشینی بیلدیروچی فعل‌لر "اۉتیملی فعل" دېیله‌دی. اۉتیملی فعل‌لر، "کیم‌نی؟"، (نیمه نی؟) کبی سۉراقلردن بیریگه جواب بۉله‌دیگن واسطه‌سیز تۉلدیروچی بیلن مناسبت‌گه کیریشه‌دی.

فعالیتلر:

۱- اۉنته "اۉتیملی فعل" ایشله‌تیلگن جمله یازینگ‌لر.

۲- قوییده‌گی جمله‌لرده اۉتیملی فعل‌لرنی کۉرسه‌تینگ‌لر:

الف- توناکون ارسلان‌نی کۉردیم.

ب- اېرته‌لب درسلریم‌نی اۉقیدیم.

ج- آنه‌م محبتی قنده‌ی‌لیگینی کۉنگولدن سېزدیم.

د- مېن اۉتگن کونی اۉرتاغلریم بیلن بابر باغیدن کۉریب چیقدیم.

۳- قوییده‌گی لغت‌لر معناسینی یازیب، اولردن ایکیّه‌سینی جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

کۉنگول، یخشیلیغ، زمان، محزون، کۉپ، کۉز توتماق، یمانلیغ، دهر، جهان

۴- هر ایکیّ آلدین- کېین چوکی‌لرده اۉلتیرگن‌لر بیر گروپ بۉلیب، بو اوچ جمله نینگ بیرینی تنلب، اۉز ارا بحث‌لشسین‌لر. کېین هر قطاردن بیر گروپ نینگ نماینده‌سی، اۉز گروپی فکرینی باشقه‌لرگه اَیتیب بېرسین. باشقه‌لر بو فکرلر نینگ تۉغری یا ناتۉغریلیگی حقیده سۉزله‌سین‌لر و یا اۉز فکرلرینی اولرگه قۉشیمچه قیلسین‌لر.

الف- یخشیلیککه یخشیلیک قیتر، یمانلیککه یمانلیک.

ب- یخشیلیککه یخیشلیک، یمانلیککه هم یخشیلیک قیتر.

ج- یخشیلیک قیل، دریا گه تشله؛ بیلسه بالیق، بیلمه‌سه خالق.

اوٌن ایکّینچی درس

هدفلر:

۱- ساغلیق‌نی سقلش یوٌل‌لری حقیده معلومات تاپیش.

۲- یاردمچی سوٌزلر حقیده معلومات‌گه ایگه بوٌلیش.

سوٌراقلر:

۱- ساغلیک‌نی سقلش‌ده قیسی میوه‌لر کوٌپراق فایده‌لی دیر؟

۲- صحتیمیزنی سقلش اوچون نیمه‌لرنی قیلیشیمیز کیره‌ک؟

میوه‌لرنینگ فایده‌سی

میوه‌لر، الله ﷻ نینگ نعمت‌لریدن بیری دیر. میوه‌لردن فایده‌لنیش‌نینگ اوٌرنی کتّه. تورلی میوه‌لردن توٌغری فایده‌له‌نیشده انسان بدنی چینیقه‌دی، کسل‌لیکلرگه چیدمی آشه‌دی. آلمه، انار، اوزوم، انجیر، شفتالو، بادام و پسته کبی هوٌل و قورق میوه‌لر

ساغلیگیمیزگه جوده یخشی تأثیر کؤرستەدی. هـر انسـان فصـل‌لرگـه قـرەب اؤز وقتیـده کېرەکلی مېوەلرنی یېسه، کسل‌لیککه اوچرەمه‌یـدی. مېـوەلرنـی یېـیش‌دن آلـدین اولرنـی یخشی‌لب یوویش و تازەلش کېرەک. نېگه مېوەلر آچیـق هـواده پیشـگنی اوچـون اولرنـی چنگ باسەدی، اَیریم‌لرینی قورت ییب، همده بعضی‌لری اوستیده قوش‌لر اؤلتیرگن بؤلیشـی ممکن. مېوەلرنی یېیش‌دن آلدین، اونگه دقت قیلیش ضرور. چیریگن مېوەلرنی یېمس‌لیک کېرەک. ایریگن و ایس آلگن مېوەلرنینگ ساغلیککه فایـدەدن کـؤره ضـرری کـؤپ راق. تازه مېوەلرنینگ ویتامینی کـؤپ بؤلـەدی. مېـوەلرنـی اسـتعمال قیلـیش کـؤپراق توصـیه اېتیله‌دی. انسان اؤز بدنی‌گه کېرەکلی بؤلگن ویتامین‌لرنـی اېنـگ اول مېـوەلـردن آلیشـی ممکن. بو ویتامین‌لر انسان بدنیگه کـوچ بېـرەدی و اونـی چینیقتیـرەدی. اگـر انسـان اؤز وقتیده کېرەکلی ویتامین‌لرنی یېترلی درجـەده آلالمـەسـه، کسـل بؤلیشـی ممکـن. اېنـگ کېرەکلی ویتامین‌لر A، B و (B نینگ خیل‌لری B_1، B_2، B_6، B_{12} و باشقەلـر)، C، D، E و K دیر.

اساسی توشونچه:

میوه‌لرنی اۋز وقتی بیلن ییېش، انسان سلامتلیگی‌گه کتّه تأثیر تشله‌یدی. انسان اۋز وقتیده میوه‌لردن ییترلیچه فایده‌لنسه، کسل بۋلمس‌لیگی ممکن. میوه‌لر تورلی ویتامین‌لرگه بای. میوه‌لردن ییترلی درجه‌ده فایده‌لنیش انسان بدنی‌نی چینیقتیره‌دی و ساغلام‌لیگینی آرتتیره‌دی.

فعالیتلر:

الف: متن‌نی اۋقینگ، مضمونینی صنفداشلرینگیزگه قیسقه قیلیب، سۋزلب بېرینگ.

ب: قوییده‌گی سۋزلرنینگ معناسینی تاپیب، ساغلیک‌نی سقلش حقیده اوچ جمله یازینگ.

کسل‌لیک، میوه، ویتامین، میکروب، ییترلی، ساغلام

ج: قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بۋش ییرلرینی مناسب سۋزلر بیلن تۋلدیرینگ:

۱– ساغلیک‌نی سقلش‌ده ______________ فایده‌لی دیر.

۲– میوه‌لر تورلی _______________ آلدینی آله‌دی.

۳– ساغلام بۋله‌من دیسنگیز _____________ ییېنگ!

۴– تازه میوه‌لر _______________ بای بۋله‌دی.

د: ساغلیک‌نی سقلش‌ده میوه‌لردن فایده‌لنیش حقیده اۋز فکرینگیزنی آیتیب بېرینگ.

هـ: قوییده‌گی سۋراقلرگه یازمه شکلده جواب بېرینگ:

۱– ویتامین دیگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

۲– ساغلام بۋلیش اوچون نیمه قیلیش کېره‌ک؟

۳– میوه، ساغلیککه قنده‌ی فایده‌سی بار؟

اوی تاپشیریغی:

میوه‌لرنینگ انسان ساغلیگی‌گه تأثیری تۋغریسیده بیر کیچیک متن یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری

اؤتیم‌سیز (لازم فعل) فعل‌لر:

محمود نینگ آته‌سی تېمیرچیلیک قیله‌دی. او، اؤز کسبینی سېوه‌دی. محمود بو ایشلریده آته‌سی گه یاردم بېره‌دی. باشقه کسب‌لر قطاری شو ایش هم اؤلکه اقتصادی ده مهم اؤرین ایگلله‌یدی. تېمیرچی، تېمیردن یسه‌له‌دیگن برچه اسبابلرنی یسه‌یدی. بو اسبابلرنی باشقه‌لر ساتیب آله‌دیلر. اولردن دهقانچیلیک، باغدارلیک، مالدارلیک و کونده‌لیک حیاتده فایده‌له‌نیله‌دی.

– یوقاریده‌گی متنده آستیگه خط چیزیلگن سؤزلر، "اؤتیم‌سیز فعل‌لر" دیر.

اؤتیم‌سیز فعل‌لر:

مثلاً: باتور چرچب کېلیب اوخله‌دی. باله‌لر مکتب تمان‌گه یوگیریب کېتدی. آته‌سی اؤغلی‌گه ایشانگن ایدی.

اؤتیم‌سیز فعل:

بیران واسطه‌سیز تؤلدیرووچی گه بې‌واسطه اؤتمه‌یدیگن حرکتنی انگلته‌دیگن فعل‌لر اؤتیم‌سیز فعل دېیله دی. مثل: کېتماق، بارماق کبی فعللر.

مثلاً: افغانستان اؤقیتووچیلری تورکیه کېتدیلر و مېن کېچقورون کتابخانه گه باره‌من.

فعالیتلر:

الف: قوییده‌گی اؤتیم‌سیز فعللردن مناسب جمله‌لر توزینگ.

کېتدی، اوخله‌دی، کولدی، قواندی، یوگوردی، سکره‌دی، چاپدی

ب: کسب– هنر حقیده اؤتیم‌سیز فعل‌لرنی ایشله‌تیب، اوچته جمله یازینگ.

ج: قوییده‌گی جمله‌لردن اؤتیم‌لی و اؤتیم‌سیز فعللرنی انیقلب کؤچیرینگ.

۱– تېمیرچیلر، کؤرگزمه آچدیلر.

۲– کسب– هنر اؤلکه اقتصادی ده علیحده اؤرین ایگلله‌یدی.

۳- گۉزه‌ل هر کون تانگده باغده یوگوره‌دی.

۴- جیران، ارقان‌دن چقّان سکره‌یدی.

۵- تۉلقون اوی تاپشیریغینی بجردی.

۶- اۉقووچیلر امتحان تاپشیریش اوچون تیارگرلیک کۉردیلر.

۷- اولکر، کولگولی حکایه‌نی اېشیتیب، کولدی.

۸- باتور دریاده یخشی سوزه‌دی.

۹- احمد، صنفداشلری بیلن بیرگه موزیم‌نی کۉرگنی کېتدی.

۱۰- سبوگی اعلی اۉقووچیلردن. او، هردایم یوقاری نمره آله‌دی.

اوی تاپشیریغی:

اۉتیم‌سیز فعل‌لرنی ایشله‌تیب، تۉرتته جمله توزیب کېلینگ.

اۉن اوچینچی درس

هدفلر:

۱- ملی اۉیینلریمیزدن اۉغلاق (بزکشی) حقیده معلومات تاپیش.

۲- گرامر قاعده‌لرینی یخشیراق اۉرگنیش.

سۉراقلر:

۱- اۉغلاق چاپیش‌نی کۉرگن‌سیزمی؟ او، قنده‌ی اۉیین؟

۲- چاپ انداز دیب کیم‌نی ایته‌دیلر؟

اۉغلاق

اۉغلاق (بزکشی) عزیز و جانه جان اۉلکه‌میزنینگ ملی و عنعنوی ورزش‌لری سنه‌له‌دی. شونینگ اوچون خلق ارا جهانی ورزش‌لری آره‌سیده بیر رسمی سپورت‌گه ایلنگن.

بو ورزش، قچان و کیملر تمانیدن اۉرته‌گه کیلگن‌لیگی حقیده تورلی فکرلر بار. بو لفظ بیر تورکی سۉز بۉلیب، "ایچکی" بالەسی‌گه اَیتیله‌دی. حاضرچه‌لیکده افغانستان اۉغلاق مسابقه‌لریده ایچکی‌دن ایمس، بلکه اۉجک‌دن فایده‌له‌نیله‌دی.

اؤغلاق، اؤیینی کیم عزیز اؤلکه‌میزنینگ شمال ولایتلریده رواج دیر. بوگونگی کونده افغانستان‌نینگ باشقه ولایتلریده هم رواجلنگن. دیمک، بو اؤیین اوزاق اؤتمیشلردن بویان تورک خانلری، بیک‌لری و چاپقونچی‌لری حیوانلرنی آولب، آت اوستیگه، کؤته‌ریب، آلیب کیلر ایکن‌لر.

چون اؤغلاق قدیم‌ده کوره‌ش و مبارزه نشانه‌سی ایدی. تورک باتورلری کوره‌ش میدانیده آت اوستیده قیلیچ اؤینه‌تیب، یاو لشکرینی ییngیب، قهرمانلیک‌لر کؤرسه‌تر ایدیلر. انه شو اوچون بو عنعنه حاضرگچه خلقیمیز آره‌سیده اؤزگریب، یورتیمیزدن علاوه دنیانینگ اَیریم اؤلکه‌لری جمله‌دن اؤرته آسیانینگ تورک جمهوریتلریده هم سقله‌نیب قاله‌دی.

بو مسابقه اؤلکه‌میزده نوروز بیره‌می و تورلی تؤی‌لر مناسبتی اوچون یؤلگه قؤییله‌دی. اؤغلاق چاپه‌دیگن‌لر (چاپ اندازلر) گروپلرگه بؤلینیب، اوشبو قیزیق اوییننی اؤتکزه‌دیلر. اوشبو اؤییندن آلدین جهرچیلر تمانیدن جهر اوریله‌دی، کیین اؤغلاقچی‌لر، آت ایگه‌لری و اؤغلاققه قیزیققن کیشیلر "اؤغلاق میدانیگه" ییغیله‌دیلر. جهرچیلر بیرینچی اؤغلاقنی اعلان قیلگچ اؤغلاقچیلر "اؤجک" نی "حلال دایره" سیدن کؤته‌ریب، بیراغدن ایلنتیریب، قیته‌دن "جُرنه" گه کیلتیریب تشلب، تارتیق و جایزه ایگه‌سی بؤله‌دیلر.

اؤغلاقچی و اؤغلاق آتی‌نینگ خاص کییم و یراغلری بؤله‌دی. چاپ اندازلر اوچون "جامهٔ کار"، "اؤکچه‌لیک ایتیک، و ایتیک ایچیدن ایاغ نینگ ایکّی تمانیدن قؤییله‌دیگن مخصوص تخته‌لر، یونگ‌دن تیارلنگن و یا مخمل تکه دن توزه‌لگن "چلوار یا شلوار" و اؤغلاقچی ایاغلریگه شال‌دن تؤقیلگن "دولاق یا پای‌تاوه"، "شیراق، تویی یا دولی"، چلوار یا شلوار اوستیدن باغلنه‌دیگن "بیل بؤشاق یا بیلباغ"، جامهٔ کار یا چپن اوستیدن باغلنه‌دیگن مخصوص بیلباغ، دسته‌سی کوموشلر بیلن بیزه‌تیلگن "قمچی" یا قمچین" دیر.

آت‌نینگ اسبابلری:

یوگن، اوزه‌نگی، ایگر، تؤش اَییل، تارتقی، تیرلیک، جول، چیرگی، جانلیک. سرزین، باستیریق‌دن عبارت دیر.

اؤغلاقچیلر اؤغلاق چاپیش پیتلریده خاص سیسلرنی چیقریب آت چاپه‌دیلر. آتنی هیده‌ش و چاپتیریش حالتیده "چو، هه" دیب، آتنی سقلش و تؤخته‌تیش حالتیده "دور، تور"

و اۉغلاقنی "جُرنه" دن کۉته‌ریب چاپیش یا تقیم حالتیده "أوچ" لفظی‌نی ایشلته‌دیلر. اۉغلاق نی کۉتریب ایاغ آستیگه آلیب "تقیم" حالتیده باره‌یاتگن اۉغلاقچی گه اۉز یۉلداشلری "هیده!" "هه، دی!" "چاپتیر!"، "قۉیمه!"، "هوپ!"، "چووا!" لفظلر ایشلته‌دیلر. آت گه قره‌شه‌دیگن و "آت باقر" کیشی‌لرگه "سه‌ییس" دییدیلر.

یوقاریده کېلتیریلگن اصطلاحلرنینگ برچه‌سی تورکی سۉزلر دیر. شونینگ اوچون "اۉغلاق" نی تورک‌لر اۉرته گه کېلتیرگن دیسک، خطا ایمس.

اۉغلاق مسابقه سی حاضرگی کونده عزیزاۉلکه‌میز افغانستانده رسمی توس آلگن و خلق ارا اۉیینلر قطاریده کتّه مقام و شهرتگه ایگه بۉلگن. بو عنعنوی ورزش اۉلکه‌میزنینگ بیرتعداد ولایت‌لری جمله‌دن جوزجان، فاریاب، سرپل، بلخ، سمنگان، قندوز، تخار، بدخشان، بغلان، پنجشیر، پروان، هرات و کابل ده خاص بیر طنطنه بیلن بجریله دی و کۉپراق کوز و قیش فصل لریده یۉل گه سالینه‌دی. آتلرنینگ هر توری بۉله‌دی:

تۉریغ، سمن، جیرن، قیر شونینگدیک آتلر بۉیاق و رنگ جهتیدن قوییده‌گی‌لردن عبارت: سوخین، ترلان، مشکی، قیزیل، قشقه یا سقر، بادام گل، سور، قیرات، چبدر و باشقه‌لر و بولرنینگ هر بیری خاص بیر اسم نی افاده ایته‌دی.

اساسی توشونچه:

"اۉغلاق" ملی ورزشلرنینگ بیری بۉلیب، بو اۉیین کۉپراق اۉلکه‌نینگ شمال تمانیده همده کابل‌ده ملی بیره‌ملر توی و قووانچلیک کونلریده اۉتکه‌زیله‌دی. اۉغلاق اصلیده تورکلر تمانیدن اۉرته‌گه کېلیب، کېینچه‌لیک باشقه خلقلر و ایللر ارەسیده هم رواجلنگن. بوگونگی کونده بیر ملی و خلق ارا مسابقه‌لری صفتیده تن آلینگن.

فعالیتلر:

۱- اؤقووچیلردن ایکّی کیشی اؤغلاق حقیده شفاهی معلومات بېرسین‌لر.

۲- اؤقووچیلردن بیر کیشی آتلر توری تؤغریسیده سؤزلب بېرسین.

۳- اؤقووچیلردن بیرکیشی اؤغلاق مسابقه‌سی حقیده اؤرتاق‌لریگه معلومات بېرسین.

۴- اؤقووچیلردن بیر کیشی درسده‌گی ینگی لغت‌لرنی تخته‌گه یازسین و هرقطاردن بیر- بیر اؤقووچی لغتلر معناسینی اَیتیب بېرسین.

۵- تصویرده نیمه‌لرنی کؤره‌سیز؟ او حقده سؤزلنگ.

قوییده‌گی سؤراقلرگه چقّان جواب قیته‌رینگ:

۱- "اؤغلاق" قنده‌ی بیر سؤز دیر؟

۲- اؤغلاق کیم‌لر تمانیدن اؤرته‌گه کېلگن؟

۳- اؤغلاق، اؤلکه‌میز نینگ قَیسی ولایتلریده بجریله‌دی؟

۴- اؤغلاق قیسی کونلرده بؤلیب اؤته‌دی؟

۵- نېچه خیل آت‌نی تانیسیز؟

۶- "جُرنه" دېب نیمه‌نی اَیته‌دیلر؟

۷- اؤغلاق نی اؤلکه‌میزده دری تیلیده نیمه دېیدیلر؟

۸- اؤغلاقچی نینگ کییم اسبابلری نیمه‌لردن عبارت؟

۹- آت اسبابلری نیمه‌لردن عبارت؟

اوی تاپشیریغی:

درسده‌گی ینگی لغت‌لرنی اجره‌تیب همده معنالرینی یازیب، اولردن نېچیته جمله یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

۱- اۇغلاق چاپیش و بو ملی‌اۇیین‌نی یوکسلتیریش هربیر اۇغلاقچی و ملی تاجرنینگ بورچی دیر.

۲- مین توناکون چاپ اندازلر بیلن اوچره‌شدیم.

۳- اۇغلاق چاپیش انسانگه کوچ بغیشله‌یدی.

۴- هر بیر اۇغلاقچی، اۇغلاق آلیش‌نی ایسته‌یدی.

۵- اۇغلاقده بوتون آلماق، چاپ اندازنی ذوق‌لنتیره‌دی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده تگیگه چیزیق چیزیلگن سۉزلر، "فعل نامی (اسم فعل)" یا مصدر دیبله‌دی. شو اوچون "حرکت نامی" نی قوییده‌گیچه تعریفله‌یمیز:

ایش- حرکت نامینی بیلدیریب، زمان و شخص سانینی کۉرستمه‌یدیگن فعل شکلی حرکت نامی دیبله‌دی. حرکت نامی قوییده‌گیچه یسه‌له‌دی:

بویرووق فعل (یا اوزه‌ک فعل) + (یش) یا (ماق) قۉشیمچه‌سی؛ اۉرنک‌لر:

اۉقی + ش= اۉقیش

اۉقی+ ماق= اۉقیماق

فعالیتلر:

قوییده‌گی جمله‌لرده "فعل نامی" یا مصدرلرنی کؤرسه‌تینگ:

۱- بیلیم آلیش و یوکسله‌لیش اېنگ شرفلی بورچیمیز دیر.

۲- هرکیم بیلیم اؤرگنیش نی ایسته‌یدی.

۳- آلپ ارسلان مکتبده اؤرتاقلری بیلن درسی حقیده سؤزلش‌نی یاقتیره‌دی.

۴- امتحانلرده کامیاب بؤلماق برچه اؤقووچیلر مقصدی دیر.

۵- هر یاشی اولوغ‌نی حرمت اېتیش کېره‌ک.

اوی تاپشیریغی:

۴- قوییده‌گی متن‌دن "فعل نامی" نی کتابچه‌لرینگیزگه کؤچیریب کېلتیرینگ!

اؤغلاق، اؤلکه‌میزنینگ ملی سپورت‌لریدن بیری دیر. اوشبو ملی سپورت‌نی سقلش کېره‌ک. هرکیم چاپ انداز بؤلیش‌نی ایسته‌یدی. جمعه کونی کابلده کېنگ و قیزیق اؤغلاق اؤتکزیلگن ایدی. تؤلقون، طغرل‌دن اؤغلاققه آلیب باریش‌نی ایسته‌دی. طغرل تؤلقون‌گه ایتدی: بونده‌ی قیزیق اؤغلاق‌نی کؤریش کېره‌ک. نېگه که بو مسابقه‌گه اؤلکه‌میزنینگ کؤپراق ولایتلریدن اؤغلاقچیلر قتنه‌شه‌دیلر.

اۉن تۉرتینچی درس

هدفلر:

۱– سیف الملوک داستانی حقیده معلومات تاپیش و بو داستاندن حیاتده فایده‌لنیش.

۳– فعل نسبت‌لرینی اۉرگنیش و قۉلـله‌ی آلیش.

سۉراقلر:

۱– قصه بیلن حکایه‌نینگ فرقی نیمه دیر؟

۲– داستان دیب نیمه‌نی اَیته‌دی؟

سیف الملوک داستانی

تۉقیزینچی هجری قمری عصرده اۉزبیک تیلیده شعر و شاعرلیک بیلن شغللنه‌دیگن اتاقلی شاعر مجلسی، خلق آغزه‌کی ادبیاتیدن فایده‌لنیب سیف الملوک داستانینی یازه‌دی.

مولانا مجلسی خوارزملیک بـۉلگن، کیینچـه‌لیکـده، بخاراگـه باریـب، اۉشـه شـهرده یېرلشه‌دی و عبیدالله خان و اونینگ اۉغلی عبدالعزیزخان سـرای‌لریـده یـۉل تاپیـب، اولـر خدمتیده بۉله‌دی.

مجلسی خوش صحبت و مجلس آرا کیشی بؤلیب، سؤزلری بلیغ، و شعرلری مرغوب ایدی، او کؤپ یخشی قصیده‌لر و لطیف غزل‌لرنی یره‌ته‌دی. شعرلری بابرنینگ توجه‌سینی اؤزی سری قره‌ته‌دی و اونینگ مدحیده بیر قصیده یره‌تیب، حضوریده اؤقییدی و بابر ییتی مینگ تنگه‌نی صله شکلیده اونگه بیرماقچی بؤله‌دی.

مجلسی، سیف الملوک قصه‌سینی ییگیت‌لیک زمانلریده یازه‌دی و انه‌شو وقتلرده غریب‌لیک و مسافرلیکده یار و دوست‌لریدن آیریلیب، کؤپ رنج و عذابلرگه اوچره‌یدی.

مجلسی، سیف الملوک داستانینی ایجاد ایتیشده حیدر خوارزمی نینگ گل و نوروز داستانیدن الهام آله‌دی. بو اثر اؤزبیک ادبیاتی داستانچیلیگی نقطه نظریدن جوده کؤپ اهمیتگه ایگه دیر و بو بؤلیم‌ده یره‌تیلگن بیرینچی داستانلردن حسابلنه‌دی.

مجلسی سیف الملوک داستان نی یازیشده گل و نوروز داستانی‌دن علاوه هزار و یکشب داستانلری و خلق آغزه‌کی ادبیاتی و شو کبی خلق شاعرلری اثرلری نینگ شکل‌لری و نمونه‌لریدن فایده‌لنه‌دی.

سیف الملوک داستانیده، مصر پادشاه سی صفوان اؤغلی عاصم اوییده اؤغلی بؤله‌دی. اونگه سیف الملوک آت قؤیه‌دی، شونگه اؤخشش اونینگ وزیری حامدنینگ هم اوییده اؤغیل توغیله‌دی و اونگه صاعد دیب آت قؤیه‌دی و بو ایکله ینگی توغیلگن باله‌لر ایمکداش بؤلیب، بیر یرده اؤسه‌دیلر و تورلی حادثه‌لرنی بیرگه‌لیکده باشدن کیچیره‌دیلر.

شونینگدیک فتینه پادشاه‌سی شاهبال شاه نینگ قیزی بدیع الجمال، سیف الملوک بیلن اویلنه‌دی و اونینگ ایمکداشی صاعد، سراندیپ پادشاه‌سی‌نینگ قیزی بدیع الملوک بیلن اویلنه‌دی و اداغده سیف الملوک بیر عادل پادشاه صفتیده سلطنت‌نی باشقره‌دی و صاعد اونینگ وزیری صفتیده تعیین ایتیله‌دی.

سیف الملوک داستانی‌نینگ اصل مقصدی دولت‌لر و ملت‌لر اؤرته‌سیده صلح و تینچلیک‌نی برقرار قیلیش و ایناغه‌لیک و انسان سیورلیکده حیات کیچیریش دیر و مجلسی انه‌شو فکرلرنی اونده ایلگری سوره‌دی و اولر ضمنی ده عشق، وفا، صداقت، دوست‌لیک، صمیمیت، ایرکک‌لیک و جان نثارلیک کبی فضیلت‌لرنی کمال پایه‌سیگه ایریشتیره‌دی.

سیف الملوک داستانی بوتون تورک خلقلری تمانیدن ایلیق کوتیب آلینه‌دی. بو داستان اؤزبیک ادبیاتی‌نینگ گؤزه‌ل و خلق سیویب اؤقییدیگن داستانلردن دیر و اوشبو اؤلمس اثر نینگ یازیلیشیدن سؤنگ، صلاحی گل و نوروزنی، نادر هفت گلش‌نی و صیقلی بهرام و گل اندام‌نی یره‌تیب اولوسلر اختیاریده قؤیه‌دیلر و بولرنینگ همه‌سی سیف الملوک کبی عشقی داستانلر زمینی‌ده یره‌تیله‌دی.

اېر اؤغلی

اېر اؤغلی کیم قدم قؤیسه چو یؤلغه
قدم یؤلده کېره‌ک دور، باشی قؤلده
جهان ده نېش کؤرمه‌ی نوش بؤلمس
مرادین تاپمه‌یین عاشق قووانمس
جفا چېکمه‌ی کیشی غه، راحت اؤلمس
اگر کؤیمس اؤتونغه، جوش بؤلمس
چو دهقان چېکمه‌سه جبر و جفاسین
یېمیش‌لر نینگ کیشی کؤرمس وفاسین
شهرلر تیلینی باغله‌سه بؤلور
هرزه گوی‌لر تیلینی نېتسه بؤلور؟

سیف الملوک داستانی ذوقافیتین مثنوی قالبیده یازیلگن و گل و نوروز وزنیده دیر. بو عشقی داستانده ایزگولیک، یاووزلیککه، یاختی‌لیک، قرانغولیککه و ایجادی سیمالر سلبی سیمالرگه غلبه قازانه‌دی و انسان‌نینگ اراده‌سی و کوره‌شی سعادت و بختیارلیککه قرشی بؤلگن خصم‌گه پیروز بؤله‌دی.

اساسی توشونچه:

سیف الملوک داستانی تؤقیزینچی هجری عصرده اتاقلی شاعر مجلسی تمانیدن یره‌تیله‌دی. بو داستان‌نینگ ایجاد اېتیشی ده حیدر خوارزمی‌نینگ گل و نوروز داستانی‌دن الهام آلینگن. اونینگ اصل مقصدی ملتلر و دولتلر اؤرته‌سیده صلح و تینچلیکنی اؤرنه‌تیش و ایناغه‌لیک و انسان سېورلیکده حیات کېچیریش و اولر ضمنی‌ده عشق، وفا، صداقت، دوستلیک و صمیمیت، مردانه‌لیک و جانفدالیک کبی فضیلتلرنی ایلگری سوریش دیر.

فعالیتلر:

۱- درس متنی‌نی قونت بیلن اؤقیب، قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بېرینگ:

- سیف‌الملوک داستانی قیسی اتاقلی شاعر تمانیدن قیسی عصرده ایجاد اېتیله‌دی؟
- مجلسی بابر حقیده نیمه‌لر یره‌ته‌دی و اونینگ قیسی قسم شعرلری بابرنینگ توجه‌سینی اؤزی سری قره‌ته‌دی؟
- مجلسی، سیف الملوک داستانینی قیسی یاشده یازه‌دی و اؤشه وقتده اونینگ تیریک‌چیلیک وضعی قنده‌ی ایدی.
- سیف الملوک داستانی اؤزبېک ادبیاتی داستان‌چیلیگی گه نیمه اهمیتگه ایگه دیر؟
- مجلسی، سیف الملوک داستانی‌نی یره‌تیش‌ده قیسی مثنوی‌دن الهام آله‌دی و اوندن تشقری بو داستان قیسی داستانلر بیلن ماس کیله‌دی و اونده خلق شاعرلری اثرلری‌نینگ نیمه‌لریدن فایده‌لنه‌دی؟
- سیف الملوک داستانی‌دن کېین قیسی عشقی داستانلر بو زمینه‌ده کیم‌لر تمانیدن یره‌تیله‌دی؟
- سیف الملوک داستانی قیسی مملکتلرنینگ پادشاهسی و وزیری‌نینگ اؤغیل و قیزلری اره‌سیده‌گی عشقی و اجتماعی مناسبتلردن حکایت اېته‌دی؟

۲- یانمه- یان اؤلتیرگن‌لر سیف الملوک داستانی باره‌سیده فکر المشتیریب، بحث ایتسین‌لر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، سیف الملوک داستانی باره‌سیده اؤز فکرلرینی باشقه‌لرگه بیلدیرسین.

۴- هرقطاردن بیر کیشی توریب، ایر اؤغلی عنوانلی شعرنی دکلمه قیلسین‌لر.

۵- اؤقووچیلر تؤرت گروپ گه بؤلینیب، ایر اؤغلی شعری حقیده فکر المشتیریب بحث ایتسین‌لر و معناسینی کتابچه‌لریده یازسین‌لر.

۶- هرگروپدن بیر کیشی یازگن مطلبی‌نی باشقه‌لرگه اؤقیب بیرسین و باشقه‌لر تؤغری یا ناتؤغریلیگی باره‌سیده فکر بیلدیرسین‌لر.

۷- قوییده‌گی لغتلرنی اؤقیب، معنالرینی لغتنامه‌دن تاپیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

سرای، مجلس ارا، بلیغ، مرغوب، تنگه، صله، یوزمه-یوز، الهام، ایمکداش، سراندیپ، قووانماق، هرزه گوی.

اوی تاپشیریغی:

سیف الملوک داستانی‌نینگ نتیجه و مفهومی حقیده قیسقه بیر متن یازیب کیلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

فعل نسبت‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقیب، تگیگه خط چیزیلگن سۉزلرگه دقت قیلینگ:

دلبر یسندی، صنم کییندی، اولر سۉزلشدی، باله‌لر اۉینشدی، تېمور یووپندی، باتور چۉمیلدی، میوه‌لر تېریلدی، سوو سپیلدی، نهال اېکیلدی

یوقاریده‌گی جمله‌لرده فعل و فاعل اۉرته‌سیده‌گی مناسبتنی کۉره‌سیز. حرکت و ایش کیشی‌نینگ اۉزی تماندن، اۉزگه بیر شخص، کۉپچیلیک یاکه شخصی ناانیق کیشی آرقه‌لی بجه‌ریله‌دی بوجمله‌لرده حرکت و ایش دلبر، صنم، اولر، تېمور، باتور، میوه‌لر و سووگه قیته‌دی و اولرگه نسبت بېریله‌دی یسندی، کییندی، سۉزلشدی، اۉینشدی، یووپندی، چۉمیلدی، تېریلدی، سپیلدی نسبت بېریلگن فعل‌لر دیر.

فعل نسبت‌لری:

فعل نسبتی ایش- حرکت بیلن بجروچی اۉرته‌سیده‌گی (فعل و فاعل) مناسبتنی کۉرسته‌دی. دېمک ایش حرکت بیرار شخص تماندن بیرار بیر نرسه، جای و یا بیرار حادثه اوستیده عمل‌گه آشیریله‌دی. تیلده انه‌شو مناسبت‌لرنی افاده‌له‌یدیگن فعل‌نینگ گرامری شکل‌لری بار مثال صورتده: کۉرماق فعلینی یوقاریده‌گی مناسبت‌لر نقطهٔ نظریدن آلیب کۉره‌یلیک:

کۉریلدی؛ فعل حرکتی‌نینگ بجرووچیسی نا انیق اېکن‌لیگینی بیلدیره‌دی. بو مجهول نسبت، کۉردی؛ حرکت بی‌واسطه کیشی‌نینگ اۉزی تماندن بجریله‌یاتگنی‌نی افاده‌لماقده. بو، اۉزلیک نسبتی؛ کۉردیردی؛ حرکت نینگ بجرووچیسی باشقه بیر شخص اېکینلیگی نی بیلدیریب توریپدی. بو، آرتیرمه نسبت؛ کۉریندی، بو فعل‌نینگ شکلیده حرکت نینگ بجرووچیسی اۉزگه شخص اېکنلیگی‌نی افاده‌له‌یدی. بو، مجهول نسبتی؛ کۉریشدی؛ ایش حرکت بیر نېچه شخص تماندن بیرگه‌لیکده بجریله‌دی، بو بیرگه‌لیک نسبتی دیر.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقیب، اولرده سۉز نسبتلرینی کۉرسه‌تینگ:

- گۉزه‌ل اوکه‌سیگه قره‌دی، تورسون اوی وظیفه‌سینی، بجره‌یاپدی.

سپور، توی‌ده یسندی، اولوغ بیک دوستی بیلن سۉزلشدی، توران انجمنی‌ده نوایی شعرلری اۉقیلدی، تیمور ساعتینی کۉرستدی، طاهر قوشلرنی ایکین زاردن اوچیردی.

۲- درس نینگ بیرینچی بۉلیمی‌دن فعل نسبتلرینی تاپیب، کتابچه‌لرینگیزگه کۉچیرینگ.

۳- هرقطاردن بیر کیشی توریب، فعل نسبتلرینی انیقلاوچی بیر جمله اَیتسین، باشقه‌لر تۉغری و ناتۉغریلیگی حقیده اۉز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۴- یانمه- یان اۉلتیرگن‌لر، اۉزلری بیلن سۉزلشیب، فعل نسبتلرینی انیقلاوچی بیر جمله یازسین‌لر.

۵- هرقطاردن بیر کیشی توریب، نوبت بیلن توزگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اۉقیب بیرسین‌لر و باشقه‌لر اۉز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

فعل نسبتلرینی انیقلاوچی بیش- آلتی جمله یازیب کیلتیرینگ.

اۉن بیشینچی درس

هدفلر:

۱- درس متنی‌نی انگلش و او حقده نظر بیلدیره آلیش.

۲- گرامر قاعده‌لرینی چوقورراق اۉرگنیب، متن‌لر و جمله‌لرده کۉرسته آلیش.

سۉراقلر:

۱- معتدل فصل قنده‌ی فصل‌نی ایته‌دیلر؟

۲- معتدل‌لیک‌نینگ انسان حیاتیده قنده‌ی فایده‌سی بار؟

اعتدال

بهار آیی ایدی، هوا بولوت‌دن تۉلیب، یاغمیر صدف دانه‌لری‌دیک یواش- یواش یاغیب، درختلر ییراق‌لری یم-یشیل بۉلیب، گل‌لری یشنه‌یدی. اوشبو عجایب و چیرایلی منظره‌لر هر بیر انسان‌نی هیجانگه سالردی. کۉکلم نینگ اوشبو ملایم و یومشاق ییلی استه- سېکین اېسیب انسانلر و برچه جانلی ذاتلر و قاله‌وېرسه کۉکتلر و کۉچتلرگه فرحت بغیشلردی. هوا جوده هم معتدل و اۉرته‌چه حالتده ایدی. مېن اېسه اویدن چیقیب، مکتب تمانگه باررديم. قره‌سم، یۉلده اۉز شاگردلریمدن باتور، قره خان و اولوغ بېک بیر موضوع اوستیده بحث‌لشیب بارر ایکن. مېن اېسه اولرنینگ آرقه‌سیدن، صحبت‌لرینی اېشیتیب، قنی بولر نیمه حقیده بحث‌لشر ایکن‌لر دېب، استه- سېکین باره وېردیم و …

سکّیزینچی صنف‌نینگ اول نمره سی باتور، قره خان و اولوغ بېککه قره‌ب:

هر بیر ایشده اعتدال‌نی سقلش کېره‌ک. بو ایش یېمک یېیش و سۉزلش‌ده هم عملگه آشه‌آله‌دی. آته باباليریمیزنینگ: "تېز کېتگن، تېز ییقیلر" دېگن آلتین سۉزلریگه بناءً هر بیر آدم تیریکلیده اعتدال نی نظرده توتیشی ضرور.

شونده اولوغ بېک، باتورنینگ اَیتگن گپ‌لرینی تصدیقلب قره خان‌گه قره‌ب، قنی سېن بو حقده نیمه دیماقچی‌سن؟ دېدی:

شونده قره خان!

– مېن هم باتورنینگ ایتگن گپلریگه قۉشیلهمن؛ چونکه او اعتدال حقیده یخشی‌گینه معلومات بېردی. هر بیر کیشی اۉز حیاتیده برچه ایشلرده اعتدال‌نی نظرده توتیشی کېره‌ک. ایشلریده اعتدال‌نی نظرده توتگن کیشی هېچ قچان خوار بۉلمه‌یدی و برچه‌نینگ آلدیده کتّه حرمتگه سزاوار بۉله‌دی. اَینیقسه سیز و بیز مکتب اۉقووچیلری کېلینگلر بو اهمیتلی مطلب‌نی کونده‌لیک ایشلریمیزده اۉزیمیزگه اۉرنک قیله‌یلیک.

مېن اېسه اولرنی صحبت‌لریگه ارەلشیب، هه باله‌لر؟ نیمه حقیده سۉزلشیب توریب سیزلر؟

اولر بیردنیگه آرقه‌لریگه قره‌ب:

السلام و علیکم استاد، بیز بیلمه‌گن ایکنمیز، سیز قچان کېلدینگیز؟ دېدیلر.

– مېن قیشلاق باشیدن، شو یېرگچه برچه صحبت‌لرینگیزنی اېشیتیب توریب‌من، باتور جان‌نینگ "اعتدال" حقیده بېرگن معلومات‌لری جوده تۉغری اېدی. بیز اعتدال‌نی هر بیر موضوعده کۉره‌آله‌میز، بو موضوع خواه انسان‌گه تېگیشلی مسئله‌لرده بۉلسین و یا حیات‌نینگ باشقه بۉلیملریده. منه کېلینگ اوشبو موضوع‌نی اۉزاق کېتمسدن کۉریب تورگن ییل‌نینگ آب و هواسیده مثال بېره‌آله‌میز؛ یعنی حاضر ییل‌نینگ بیرینچی فصلییده هوا جوده هم ملایم و یاقیملی، بیز انه‌شونده‌ی فصل‌نی معتدل فصل دېیمیز. انسان هم حیاتیده‌گی برچه ایشلریگه اعتدال‌نی نظرده توتسه، او هردایم موفق و کامیاب بۉله‌دی.

باتور، اولوغ بېک و قره خان، مېنینگ بېرگن مثالیم‌دن خرسند بۉلیب، تشکر اېتدیلر.

اساسی توشونچه:

اعتدال هر بیر ایشده انسان نی موفقیت‌لرگه اېریشتیره‌دی. شو اوچون هر بیر کیشی کونده‌لیک ایشلری همده برچه بجره‌یاتگن عمل‌لریده اعتدال‌نی نظرده توتیشی کېره‌ک. بو مسئله تورلی ساحه‌لرده نظرگه آلینسه حیات یخشی کېچه‌دی. بو اهمیتلی و ارزشلی مطلب‌نی برچه ایشلرده نظرده توتیشیمیز لازم.

لغتلر: یواش – یواش، ییـراق، چیرایلـی، منظـره، هیجـان، ییـل، اپسـماق، معتـدل، یشنه‌یدی، یم-یشیل، اعتدال، کؤکت، فرحت، اؤرنک، اره‌لشماق

فعالیتلر:

۱- بیرینچیـده، اؤقـووچیلر درسـده ینگـی لغتلـر معناسـینی اؤرگنیـب جملـه‌لـرده ایشلتسینلر.

۲- اؤقووچیلردن ایکّیته‌سی درس متنی‌نی قرائت ایتیب، همده نیچیته‌سی اپسه درس حقیده معلومات بیرسین.

۳- "اعتدال" سؤزی، متنده نیچه قتله تکرارلنگن؟

۴- اؤقووچیلر گروپلرگه بؤلینیب، میانه رولیک حقیده اؤز نظرلرینی ایتسینلر.

۵- اعتدال قیسی تیل‌لرنینگ سؤزی دیر؟

الف: اؤزبیکچه

ب: اؤزبیکچه– عربچه

ج: فارسچه

د: عربچه

۱- اعتدال دیگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

۲- اعتدال‌نی نظرده توتگن کیشی نیمه‌گه ایریشه‌دی؟

۳- معتدل هوا ییل‌نینگ قیسی فصل‌لریده بؤله‌دی؟

۴- باتور، اولوغ بیک و قره خان‌گه نیمه حقیده سؤزلب بیردی؟

۵- قره خان، اولوغ بیک‌که نیمه جواب بیردی؟

۶- باتور، اولوغ بیک و قره خان اؤز اؤقیتووچیلریدن نیمه‌نی سؤره‌دیلر؟

۷- باتور، اولوغ بیک و قره خـان‌نینـگ اؤقیتووچیسـی اولرگـه اعتـدال حقیـده نیمـه دیدی؟

اوی تاپشیریغی:

اعتدال حقیده اؤن سطرلیک بیر مقاله یازیب کیلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرده، تگیگه چیزیق چیزیلگن سؤزلرگه دقت قیلینگ:

۱- مین مکتب‌ده اؤقییمن.

۲- ارسلان کتاب اؤقیدی.

۳- باتور، اولوغ بیک و قره خان سکّیزینچی صنفده اؤقییدیلر.

۴- اؤقووچیلر اوی تاپشیریق‌لرینی بجردیلر.

۵- بورگوت اوکه‌سیگه ایش بویوردی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده تگیگه چیزیق چیزیلگن سؤزلر "باش نسبت" یـا "انیـق نسـبت" دیر. شونینگ اوچون "باش نسبت" نی قوییده‌گیچه تعریفله‌یمیز:

انیق یا باش نسبت: بو نسبتده‌گی فعل حرکـت‌نینـگ ایگـه (شـخص) تمانیـدن بجریلیشینی بیلدیره‌دی. حرکـت نینـگ پدیـده ایسـه تؤلـدیروچی یـا کـه (اؤریـن حـال وظیفه‌سیده کیله‌دی. انیق نسبت یساوچی‌ده مخصوص قؤشیمچه یؤق؛

مثال اوچون: او کیتدی. او بازاردن کیلدی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرده "باش نسبت" نی کؤرسه‌تینگ:

الف: آیدین اؤز درسلرینی اؤقیدی.

ب: زیب النسا اوکه‌سی بیلن مکتب‌گه باردی.

ج: آی خانم سکّیزینچی صنفده نمره اول بؤلدی.

د: طغرل اوی تاپشیریقلرینی بجردی.

۲- اؤن جمله یازیب، او جمله‌لرده "باش‌نسبت" یا " انیق‌نسبت" نی کؤرسه‌تینگ‌لر.

۳- قوییده‌گی متنده "باش نسبت" لرنی کۉرسه‌تینگ:

مین اویدن چیقب مکتب تمان بارردیم . . . اولوغ ییک، قره خان‌گه قره‌ب دیدی: بو حقیده نیمه دیماقچی‌سن؟

شونده قره‌خان: مین هم باتورجان سۉزیگه قۉشیله‌من، چونکه او اعتدال حقیده یخشیگینه معلومات بیردی. مین اولرنینگ صحبت‌لریگه اره‌لشیب، باله‌لر نیمه حقیده سۉزلشیب باره‌تیب‌سیزلر؟ دیب سۉره‌دیم.

اوی تاپشیریغی:

اعتدال حقیده بیر قیسقه انشاء یازیب، اما اونده اۉقیتیلگن فعل نسبت‌لرینی ایشله‌تیب کیلتیرینگ!

اۏن آلتینچی درس

هدفلر:

۱- ایرکین‌لیک نیمه‌لیگینی توشونیش و سېویش.

۲- میرزا امام بېردی بیلن تانیشیش و اوندن اۉرنک آلیش.

۳- مجهول نسبتی (ناانیق فعللر) نی اۉرگنیش.

میرزا امام بېردی خان

خداوند ﷻ برچه انسانلرنی ایرکین یره‌تگن. ایرکین‌لیک هر بیـر انسـان و اۉلکـه‌نینـگ طبیعی حقی دیر. ایرکین‌لیک و استقلال برچه ملتلر و اۉلکه‌لرنینـگ معنـوی افتخـاری سنه‌له‌دی. شونینگ اوچون، هر بیر آگاه ملـت اۉز یـورتی و آنـه تـۉپراغی ایـرکین‌لیگینـی قۉلگه کیریتیش اوچون جان و مالینی آیه‌مسدن کوره‌شه‌دی.

سېویملی اۉلکه‌میز افغانستان‌نینگ ایرکین‌لیگی، استقلالی همـده تـۉپراغی بوتونلیگی تـاریخ آقیمـیده نیچه مرتـه تـورلی یـاووز کـوچلر و باسـقینچیلر تماندین باستیریب آلینگن. جمله‌دن ۱۸ و ۱۹نچـی عصـرلرده انگلـیس اسـتعمارچیلری تمانیـدن باسـقینچیلیک یوریشـلر آرقـه‌لـی باسـتیریب آلینـدی. اۉلکـه‌میزنینـگ برچه بـاتور خـلـقی بیرگـه‌لشـیب، اسـتعمارچی باسقینچیلرگه قرشی کوره‌شدیلر.

اۉلـــکه اېرکینـلیـــگی کـورەشـیده، اۉلکەمیزدەگی تـورلی قـوملر قطـاری اۉزبېکلـر، همده باشقه تورک خلقلری هم اولکن اولوش قۉشگن‌لر. اۉن سکّیزینچی عصردەگی اۉلکه اېرکینلیگی کورەشلری آقیمیده کۉپلب ایلغار رهبرلر میدانگـه چیقـدی. تـاریخی منبعلـرده میرمسجدیخان، نایب امین الله خان لوگری، وزیر محمد اکبرخان و میرزا امام بېردی خـان سینگری ایلغار و کورەشچن رهبرلر آتی ذکر اېتیلگن.

مشــــهور تـــــاریخچی میرغلام محمد غبار، میرزا امام بېـــردی آتینـــی اۉز کتـــابی "افغانستان در مسیر تـاریخ"ده اېســـلب اۉتگـــن. اونینـــگ یازیشـیچه، امـام بېـردی خـان انگلیس استعمارچیلریگه قرشـی بیرینچـــی اوروشـــده "انقـــلاب چرخی" نی آلغه سوروچی ایلغار رهبرلردن ایدی.

میرزا امام بېردی خان عادی بیر مبارز بۉلمەی، بلکه ایلغار و قۉرقمس کورەشچن صفتیده حتی باشقه رهبرلرنی تحریک قیلماق مقصدیده "شبنامه" لر هم ترقتگن. بو حقده غبار یازەدی:

" . . . ۱۸۴۰ میلادی ییل‌نینگ جولای آییده اوچ کیشـی کابـل‌لیـک احمـد بـرنج فروش، میرحسن مفتی و میرزا امام بېردی خان پایتخت‌نینگ نفوذلی اولوغلرینی تحریـک قیلماق اوچون بیر اعلامیه ترقتدیلر. اعلامیەده ایتیلگن ایدی: اۉلکـەنینـگ برچـه تـانیقلی اولوغلرینی انگلیسلر تېزلیکده هندوسـتان‌گـه سـورگون قیلـەدی. شـو اساسـده، اۉزلرینـی قوتقرماق اوچون آلدینراق حرکت قیلیشلری کېرەک."

منبع‌لرگه کۉره، میرزا امام بېردی خان اصل کابل‌لیک بۉلیب، دېمک کابلده توغیلیب اۉسگن. قاله‌بېرسه، او خوشنویس بۉلیب، اۉته چیرایلی خط یازر ایکن. امیرعبدالرحمن خان قدرتگه یېتگندن سۉنگ، او انگلیس‌لرنینگ اشدی مخالفی بۉلگن‌لیگی اوچون، سردار محمدایوب خان‌لر بیلن بیرگه هندوستان‌گه سورگون قیلینگن. او یېرده خوشنویس‌لیکده آت قازانیب، اۉشه یېرده وفات ایتگن.

هه عزیز اۉقووچیلر، اۉلکه‌میز استقلالی و ایرکین‌لیگینی قۉلگه کیریتیش و اونی اسره‌شده اۉلکه‌میزده یشه‌یاتگن برچه خلقلر همیشه یانمه- یان توریب، دشمن بیلن کوره‌شیب، باریشدن علاوه اونینگ تاریخی و مدنیتی‌نینگ توزه تیشده هم بیر- بیرلری بیلن هردایم ایلکمه- ایلکه تۉختب، ایشلب کېلماقده‌لر.

اساسی توشونچه:

عزیز اؤلکه‌میز افغانستان استقلالی و ایرکینلیگینی قؤلگه کیریتیش و اونی اسره‌شده، برچه قوم و ایلاتلری حصه قؤشگن.. میرزا امام بیردی باشقه ایلغار رهبرلر بیلن بیرگه بیرینچی صفلرده کوره‌شگن و حتی جهاد رهبرلرینی شبنامه ترقه‌تیش یؤلی بیلن مأیوس‌لیکدن قوتقه ریب، جهادگه ترغیب ایتگن.

فعالیتلر:

۱- صنفداشلرینگیزدن بیر کیشی درس متنی‌نی اؤقی یاتگنده، اونی انیق ایشیتینگ.

۲- میرزا امام بیردی‌نینگ آتینی کیم و قیسی تاریخده ایسله‌گن؟ ایکّی کیشی نوبت بیلن توریب، شو حقده سؤزله‌سین.

۳- میرزا امام بیردی آتی استقلال رهبرلری قطاریده قیسی رهبرلر بیلن بیرگه توتیلگن؟ بیر کیشی توریب سؤزله‌سین.

۴- میرزا امام بیردی انگلیس استعمارچیلریگه قرشی کوره‌ش آقیمیده کابل شهریده قنداق فعالیتلر قیلگن؟ ایکّی کیشی نوبت بیلن توریب، شو حقده سؤزله‌سین.

۵- قوییده‌گی سؤزلرنی معنا قیلینگ و اولردن بیر نیچته‌سیگه جمله توزینگ:

توپراق بوتونلیگی، باسقینچی، تاریخ آقیمی، ایلغار، کوره‌شچن، آلغه، سورگون، شبنامه

۶- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، سؤزلرنینگ معناسینی اؤقیسین و توزگن جمله‌لریدن بیرته‌سینی باشقه‌لرگه اؤقیسین.

اوی تاپشیریغی:

ایرکین‌لیک حقیده تؤرت- بیش سطرلیک بیرمتن یازیب کیلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

مجهول نسبت (ناانیق فعل):

قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤقیب، اونده‌گی فعللرگه دقت قیلینگ:

- استعمارچیلر تماندن باستیریب، آلیندی.
- چقریق کارتلری ترقه‌تیلدی.
- او تره‌ندی و بیزه‌ندی، کیپن تؤی‌گه جؤنه‌دی.
- بویوریلگن ایشلر، بجریلدی.
- پخته‌لر تیریلدی.

یوقاریده‌گی گپلرده‌گی:

آلیندی، ترقه تیلدی، تره‌ندی، بیزه‌ندی، بجریلدی و تیریلـدی فعللرنینـگ برچـه‌سـی مجهول نسبت یا ناانیق فعللر دیر. اونینگ تعریفی قوییده‌گیچه:

مجهول نسبت (ناانیق فعل):

ایش- حرکتنینگ انیق بجروچیسی معلوم بؤلمه‌گن فعل، نـاانیق فعـل یـا مجهـول نسبت دیبله‌دی؛ مثاللر: سیندیریلدی، کؤرینددی، اورینددی، سـوریلدی، بؤیلـدی، بیلینـدی و باشقه‌لر.

ناانیق فعللر (ن، ین، ل و یل) قؤشیمچه‌لری یاردمیده توزیله‌دی.

فعالیتلر:

۱– میرزا امام بېردی حقیده‌گی متندن نااانیق فعللرنی تاپیب، کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ.

۲– قوییده‌گی جمله (گپ) لردن نااانیق فعل ایشله‌تیلگنلرنی بېلگیلنگ:

– کوره‌شچیلردن بیری ییقیلدی.

– خاتین، باله‌سینی یېتکله‌دی.

– او سفردن کېلدی.

– باشیگه غم– قیغو یاغیلدی.

– شیشه سیندیریلدی.

۳– تۉرت کیشی نوبت بیلن توریب، هر قیسی‌سی بیر جمله حقیده اۉز فکرینی بیلدیرسین.

۴– یانمه– یان اۉلتیرگن‌لر بیرگه‌لشیب، نااانیق فعل بیلن ایکیته جمله توزسینلر.

۵– هرقطاردن بیر کیشی توریب، یازگن جمله‌لرینی اۉقیسین و باشقه‌لر فکر بیلدیرسینلر.

۶– قوییده‌گی گپ (جمله) لرنی نااانیق فعل‌لر بیلن توگللنگ:

– قربان هییتیده قۉیلر . . . .

– درختلر ارەسیدن اونینگ بۉیی . . . .

– پیشگن بوغدایلر اۉتگن هفته . . . .

– بېرگن کتابینگیز . . . .

۷– تۉرت کیشی نوبت بیلن تخته گه باریب، هرکیم توگلله‌گن بیر جمله‌سینی یازسین و باشقه‌لر او حقده فکر بیلدیرسینلر.

اوی تاپشیریغی:

تۉرت سطرلیک بیر متن یازیب، اونده کمیده اوچته نااانیق فعل ایشله‌تیب کېلتیرینگ!

اۉن بیِتّینچی درس

هدفلر:

۱- داستان ژانری بیلن تانیشیش و اوندن ذوقلنیش.

۲- روش (قید) حقیده معلومات تاپیب، جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- قارنینگ قنده‌ی هندسی شکل‌لری بار؟

۲- قارنینگ نیمه‌لرگه فایده‌سی بار؟

قار اوچقونی نینگ تقدیری

قار یاغیب تورگن ایدی، پنجره دمیده اۉلتیریب، تشقرینی تماشا قیلردیم. قار اوچقونلری اۉینب- اۉینب کیلیب، همه نرسه‌لرنینگ اوستیگه توشر ایدیلر. درختلرنینگ اوستیگه، دیوارنینگ اوستیگه، تاش‌لرنینگ اوستیگه، همه همه نرسه‌لرنینگ اوستیگه . . .

. . . . . .

کتّه بیر قار اوچقونی پنجره تمان کیلر ایدی. قۉلیمنی پنجره‌دن تشقریگه اوزه‌تدیم و قار اوچقونینی قۉلیمگه آلدیم. قنچه‌لر پاکیزه و آپّاق ایدی بو قار اوچقونی! قنده‌ی منظم و چیرایلی ایدی بو قار اوچقونی!

– کاشکی بو قار اوچقونی‌نینگ تیلی بؤلسه اېدی و اؤز تیلی بیلن حیـاتی و تقـدیری حقیده مېنگه سؤزلب، بېرسه اېدی، دېب اؤزیمچه آرزو قیلدیم.

شونده قار اوچقونی تیلگه کیریب "مېنینگ حیاتیم قنده‌ی‌لیگینی بیلماقچی بؤلسنگ، قولاق سال، سېنگه حکایه قیله‌من" دېدی.

"مېن نېچه آی آلدین، بیر تامچی سوو اېدیم، دینگیزده ملیارد- ملیارد تـامچیلر بـیلن بیرگه اویان- بویانگه یوگوریب، کون اؤتکزر اېدیم. یاز کونلری‌نینگ بیریـده دینگیزنینـگ یوزیده اؤینب یورگن اېدیم. ایسّیق قویـاش پارلـب تـورگن اېـدی. مـېن ایسـیدیم، بخـار بؤلدیم. باشقه مینگلب تامچیلر هم مېن بیلن بیرگه بخارگه ایلندیلر. بیزلـر یېنگیـل‌لیکـدن قنات چیقرگن اېدیک. یوقاریگه قره‌ب حرکـت قیلـه‌باشـله‌دیـک، شـونچه هـم یوقاریگـه چیقدیک که، آدملرنی کؤرمه‌ی قالدیک. هر تماندن بخارلر تـوده- تـوده کېلیـب، بیزلرگـه قؤشیلر اېدیلر. گاهیده بیزلر باریب کتّـه‌راق تـوده‌لرگـه قؤشـیلر اېـدیک. بیـر- بیریمیزگـه قؤشیلیب، قیسیلر اېدیک. ینه هم یوقاریگه قـره‌ب، یـؤل یورردیـک، یـؤل یوریـب- یـؤل یوریب، مؤل بؤلردیک و ینه هم بیـر- بیریمیزگـه قیسـیلردیک و بولـوت بؤلیـب، گاهیـده قویاش یوزینی یاپردیک، گاهیده آی و یولدوزلر یوزینی تؤسـردیک و کېچـه‌نـی ینـه هـم قرانغــوراق قیلردیــک. شــمال قوولــب، بیزلرگــه تــورلی شــکللر بېــرر اېــدی. اؤزیــم دینگیزده‌لیگیمده، بولوتلرنی عجایب شکل‌لرده کؤرر اېدیم.

بیلمه دیم، نېچه آی کؤکده سـرگردان اېـدیک، بیزلـر کـؤپ یوقـاری باردیـک، هـوا ساووق بؤلگن اېدی. آیـاق- قـؤلیمیزنی اوزه‌تـه آلمسـدیک. برچـه‌میـز، بیـر- بیریمیزگـه یاپیشگن اېـدیک. بیرلشـیب یؤلگـه توشـدیک، قـه‌یېرگـه باریشـیمیزنی بـیلمس اېـدیک، قویاشدن هېچ قنده‌ی خبر یؤق اېدی. گویا که اؤزیمیز، قویاش یـوزینی یاپگنـدیک کـؤپ کېنگ بؤلگن اېدیک، یوزلرچه کیلومتر اوزونلیگیمیز و اېنیمیـز بـار اېـدی. یـاغمیر بؤلیـب، یېرگه قیتیشنی آرزو قیلر اېدیک.

مېنینگ یوره‌گیم خوشلیکدن گورس- گورس اورردی. یېرگه قیتیش خبـری قـووانچ بغیشلر اېدی. بیر نېچه وقت اره‌دن اؤتدی. بیزلر یرمیمیز بخار، یرمیمیـز یـاغمیر بؤلیشـنی ایستر اېدیک. تؤستدن هـوا سـاووق بؤلـدی. همـه قلتیـرر اېـدیلر. اطرافیمگـه قـره‌دیـم. یانیمده‌گیلر نینگ بیریدن "نیمه بؤلدی؟" دېب سؤره‌دیم.

"شوچاغده یېرده میز" دېب جواب بېردی، یعنی بیزنینگ آستیمیزده قیش پیتی دیر. البته باشقه جایلرده هوا ایسیق بۆلیشی ممکن. بوکوتیلمه‌گن ساووق بیزلرنی یاغمیر بۆلگنی قۆیمس ابدی. "قره، قره! مېن قار بۆله‌یاتیبمن، سېن هم."
یۆلداشیم نینگ سۆزی آغزیده قاتدی، قار بۆلدی، یېرگه قره‌ب، جۆنه‌دی. اونینگ کېینیدن مېن و مېنگه اۆخشه‌گن مینگلرچه ذره‌لر قار اوچقونی بۆلیب یېرگه یاغدیک.
دېنگیزده‌لیگیمده، آغیر ابدیم، بخار بۆلگندن کېین یېنگیل‌گینه بۆلدیم. سمان پریگه اۆخشب اوچردیم، ساووقنی هم بیلمسدیم. ساووق، بدنیم نینگ بیر بۆلگی بۆلگن ابدی. اۆینب- اۆینب پستگه توشردیم. یېرگه کېلگنیم‌ده، سېنینگ اوزه‌تیلگن قۆلینگ نی کۆردیم. سېن خوشیم کېلدینگ . . . .
شونده بیردن قار اوچقونی نینگ سېسی اۆچدی، قره‌سم بیر تامچی سوو بۆلیب قالیبدی.

(صمد بهرنگی نینگ حکایه‌لریدن)

اساسی توشونچه:

بیر تامچی سوو قویاش ایسیّغیدن بخار بۆلیب هواگه چیقهدی. کۆکده ساووقدن قارگه ایلنیب، ییرگه کیلهدی. ییرده حرارت نتیجهسیده ینه بیر تامچی سووگه یعنی اۆز اصلیگه آیلنهدی.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی، ایکّی اۆقووچی، تنقیط علامهلرینی کۆزده توتیب اۆقیسین، ینه ایکّی اۆقووچی، درس مفهومینی باشقهلرگه آیتیب بیرسین.

۲- قوییدهگی لغتلرنینگ معناسینی سۆزلیکدن تاپیب، جملهلرده ایشلهتینگ:

تامچی، بوغ، قیسیلماق، یاپیشماق، تۆست، آغیر، ییـنگیل

اوی تاپشیریغی:

درس متنیدن اۆزینگیزگه یاققن پاراگرافنی کتابچهلرینگیزگه یازینگ، سۆنگ اۆشه پاراگرف نینگ مفهومینی علیحده یازیب کیلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

* قار یاغیب تورگن بیرکونی، پنجره دمیده اؤلتیرگن ایدیم.

* قار اوچقونی استه‌گینه قؤلیم نینگ کفیگه کېلیب توشدی.

* توستدن هوا ساووق بؤلدی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده بېلگی‌لنگن سؤزلر، روش (قید) دېیله‌دی.

روش: ایش-حرکت‌نینگ بېلگی‌سینی، حالتینی، درجه و مقدارینی بیلدیروچی سؤز تورکومی روش دېیله‌دی. روش، قنده‌ی؟، قچان؟ قه‌یرده؟ قه‌یرگه؟، قنچه؟ کبی سؤراقلرگه جواب بېره‌دی.

روش معنا جهتدن تؤرت تورگه بؤلینه‌دی:

۱- حالت روشی، ۲- پیت روشی، ۳- اؤرین روشی، ۴- درجه و مقدار روشی

حالت روشی (حالت قیدی): ایش-حرکت‌نینگ قنده‌ی حالت‌ده یا که قه‌ی‌طرزده بجریلگن‌لیگینی بیلدیریب، قنده‌ی؟، قه‌ی حالده؟، قه‌ی طرزده؟ سؤراقلریگه جواب بؤله‌دی.

حالت روشی گه، استه، سېکین، جیم، درحال، بیردن، بیرآن، بیرمه- بیر، تېز، پیاده، تؤستدن، قؤلمه- قؤل، چیندن، کؤپینچه، یانمه- یان کبی سؤزلر کیره‌دی.

پیت روشی (زمان قیدی): ایش-حرکت بجریلیشی نینگ پیتینی بیلدریب، قچان؟، قچانگچه؟، قچاندن بېری؟ کبی سؤراقلرگه جواب بېره‌دی. پیت روشیگه، ابرته، ایندین، ابرته‌لب، ایلگری، سؤنگره، همیشه، کېچه، بوگون، توناکون، اله‌قچان، آلدین، کېچه‌سی، هرکون، کېین، ییلدن- ییلگه، ابرته- ایندین، حاضر، کوندوزی کبیلر کیره‌دی.

فعالیتلر:

۱– قوییده‌گی جمله‌لرده روشلرنی تنلب کؤرسه‌تینگ:

* هوا ایلیق، ایشیک‌لرنی آچیب قؤیسه هم بؤله‌دی.

* آپه– سینگیل یانمه– یان کېته‌یاتگن ایدیلر.

* ایکین نی ایرته ایککن حاصلینی ایرته اؤرر.

* قؤرقاق، آلدین دن مشت کوته‌رر. (مقال)

* مېن فاریابدن کېلدیم.

* قنچه وقتدن بېری کابلده یشه‌ی‌سیز؟

* کؤپ گپ قولاققه یاقمس. (مقال)

* آز، آز اؤرگه‌نیب دانا بؤلر. (مقال)

۲– درس متنیدن بیر پاراگرافنی تنلب یازینگ، سؤنگ اؤشه پاراگرافگه ایشـله‌تـیلگن روشلرنی بېلگیلب، کؤرسه‌تینگ.

۳– قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بؤش جایلرینی مناسب سؤزلر بیلن تؤلدیرینگ:

– قار یاغیب تورگن بیر کون، . . . . ایدیم . . . . تماشا قیلر ایدیم. قار اوچقونلری . . . . ، همه نرسه‌لرنینگ . . . . قؤنر ایدیلر.

– کاشکی بو قارچه نینگ . . . . ایدی و . . . . حیاتی و تقدیری حقیده . . . . بیرسه ایدی، دېب . . . . قیلدیم.

اوی تاپشیریغی:

حکایه کتابلر یا مجله‌لردن بیر قیسـقه حکایـه‌نـی تنلـب، کتابچـه‌لرینگیزگـه یازیـب کېلتیرینگ.

اۉن سکّیزینچی درس

هدفلر:

۱– نیک‌لیک نینگ اهمیتی گه توشینیش.

۲– اۉرین روشی و مقدار روشی‌نی بیلیب ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱– نیک‌لیک دیب قیسی ایشلرگه اَیته‌سیز؟

۲– نیک‌لیک بیلن یمانلیک‌نینگ فرقلری نیمه دیر؟

نیک‌لیک بهاسی

بیر کیشی بیردی گداگه بیر درم / ایسته دی اوندن دعاده یاردم

دیدی اونگه کولگو بیرله ملتمس / بیرگه نینگ شو ایسته‌گینگ‌گه ارزیمس

اېتمه روحینگ‌گه یمان‌لیک هیچقچان / سین ریادن قیل اۉزینگ‌نی در امان

خودنمالیق قیلمه طاعتده مدام / خودنمالیق دیر مسلمان‌گه حرام

گر گداگه بیره‌سن سین بیر درم / طمع اېتمه اۉرنیگه باغی ارم

آدمی گر آز ایله همراه بۉلر / تۉغری یۉل‌دن آزیب اول گمراه بۉلر

اېتمه درویش‌دن طمع پاداش سین / قیلمه احسان و عطاینگ‌نی فاش سین

یخشی‌لیک بیرله اۉزینگ‌نی قیل صفا / کمترین بۉلگیل بۉلرسن اغنیاء

مهربانلیک قیلغیل هر بی آنه‌گه / بی‌نوا و بی‌سر و سامانه گه

یخشی ایرمس خودنمالرنینگ ایشی / اریه سیپسه بوغدای آلمس هیچ کیشی

چـون یمانلیـک دیـر جهانـده نـاروا
یخشـی‌لیـک دیـر اۏزی اسـباب دعـا

بۏلسـه بزمینـگ گـر جهانـده یـارقین
ایلـه‌گیـل سـېن باشـقه بـزمین آیـدین

کوچ و قـوت بۏلسـه سـېنده بـې‌مـلال
باشقه بیرله قیل کمک سېن فـی الحـال

اېگـه بۏلسـنگ گـر غنـا و گـنج گـه
قیـل جوانلیـک اېنـدی اهـل رنـج گـه

بـار غریـب و بېنـوادن آل خبـر
گر غنی سـن یـا کـه سـېن سـن معتبـر

کۏرگیـل انفـاق چاغیـده اللهنـی
حاضـر و نـاظر اۏزینگـه شـاهنـی

شعر پروین اعتصامیدن- ترخان ترجمه سی

اساسی توشینچه:

مسلمان کیشی یخشی‌لیک نی الله ﷻ رضاسی اوچـون بجـره‌دی و هیچقچـان ریـا و تظاهر اوچون باشقه‌لرگه نیک‌لیک قیلمه‌یدی و قیلگن احسان و عطاسینی فاش اېتمه‌یدی و همیشه کمترین بۏله‌دی، کوچ و قوتی، مال و دارایی سی بۏلگنده محتاج و بېنوا کیشی‌لر بیلن یاردم بیره‌دی و انفاق قـیلگن چاغیـده دایـم الله ﷻ نـی اۏز اعمالیگـه حاضـر و نـاظر بیله‌دی.

فعالیتلر:

۱- اۉقووچیلردن ایکّی کیشی شعرنی دیکلمه قیلسین‌لر.

۲- اۉقووچیلردن ایکّی کیشی شعرنی معنا قیلسین‌لر.

۳- اۉقووچیلر شعرده‌گی ینگی لغت‌لرنینگ معناسینی اۉقیتووچیدن سۉره‌ب، جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

۴- اۉقووچیلر گروپلرگه بۉلینیب، شعرنینگ مفهومی حقیده قیسقه‌چه سۉزلسین‌لر.

۵- اۉقووچیلر قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بیرسین‌لر:

- نیک‌لیک بهاسی شعری کیمدن دیر؟
- خانم پروین اعتصامی کیم ایدی؟
- شاعر بو شعرده نیمه نی اۉقووچی گه تلقین ایته‌دی؟
- خانم پروین اعتصامی دن ینه قیسی بیر شعر نی اۉقیگن سیزمی؟
- اونینگ شعرلریده قیسی موضوعلر باره‌سیده سۉز یوریتیله‌دی؟

اوی تاپشیریغی:

پروین اعتصامی شعرینی اۉزکتابچه‌لرینگیزگه کۉچیریب، مفهومینی بیر قیسقه مقال ضمنیده یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۇقیب، همده اولرده اۇرین روشی و درجه مقدار روشی گه دقت قیلینگ:

بابر قه‌ی ییرگه بارگن ایدی. آلپامیش قه‌ییردن کېلدی. توران قه‌ی ییرده ایشله‌یدی. سېوینچ یوقاریده‌گی قیشلاققه کېتیبدی. نریگی باغ کیم نیکی دیر؟ نیچه وقتدن بېری کېنجه بای باله‌لر باغچه‌سیگه ایشله‌یدی؟ قنچه وقتدن بویان وطن گه بارمه‌گن‌سیز؟ بوگون خدایار سلگینه- کېچراق کېلدی، احمد شهر گه باردینگ آزراق شیرینی کېلتیر.

اۇرین روش (قید مکان):

فعل نینگ بجریلیشی اۇرنینی بیلدیریب قه‌ی ییرده؟ قه‌ی ییردن؟ قه‌ی ییرگه؟ سۇراقلریگه جواب بۇله‌دی.

درجه مقدار روشی (مقدار و درجه قیدی):

فعل نینگ درجه مقداری‌نی بیلدیریب قنچه؟ قه‌ی درجه‌ده؟ سۇراقلریگه جواب بۇله‌دی. مقدار روشی‌گه کۇپ، آز، کم، بیرآز، سلگینه کبی سۇزلر کیره‌دی. درجه مقدار روشی‌گه فعل یا بېلگی معنی‌سی‌نی کوچه‌یتیره‌دیگن جوده غایت، نهایتده، هرقنچه، آزمونچه، اصلاً، هیچ کبی سۇزلر کیره‌دی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرده روشلرنی تنلب کۉرسه‌تینگ!

- طیاره ده کۉک‌دن قوییگه کېلـه‌یـاتگنیمیزده هـوایی میـدان فضاسـی‌نـی بولـوتلر قمره‌ب آلگن ایدی.

- اوکم محمد جان قه ییرده بۉلسنگ ساغ و سلامت بۉلگین.

- یولدوز اۉز درسلریگه جوده کۉپ محنت چیکه‌دی.

- محمود شونچه اۉز درسلریگه دقت قیلگن ایدی که حتی اۉقیتووچی نینـگ صـنف گه کیریشیدن اصلاً خبر بۉلمه‌دی.

- انسان هـر ییرگـه بارسـه نهایتـده اۉز وطنینـی سـغینه‌دی نیگـه اۉز یـورتی‌نینـگ گۉزه‌للیگی‌نی هیچ ییرده تاپه آلمه‌یدی.

- رزق و رۉزی‌نی هر ییرده آز و کۉپ الله تعالی اۉز بنده‌سیگه ییتیشـتیریب تـوره‌دی بنده‌گه هر حال شکر قیلیشی لازم.

۲- اوچ- تۉرت کیشی نوبت بیلن توریب، هر بیری، بیر جملـه‌ده اۉریـن روشـی‌نـی و ایکّینچی جمله‌ده درجه- مقدار روشی‌نی ایشلتسین.

۳- یانمه- یان اۉلتیرگنلر بیرگه‌لشیب، اۉرین روشی و درجه- مقدار روشی بـاره‌سـیده اۉز فکرلرینی بیلدیرسین.!

اوی تاپشیریغی:

تۉرت- بېش سطرلیک بیر متن ضمنی‌ده ایکّی- اوچته مقدار روشی و درجـه- مقـدار روشلرینی یازیب کېلتیرینگ!

اؤن توقّیزینچی درس

هدفلر:

۱- شراب ضررلرینی بیلیش و اوندن اؤزنی سقلش.

۲- جمعیت‌نی شراب ضررلریدن آگاه‌لنتیریش.

۳- روشلر درجه‌سینی بیلیب، یازووده ایشلته آلیش.

سؤراقلر:

۱- شراب‌نینگ ایچیشی نیمه اوچون منع اېتیلگن دیر؟

۲- شراب انسان‌نی نیمه قیله‌دی و انسان عقلی شراب نتیجه‌سیده نیمه بؤله‌دی؟

شراب ضررلری

کون توغدی‌نینگ قارنی هرکون شیشردی؛ اشتهاسی یـؤق ایـدی؛ آزگینـه گـپ‌گـه اچیغ‌له‌نیب قالردی؛ یوره‌گی تېز- تېز اوریب، قان باسیمی آشردی، خلاصه قیلیـب ایتگنـده کون سه‌یین حافظه‌سینی قؤلدن بېریب بدنی کوچسیزلنیب بارماقده ایدی.

او، جانیدن تؤیگه‌نیدن بیرکون تاغه‌سی‌نینگ اؤغلی آی تؤلدی‌نینگ اویی‌گـه باریـب، اونگه دردلرینـی سـؤزله‌دی. آی تؤلـدی درحـال اونـی اؤز موتریگـه مینـدیریب، ایچکـی کسل‌لیکلر متخصصی آلدیگه آلیب باردی.

داکتر، اونی درّاو معاینه قیلیب، دردلرینی سؤره‌دی: ایناغه‌م، نیمه دردینگیز بار؟

کون توغدی بدنیده‌گی بار دردلرینی بیرمه- بیر داکترگه اَیتیب بېردی.

داکتر اولرنینگ سؤزلرینی اېشیتیب اَیتدی:

دردلرینگیز کؤپراق نشه‌لی موادّدن ایش آلگـن کیشـیلرنینگ دردیگـه اؤخشـه‌یـدی، اَینیقسه شرابدن ایش آلگن‌لرگه، نېگه که شراب انسـان بدنیگـه کیریشـی بـیلن برچـه‌دن تشقری اونینگ اعصبینی عادی حالتدن چیقه‌ریب، آزگینه گپ‌گه اچیغلنه‌دی. شونده تیلـی

توتیلیب، بدنیگه قان یخشی یوگورمه‌یدی؛ یوره‌گی تینچسیزلنیب، تېز- تېز دوککیلله‌یـدی؛ اشتهاسی آزه‌یه‌دی. کۋزلری خیره بۋلیب قاله‌دی؛ باشـی اَیلنـه‌دی؛ بدنیـده‌گـی اعضـاء اۋز بورچلرینی یخشی بجره آلمه‌یدی؛ قان باسیمی آشه‌دی، نفسی قیسیله‌دی؛ ذهنـی پریشـان بۋله‌دی؛ اداغده مستلیک و تېلبه‌لیک یوز بېره‌دی. الله ﷻ قرآنکریم‌ده شراب‌نی پلید دېـب، ایچیلیشی‌نی شیطان عملی دیگن. شراب ایچه‌دیگن کیشی‌لر قووناق حالـت یـوز بېـره‌دی دېب اۋیله‌یدیلر، اما اصلیده او خوشلیک ایمس؛ بلکه او عادی حالدن چیققنی، اۋز عصـبینی قۋلگه آلالمه‌گنی‌دن نشـانه دیـر. شـو وقتـده آی تۋلـدی داکترنینـگ گپلریگـه قۋشـیلیب سۋره‌دی:

داکتر صاحب، اۋته نشه‌لی موادلرخصوصاً شـراب ایچـیش نتیجـه‌سـیده انسـان‌نینـگ وجودیگه قیسی علاجسیز کسل‌لیکلر هم تاپیله‌دیمی؟

داکتر آی تۋلدی‌نینگ جوابیگه بونده‌ی دېب سۋزله‌دی:

مدام شراب ایچیش نتیجه‌سیده بغیر و اۋپکه‌نینگ ایشلشی بوزیلـه‌دی، معـده و اثنـی عشرده یره تاپیله‌دی؛ حتی هاضمه جهازیده و بغیرده سـرطان تاپیلـه‌دی، ذهـن فعـالیتلری پسه‌یه‌دی، کۋزنینگ نوری آزه‌یه‌دی، عمر قیسقه بۋلـه‌دی، تـورلی یـوره‌ک کسـل‌لیکلـری تاپیله‌دی و حتی بعضی وقتلرده قان قویوق‌لشـیب قالـه‌دی، بـدن سـلول‌لریگـه آکسـیجن یېتمه‌یدی اونینگ نتیجه‌سیده میه‌نینگ نظمی بوزیلیب، قان تامیرلری و بدن حجـره‌لریگـه اۋزگریش کېله‌دی، شراب، بدن رطوبتینی سیمیره‌دی (سومره‌دی) و اونده ینگـی کیمیـاوی ترکیب‌لر توزه‌ته‌دی، قیسقه سی شو که، بدن اعضـالری اۋز بـورچلرینـی یخشـی صـورتده بجره آلمه‌یدیلر. شرابدن تاپیلگن کسل‌لیکلرنی تداوی قیلیش باشقه کسل‌لیکلردن قیین‌راق دیر.

خدیجه بېگیم داکتر سؤزلریگه قیزیقیب، اونگه قره‌ب دېدی:

داکتر صاحب! دېمک شراب ایچه‌دیگن‌لر اؤزجانلریگه جفا قیله‌دیلر؛ اؤزلرینی نېچه لحظه‌لیک اؤتکینچی قووانچ اوچون شراب ایچیب، ساغلیکلریدن آیریلیب، عمرلری‌گه ضرر یېتکیزگنی‌نی بیلمه‌ی قاله‌دیلر.

داکتر، باشینی قیمیرلتیب، دېدی:

هه! بعضی وقتلرده سکته و یوره‌ک تؤخته‌لیشیگه هم شراب باعث بؤله‌دی؛ حتی اگر حامله خاتینلر حامله‌لیک وقتیده شراب ایچسه‌لر، اولرنینگ باله‌لری معیوب بؤلیب توغیلیشی ممکن.

شراب ایچیش، ساغلیک ضررلریدن آیریم، اسلام دینی‌گه قرشی و ایل آره‌سیده یره‌مس نرسه تانیلگن دیر.

اساسی توشونچه:

شراب، انسان وجودیگه ضررلی دیر. اوندن تورلی کسل‌لیکلر حتی سرطان تاپیله‌دی، انسان عمرینی آزه‌یتیریب کون سه‌یین اونی اؤلیم سری یؤللته‌دی. شراب ایچیش حقیقتده جان‌گه جفا قیلیش دیر. اسلام شریعتی انه‌شو اساسده اونی منع ایته‌دی.

فعاليتلر:

١- درس متنینی اۋقیتووچی اۋقیپاتگنده، دقت بیلن تینگلب قوییده‌گی سۋراغلرگه جواب بېرینگ:

- کون توغدی‌نینگ نیمه دردلری بار اېدی؟
- اونی کیم داکترگه آلیب باردی؟
- داکتر معاینه قیلگندن کېین اونگه نیمه دېدی؟
- شراب‌نینگ انسان بدنی‌گه کیریشی بیلن قنده‌ی حالتلر انسان وجودیگه یوز بېره‌دی؟
- شراب ایچیش نتیجه‌سیده انسان وجودیگه قیسی علاجسیز کسل‌لیکلر تاپیله‌دی؟
- شراب حامله خاتین‌لرگه نیمه تأثیر اېته‌دی؟
- شراب و انسان نینگ طبیعی عمری آره‌سیده قنده‌ی مناسبت موجود؟

٢- یانمه-یان اۋلتیرگنلر اۋز اۋرته‌لریده شراب‌نینگ ضررلری حقیده سۋزلب فکر المشتیرسین‌لر.

٣- هرقطاردن بیر کیشی توریب، بیرته‌سی کون توغدی، بیرته‌سی آی تۋلدی، ینه بیرته‌سی داکتر رۋلیگه کیریب، درس متنینی عملی صورتده تمثیل قیلسین‌لر و باشقه‌لر اولرنینگ حرکت و سۋزلریگه دقت قیلیب، قنده‌ی‌لیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

٤- درس متنیده‌گی روشلرنی اۋز کتابچه‌لرینگیزگه کۋچیرینگ.

٥- هرقطاردن بیر کیشی توریب نوبت بیلن شراب ایچیشدن تاپیله‌دیگن کسل‌لیکلرنی ایتسین.

٦- قوییده‌گی لغتلرنی معنا قیلیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

باسیم، اختلال، حافظه، دوکیلله‌ماق، اۋت، اِثنی عشر، هاضمه جهازی، مفاجا، معیوب

اوی تاپشیریغی:

شراب ضررلری حقیده بیر قیسقه مقاله یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤقیب، آستیگه خط چیزیلگن سؤزلرگه دقت قیلینگ:

– رحمان اېشیکنی سېکین آچیب، اتاقگه کیـردی. اؤقیتـووچی اوکـه‌مدن سـؤره‌دی: صنفداشلرینگدن قیسی‌سی اېنگ یخشی خط یازه‌دی؟

– کیم بوگون مکتبگه کېچراق کېلدی؟ محمود نینگ آتی نهایت تېز چاپه‌دی. مـېن اؤقیتـووچیمدن جـوده خورسـندمن، چونکـه او، بیزگـه درسـلریمیزنی یخشـی اؤرگتـه‌دی. بیزنینگ اؤقیتووچیمیز اؤته بیلیمـدان دیـر. یعقـوب‌نینـگ آتـی بغایـت کتّـه، لـېکن اؤزی کیچگینه.

روشلرده درجه:

صفتلرده درجه بؤلگنی سینگری روشلرده هم درجه بار. روش درجه‌لری حرکت- فعل‌نینگ بېلگی‌سینی، مقدارینی، اؤلچمینی، آزلیگی و آرتیق‌لیگینی درجه‌لب کؤرسته‌دی، اؤزبېک تیلیده روش درجه‌لری اوچته دیر:

۱- عادی درجه:

فعل- حرکت‌نینگ عادی‌لیگینی بیلـدیره‌دی، مثـال اوچـون: اسـته، سـېکین، قـویی، یوقاری، بلند، پست، کتّه، یوغان

۲- قیاسی درجه:

فعـل- حرکـتـنـی قیاسـلب کؤرسـته‌دی و بـو درجـه (راق) قؤشـیمچه‌سـی بـیلن کؤرسه‌تیله‌دی؛ مثال اوچون: یقین راق، اوزاق راق، ایرته راق، کېچراق، آلدین راق

۳- آرتیرمه درجه:

فعل- حرکت بېلگیسی معیاردن آرتیق‌لیگینی افاده‌له‌یدی و بو درجه، اېنگ، جوده، انچه، غایت، نهایتده، اؤته کبی سؤزلر بیلن انیق‌لنه‌دی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقیب، اولرده روش درجه‌سینی انیقلب بېرینگ:

- سېوینچ اۉته چیبر. او، جوده یخشی قاقمه تیکه‌دی، مرال سېکین- سېکین درسلرینی اۉرگنماقده؛ مکتبگه کېچراق کېلگن اۉقووچی‌نینگ درسلری کېینگه قاله‌دی؛ تیریک‌چیلیک‌نینگ قویی و یوقاریسی کۉپ دیر؛ بوگونگی اۉقییدیگن درسیمیز بغایت مهم دیر؛ اۉقیتووچیمیز بوگون بیزگه ایتدی: هرکیم درسلرینی یخشی اۉرگنسه، مېن اوندن جوده خورسند بۉله‌من. اېنگ یخشی اۉقووچی او دیر کیم که هر کون درسلرینی اۉقیب اوی تاپشیریغینی اۉز وقتیده بجره‌دی.

۲- یانمه- یان اۉلتیرگن‌لر اۉز ارا روشلر درجه‌لری باره‌سیده صحبت اېتسین‌لر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی توریب، روشلر درجه‌سینی انیقلاوچی بیر جمله ایتسین، باشقه‌لر تۉغری یا ناتۉغری‌لیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

۴- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، تخته آلدیگه باریب روشلرده درجه قسم‌لرینی انیقلاوچی بیر جمله یازسین‌لر.

۵- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، درس‌نینگ بیرینچی بۉلیمده‌گی روشلر درجه‌لرینی انیقلاوچی بیر جمله کۉرستسین.

اوی تاپشیریغی:

بیر قیسقه مقاله یا خاطره یازیب، اونده روشلر نینگ اوچّله درجه‌سینی ایشله‌تیب کېلتیرینگ!

ییگیرمه‌نچی درس

هدفلر:

۱– ایرکین یشش و آزاده‌لیک اهمیتی‌گه توشینیش و اوندن حیاتده فایده‌لنیش.

۲– روش‌نینگ تورلرینی بیلیب، جمله‌رده ایشلته آلیش.

سؤراق:

۱– ایرکین یشش و آزاده‌لیک قنده‌ی بیر حیات‌گه اَیتیله‌دی؟

۲– محکوم‌لیک دیب نیمه‌نی توشینه‌سیز؟

صادق اؤغلانینگ بؤله‌ی

ای وطن مینگ بار اؤله‌ی مینگ قتلـه قربانینـگ بؤلـه‌ی

ارمغـان اَیلـب جـانیم‌نـی صـادق اؤغلانینـگ بؤلـه‌ی

سـینگه خـدمت اَیلـه‌مـاق دیـر آرزو ارمـانیم منینـگ

سـینی آبـاد ایتیـب اؤزیـم مـرد دورانینـگ بؤلـه‌ی

اؤرگیلـه‌ی تـاغ و ادیرینـگ‌دن کـه گـل‌دن تؤلـه دیـر

مـین فـدایی لاجـوردین مـاوی آسـمانینگ بؤلـه‌ی

بـاغ لرینگـه گـل ایکـه‌ی و دشـتلرینگه بوغـدای

اطرافینـگ‌دن ایلـه‌نیـب باغبـان و دهقانینـگ بؤلـه‌ی

شـهر و قیشـلاغینگ‌نـی کـؤکلم ایلـب ایتـه‌ی گلسـتان

گلشـنینگ‌ده اؤلتیریـب بلبلـی خوشـخوانینگ بؤلـه‌ی

یؤل‌لرینگ‌نـی تیرگیزیـب قیتـه‌دن ایلـه‌ی مـین تـوزوک

آت چاپیـب، کـوره‌ش توتیـب نامـدار دورانینـگ بؤلـه‌ی

ایشـــلرینگ‌گـــه ســـاله‌یـــین باشـــدن اســـاس و بنیـــاد
دفترینـــگ‌نـــی ایگـــه‌لـــب صـــاحب دیوانینـــگ بۉلـــه‌ی
محـو ایتـه‌ی هـر تـور فساد و فتنـه‌نـی سـیندن اۉزیـم
تینچلیـــک‌ده راحـــت خلـــق مســـلمانینگ بۉلـــه‌ی
کعبـۀ مـین سـین ایرورسـن سـینی ایتـرمن طـواف
اۉگریلیـب سـیندن اۉزیـم شـیدایی آسـتانینگ بۉلـه‌ی
آتـش مهرینـگ اورر هـر لحظـه کـۉنگلیم‌گـه شـرار
مین بو اۉت ایچره کوییب ققنوس داستانینگ بۉله‌ی
سوردی دوران شاه و سلطان کۉر که ایمدی مین بوگـون
تقدیرینگ‌نی قـۉل‌گـه آلیـب خـان و خاقانینـگ بۉلـه‌ی
ایســـترم ایـــرکین یشـــب، یورســـم قوچاغینگـــه مـــدام
تاغلرینگـــده ارســـلان و دشـــتده قاپلانینـــگ بۉلـــه‌ی
یخشـــی نرســـه آلدیمـــه آزاده‌لیـــک‌دن باشـــقه یـــۉق
اۉرمانینـــگ‌ده حُـــر گیزیـــب شیرنیســـتانینگ بۉلـــه‌ی
سینگه ایگـری باقسـه گـر خصـمینگ عـداوت یوزیـدن
سونگو سـنچیب کۉکسـیگه هرلحظـه قلقانینـگ بۉلـه‌ی
ســـینگه ای اۉلکـــم کـــوره‌شـــیب افتخـــارات کیلتیریـــب
باعـــث مینـــگ عزوفـــرو لایـــق شـــانینگ بۉلـــه‌ی
سینگه ای یورتیم قیله‌ی ایش ایتـه‌یین رشـکی جنـان
ســـرخروی عالمـــده چـــون لعـــل بدخشـــانینگ بۉلـــه‌ی
(نـــــامق)

اساسی توشونچه:

اۉلکه‌گه خدمت قیلیش اونینگ هر بیر صادق اۉغلانلری‌نینگ بیرینچی آرزو و آرمانلرینی تشکیل بیره‌دی اوندن دفاع اېتیش اولرنینگ بیرینچی دینی و وطنی وجیبه سی بۉلگن. وطن عشقی سرکش آت دیک وطن‌نینگ صادق اۉغلانلری دلیده هردایم النگه اوره‌دی وطن دېگنده جان و دل‌لرینی فدا قیلیش‌گه هر دایم تیار دیرلر. نېگه اولر اۉز تقدیرلرینی وطن تقدیری بیلن همیشه علاقه‌لی و باغلیق بیلیب اونگه قرەب نفس آله‌دیلر.

فعالیتلر:

۱- درس متنی‌نی بېش- آلتی دقیقه جیم اۉقینگ!

۲- هرقطاردن بیر کیشی توریب، شعرنینگ ایکّی- ایکّی بیتی‌نی باشقه‌لرگه دیکلمه قیلیب بېرسین.

۳- یانمه- یان اۉلتیرگن‌لردن بیر- بیر کیشی‌سی توریب، بیر بیتینی باشقه‌لرگه معنی قیلسین‌لر.

۴- شعرده‌گی ینگی لغتلرنی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب، اولرنی جمله‌لرده ایشلەتینگ!

۵- هرقطاردن بیر کیشی توریب توزه‌تگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اۉقیب بېرسین. باشقه‌لر تۉغری و ناتۉغری‌لیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

وطن حقیده چیرایلی شعرلرنی باشقه شاعرلردن تاپیب، بیر شعرینی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب، نېچه بیتی‌نی معنی قیلیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۉقیب، آستیگه خط چیزیلگن سۉزلرگه دقت قیلینگ:

۱- بېریلگن درسنی تېزده اۉرگنه‌دی.

۲- اېرگش، بابردن کېین مکتب‌گه کېلدی.

۳- تېمور همه وقت اوکه‌لری‌نینگ درسیگه یاردم بېره‌دی.

۴- بهار فصلیده همه یاق یم- یشیل بۉله‌دی.

۵- اۉلکه‌میزنی یشنه‌تیش اوچون قیشین- یازین دېمه‌ی، ایشله‌شیمیز کېره‌ک.

یوقاریده‌گی جمله‌لرنینگ آستیگه خط چیزیلگن سۉزلری روش سانلریدن دیر. روشلر توزیلیشی‌گه کۉره اوچ تور گه بۉلینه‌دی:

ساده روش (قید ساده)، مرکب- قۉشمه روش (قید مشتق)، جفت روش (قیدترکیبی).

۱- ساده روش: ساده روش بیر اوزه‌کدن تشکیل تاپه‌دی. توب و یا که یسه‌مه بۉله‌دی.

توب روشلر، یساوچی قۉشیمچه‌لر بیلن قۉللنه‌دی: تېز، سېکین، کېین، کۉپ، اېرته، بوگون، کېچه، بیردن کبی.

یسه‌مه روشلر، مخصوص قۉشیمچه‌لر بیلن یسه‌له‌دی، آی دیک، مردلرچه، غالبانه، مردانه، قهرمانلرچه کبی.

۲- مرکب- قۉشمه روش: بیری مستقل قۉللنه آلمه‌یدیگن، ایکّینچیسی مستقل معنا گه ایگه بۉلگن اۉزک یا هر ایکله‌سی مستقل حالده معنا افاده‌له‌یدیگن اۉزه‌کدن تشکیل تاپگن روشلر، مرکب- قۉشمه روشلر دېیله‌دی:

مرکب- قۉشمه روشلرنینگ تورلری:

الف: ترکیبی‌ده او، بو، شو، آلماشلری بۉلگن پیت و اۉرین معناسینی بیلدیروچی روشلر: اویاققه، بویاققه، شویاققه، اویېرگه، شوبېردن . . . .

ب: ترکیبی‌ده هر، هېچ، همه، بیر، سۉزلری بۉلگن روشلر: هروقت، هرزمان، هرقچان، هېچ قچان، همه یېرده، همه یاق، بیرزوم، بیرنېچه . . . .

ت: ترکیبی ده الّه، قه‌ی سۉزلری بۉلگن روشلر: الّه قچان، الّه‌قه یېرده، الّه قه یېرگه، قه‌ی وقت . . . .

۳- جفت روش: جفت روش ایکّی سۋزنینگ باغله‌نیشـیدن تـوزیلگن روش دیـر. جفت روش قوییده‌گی‌لرچه یسه‌له‌دی:

* معناداش سۋزلردن: استه– سېکین، اېسان– امان، آچیق– آیدین، اوزیـل– کېسـیل کبی.

* قرمه– قرشی معنالی سۋزلردن: قیشین– یازین، آستین– اوستون، آچـین– تـۋقین، کېچه– کوندوز کبی.

* سۋزلرنی تکرارلش بیلن: تېز– تېز، سـېکین– سـېکین، یوزمـه– یـوز، کۋچه مـه– کۋچه، رنگمه–رنگ کبی.

فعالیتلر:

۱– ساده روش، مرکب– قۋشمه روش و جفت روشلرنینگ هر بیریگـه ایکّـی جمله توزیب، کۋرسه‌تینـگ. اوچ اۋقـووچی یـازگن جملـه‌لرینـی باشـقه‌لرگـه اۋقیسـین، سـۋنگ جمله‌لرده ایشلتلگن روشلرنی ایتسین.

۲– قوییده‌گی جمله‌لرده روشنی بېلگی‌لب کۋرسه‌تینگ:

* حاضر اېرکین، سکّیزینچی صنفده درس اۋقییدی.
* بېکتاش بوگون مکتب‌گه کېچ کېلدی.
* آته‌م بیر نېچه کون آلدین فاریابدن کېلدیلر.
* آوچی قوشلر هر وقت اېرکین اوچه‌دیلر.
* تانگ آذانی‌دن کېین، سېکین– سېکین تانگ یاریشیب باره‌دی.

۳– اۋقووچیلر تواضع حقیده اۋز تویغولرینی ایکّی جمله بـیلن یازسـین‌لـر، کېـین اوچ اۋقووچی یازگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اۋقیسین.

اوی تاپشیریغی:

روشلرنینگ توزیلیشیگه کۋره تورلرینی تعریف‌لب، هر بیریگـه بیـر مثـال کېلتیریـب، کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ!

ییگیرمه بیرینچی درس

هدفلر:

١- اِنترنیت حقیده قیسقه‌چه معلومات گه ایگه بۆلیش.

٢- اِنترنیت ترماغیدن قنده‌ی فایده‌لنه بیلیش.

سۆراقلر:

١- کمپیوترلرده انترنیت بیلگیسی قیسی حرف و قنداق رنگ بیلن بیلگی‌لنگن دیر؟

٢- کمپیوترده انترنیت سایتینی قیسی مینودن آچه آله‌میز؟

اِنترنیت (InterNet)

انترنیت (InterNet) کمپیوتر شبکه‌لری تۆپلمی بۆلیب، کوچلی و کتّه کمپیوترلر (Servers) دن تشکیل تاپگن دستگاه دیر. اگر شو دستگاه‌نینگ بیریگه باغلنسک، آسانلیکده باشقه سرور (Servers) لرگه هم باغلنه آله‌میز.

اِنترنیت، بیرینچی قتله میلادی ١٩٦٩نچی ییل ARPA (امریکا مملکتی پروژه‌لری نینگ تحقیقات و تیکشیروو مرکزی) ده عملگه آشیریلدی و بو شبکه ARPA آتیگه آتلندی. اگر شو شبکه‌ده بیر کمپیوتر ایشله‌ی آلمسه، باشقه کمپیوترلر عادی حالتده ایشله‌ی آله دیلر.

میلادی ١٩٨٠نچی ییلی امریکاده تعلیمی شبکه‌لر هم اِنترنیت گه باغلندی. شونینگ‌دیک ساینس و کمپیوتر اۆرگنیشی (NSF Net) اِنترنیت سایتیده ایشگه باشله‌دی.

اِنترنیت بیرینچی قتله‌ده تۆرت میزبان دستگاه (Host) کمپیوتر بیلن ایشگه باشله‌دی. کېین شو کمپیوتر شبکه‌لری‌نینگ سانی، میلیونلردن آشدی.

اِنترنیت ایکّی تورگه بۆلینه‌دی:

١- LAN (Local Area Net Work)

٢- Wan (Wide Area Net Work)

بیرینچی بۆلیمی کیچیک بیر ساحه و ایکّینچیسی دنیاده اینگ کتّه ساحه‌نی قمره‌ب آلگن.

اِنترنیت سایتی کمپیوترلرده کؤک رنگلی (e) حرفی بیلن کؤرسه‌تیلگن دیر.
نیمه اوچون بیلگیسی (e) حرفی بیلن کؤرسه‌تیلگن؟
اوّللرده انترنیت‌نی ایترنیت (Ethernet) دیب، اَیتر ایدیلر، شو اوچون کمپیوترلرده انترنیت سایتی (e) حرفی بیلن بیلگی‌لنگن دیر.
کمپیوتر، انترنیت شبکه‌سیگه باغلنگن بؤلسه، انترنیت صفحه‌سینی اوچ یېردن آچه‌آله‌میز.
۱- انترنیت علامه‌سی دیسک تاب‌گه بؤلسه، اوستیگه راست دبل کلیک قیلسک، انترنیت سایتی آچیله‌دی.
۲- ستارت (Start) مینوگه باریب، کلیک قیلسک، ستارت مینونینگ پروگراملری صفحه‌گه کېله‌دی. سؤنگ اؤلردن انترنیت علامه‌سینی تاپیب، اوستیگه راست کلیک قیلسک، انترنیت صفحه‌سی آچیله‌دی.
۳- آل پروگرامز (All Programs) نی آچیب، سؤنگ انترنیت علامه‌سی‌نینگ اوستیگه راست کلیک قیلسک، انترنیت سایتی آچیله‌دی.
انترنیت آدرس بار (Address bar) یده یازیلگن بعضی بیلگی‌لرنینگ معناسی قوییده‌گی‌لردن عبارت دیر.
[(پروتوکول) Protocol، (خط) Text، (ترمینال) Terminal، (باغلاووچی) http[heyperlink (صفحه) Web، (کینگ) Wide، (جهان) World یا www

(تجارتی	Com(Comercial
(مؤسسه	Org (Organization
(معلوماتی	Info (Information
(اؤرگنیش و تعلیم آلیش	Edu (Education
(شاهی دولتی	UK (United Kingdom

انترنیت انسانلرنینگ تیریکچیلیگی گه کؤپ آسانلیکلرنی یره‌تگن دیر، بیر لحظه‌ده دنیانینگ هر ساحه‌سیده انترنیت آرقه‌لی باغله‌نیب، آلدی- ساتدی، تحقیقات، ارتباط و باشقه ساحه‌لرده ایشلرنی بجره‌آله‌دی.
حاضر انترنیت مملکت‌لرنی بیر- بیریگه باغلب، بوتون دنیانی بیر قیشلاققه اؤخشه‌تیب قؤیگن.

اساسی توشونچه:

انترنیت (InterNet) کمپیوتر شبکه‌لری توپلمی بولیب، کوچلی و کتّه کمپیوترلردن تشکیل تاپگن دستگاه دیر. بیرینچی قتله میلادی ۱۹۶۹نچی ییل ARPA (امریکا مملکتی پروژه‌لری‌نینگ تحقیقات و تیکشیرو مرکزی) ده عملگه آشیریلدی. حاضر انترنیت، مملکتلرنی بیر- بیریگه باغلب، بوتون دنیانی بیر قیشلاققه ایلنتیرگن دیر.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی سوراقلرگه درس‌دن فایده‌لنیب، تیزلیکده جواب بیرینگ:

* انترنیت نیمه‌لر توپلمیدن تشکیل تاپگن دستگاه دیر؟
* بیرینچی قتله قه ییرده عملگه آشیریلدی؟
* ساینس و کمپیوتر اورگنیشی انترنیت سایتیده قیسی ییلده ایشگه باشله‌دی؟
* بیرینچی قتله نیچه کمپیوتر میزبان دستگاه (Host) سی بیلن ایشگه باشله‌دی.
* نیچه تورگه بولینه‌دی؟
* اونینگ بیلگیسی کمپیوترلرده قیسی رنگ و قیسی حرف بیلن کورسه‌تیلگن؟
* انترنیت صفحه‌سی کمپیوترنینگ قیسی ییرلری‌دن آچیله‌دی؟
* انترنیت قیسی تسهیلات‌نی انسانلر تیریکچیلیگی‌گه مهیا قیلگن دیر؟

۲- انترنیت باره‌سیده معلوماتی بولگن اوقووچیلر، باشقه‌لرگه معلومات بیرسینلر.

۳- قوییده‌گی لغتلرنینگ معناسینی سوزلیک‌دن تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

انترنیت سایتی، دیسکتاپ، دبل کلیک، آلدی- ساتدی، ستارت (Start) مینو، آل پروگرامز (All Programs).

اوی تاپشیریغی:

کمپیوترینگیز انترنیت شبکه‌سیگه باغلنگن بولسه، انترنیت سایتی‌نی آچیب، سپورت، ادبیات، تاریخ یا کونگلینگیز ایسته‌گن باشقه ساحه‌لر باره‌سیده قیسقه معلومات‌نی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب، کیلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

* بېش‌نی بېش‌گه قۉشسک، اۉن بۉله‌دی.

* سلیم طعام‌گه کېلمه‌دی.

* یمان‌گه سریغ یاغ یاقمه یدی.

* کۉپدن قویان قاچیب قوتولمس. (مقال)

* گپ‌نینگ آزی یخشی. (مقال)

یوقاریده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلسنگیز، بیرینچی جمله‌ده، بېش- بېش، ابگه، ایکّینچی جمله‌ده کېلمه‌دی، کېسیم، اوچینچی جمله‌ده یمان، ابگه، تۉرتینچی جمله‌ده کۉپدن تۉلدیرووچی، بېشینچی جمله‌ده آز، ابگه

روشلرنینگ نحوی وظیفه‌سی: روشلر گپده عادتده حال وظیفه‌سینی بجره‌دی.

مثلاً: مستوره، کیپریک‌لرینی قاقیب جواب بېردی.

روشلر آت اۉرنینی آلگنده، گپده ابگه، تۉلدیروچی و بعضاً کېسیم وظیفه‌سیده هم کیله‌آله‌دی.

مثلاً: اونینگ اچّیغی تېز، (کېسیم)، مصور، آدم‌لر بیلن خیرلشدی (تۉلدیروچی). همه عاشوردن گپ اېشیتدیلر- (ابگه).

فعالیتلر:

۱- قوییدەگی جملەلردە روشنینگ اېگە، کېسیم و تۆلدیروچی حالتلرینی کۆرسەتینگ:

* طعامدن کېین، مهمان دم آلگنی یاتاغیگە کیردی. (اېگە)

* بنفشەلر چیرایلی رنگلری بیلن کیپریکلرینی بېزەتەدی. (تۆلدیروچی)

* یارمحمد همە نرسەنی، ترتیب سیز بۆلسە هم بە تفصیل اَیتیب بېردی. (کېسیم)

۲- قوییدەگی جملەلرنینگ بۆش جایلرینی تۆلدیرینگ:

* انترنیت (InterNet) کمپیوتری . . . . بۆلیب،کوچلی و کتّە . . . . تاپگن دستگاه دیر.

* میلادی ۱۹۸۰نچی ییلی . . . . انترنیت گە باغلندی.

* انترنیت سایتی کمپیوترلردە . . . . کۆرسەتیلگن دیر.

* حاضر انترنیت مملکتلرنی بیر- بیریگە باغلب . . . . ایلنتیرگن دیر.

۳- اۆقووچیلر انترنیت حقیدە اۆز تویغولرینی قیسقە یازسینلر، سۆنگ تۆرت اۆقووچی یازگن جملەلرینی توریب اۆقیسین.

اوی تاپشیریغی:

سادە، قۆشمە و جفت روشلرنینگ هربیریگە بیر- بیر جملە کتابچەلرینگیزگە یازیب کېلتیرینگ.

ییگیرمه ایکّینچی درس

هدفلر:

۱– اتاقلی شاعر فضولی و اثرلری حقیده معلومات تاپیش.

۲– قۉشیمچه‌لرنی تانیب، اۉز اۉرین‌لریده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱– فضولی دیوانیدن قیسی بیر بیت یا غزل یادینگیزده قالگن بۉلسه اۉقیب بیرینگ؟

۲– فضولی حاضرگی اۉرته شرق اۉلکه‌لری‌نینگ قیسی بیری‌ده یشر ایدی؟

فضولی

فضولی هجری قمری اۉنینچی عصرنینگ اینگ بویوک آذر شاعری دیر.

محمد فضولی، مفتی سلیمان‌نینگ اۉغلی دیر. او عراق تورکلریدن بۉلیب، بیات اوروغی‌گه تعلق تاپه‌دی، حله‌ده دنیاگه کیلدی، توغیلیش ییلی انیق ایمس، لیکن وفات تاریخی ۹۶۳نچی هجری قمری ییلی دیر و نجف اشرفده حضرت علی(کرم‌الله‌وجهه) نینگ روضه‌سیده دفن اِتیله‌دی.

او، محمد فضولی تخلصی بیلن بوتون تورکلر اۉرته‌سیده داوروق قازانه‌دی. او، شاعرلیککه مشهور بۉلگنیدن آلدین، دینی عالم مقامیگه کۉته‌ریلیب، ملا فضولی اسمگه معروف ایدی. فضولی شرق و اسلام عالمی‌نینگ اوچ اساسی تیلی: عربچه، فارسچه و تورکچه تیللریده شعرلر یازه‌دی، تویغولری، فکر و عقیده‌لرینی گۉزه‌ل، اۉتکیر و تاتلی تیل بیلن بیان ایتگن. فضولی نینگ فکریچه:

علم‌سیز شعر روح‌سیز قالب و یا اساسی‌یۉق دیوار کبی دیر و اساس‌سیز دیوار غایته اعتبارسیز بۉله‌دی، فضولی ظریف و خوش صحبت ایدی، او پادشاه‌لرنی هیچ قچان مدح ایتمه‌گن و اولردن حیاتیده اینگ کیچیک بیرالتفات و یاردم سۉره‌مه‌گن، او یازه‌دی:

نېگه انسان کیَ و کسری' حضوری‌ده تېز چۋکیب، تعظیم اېتسین؟ نې اوچون فغفور و خاقان نینگ منتی نی کۋترسین؟ حکمت یوزیدن خدا دن باشقه نینگ محبتی کۋنگول صفحه‌سیدن پاک بۋلیشی کېره‌ک، نېگه که الله ﷻ انسان یوره‌گینی اۋز کعبه‌سی اۋگیرگن. اونی بتخانه قیلمسلیک کېره‌ک.

فضولی بوتون عمرینی، حله و کربلا و بغدادده اۋتکزدی، عراق و عرب‌دن تشقری چیقمه‌دی.

فضولی‌نینگ آنه تیلی تورکی بۋلگن و عراقده بۋلگن‌لیگی اوچون عربچه و فارسچه‌نی اۋرگنه‌دی و عین زمان کلام، معقول و منقول علملرنی و حتی فلسفه و طب‌ده تحصیل اېته‌دی. اوشبو بۋلیم‌لرده سۋز اېگه‌سی بۋله‌دی.

فضولی‌نینگ شاعرلیک کوچ و قدرتی فارسچه‌دن کۋره تورکچه‌ده و عربچه‌دن کۋره فارسچه‌ده کۋپراق دیر. فضولی شعرلریده خلق اۋرته‌سیده‌گی لطیفه‌لر و آته‌لر سۋزلری و آغزه‌کی تشبیه‌لر و استعاره‌لرنی ایشلته‌دی و شو لحاظدن خواص و عوام اونینگ شعرلرینی عصرلر آشه سېویب اۋقیماقده.

فضولی عطّار، مولوی، جامی، نسیمی، حبیبی کبیلردن الهام آله‌دی، مثنوی‌لریده نظامی، جامی و هاتفی، غزل و قصیده‌لریده سلمان و جامی‌نینگ تاثیرینی کۋریش ممکن. فضولی غزلده استاد دیر؛ اما مثنوی‌لر و نثری اثرلر هم یازیب قالدیرگن.

اۋزی‌نینگ اَیتیشی گه کۋره اونینگ اثرلری قوییده‌گیلردن عبارت:

اۋزبېکچه و فارسچه دیوانلری، لیلی و مجنون،حدیقة السعدا، بنگ و باده، حسن و عشق، روحنامه، صحبت الاثمار، مطلع الاعتقاد، انیس القلوب قصیده‌سی و تورکچه-فارسچه منظوم سۋزلیگی.

تورکلر ادبیاتی‌نینگ تورلی بۋلیم‌لریده عصرلردن بېری نوایی و نسیمی‌دن کېین فضولی‌چه تأثیر تشله‌گن بیر شاعر یۋق.

فضولی‌نینگ کلام نمونه‌سی:

عیش اوچون بیـر طرفـه منـزل دیـر بهـار ایـامی، بـاغ
انده توشسون غنچه وش هرکیم که عیش ایستر، اوتـاغ
غنچـــه‌لـــر آچیلـــدی ســـیر بـــاغدن، اي اهـــل دل
کیم کۊریب گللر-گۊنوللر آچیلان چـاغ دیـر، بـو چـاغ
باغه سرویم گل دېگین بیلمیش سحردن شاخ گل
روشـن اېتمـیش رهگـذاری اوزره هریـان بـین چـراغ
موسم گـل دیـر، ولـی گېـتمس چمـن سـیرینه کـیم
روضـهٔ کویـون بنـا اول سـیردن وېـرمیش فـراغ
محرم اۊلمس رندلر بزمینده مـی، نـوش اېتمه‌یـین
اي فضـولی! چېـک ایـاغ اول بزمـدن یـا چېـک ایـاغ

اساسی توشونچه:

محمد فضولی، بوتون تورکلر اۊرته‌سیده فضولی تخلصی بیلن داووروق قازانه‌دی. تورک خلقی اونینگ ایجادیاتینی اینیقسه غزللرینی عصرلردن بېری سېوییب اۊقیماقده‌لر. فضولی اوچ تیلده منظوم و منثور اثرلر یره‌تگن. او فارسچه‌دن کۊره تورکچه‌ده و عربچه‌دن کۊره فارسچه‌ده کۊپراق شاعرلیک کوچ و قدرتی‌گه ایگه دیر. اونینگ غزللری و لیلی و مجنون مثنوی‌سی شهکار اثرلر سانیگه کیرگن.

فعالیتلر:

۱– درس متنینی اۉقیتیووچی اۉقیباتگنده، دقت بیلن تینگلب قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بیرینگ:

– فضولی قه یېرده توغیلگن و کیم‌نینگ اۉغلی دیر؟
– او تورک اوروغ‌لری‌نینگ قیسی بیری‌گه تېگیشلی دیر؟
– قیسی تیل‌لرده اثرلر یره‌تگن؟
– اۉز فکر و تویغولرینی قنده‌ی افاده‌له‌گن؟
– بو شاعر علم‌سیز شعرنی نیمه‌گه اۉخشه‌ته‌دی؟
– مدح اېتیش‌نی قنده‌ی دېب قره‌له‌یدی؟
– اونینگ شعرلرینی نیمه اوچون بوتون تورکلر عصرلردن بېری سېویب اۉقییدیلر؟
– او قیسی شاعرلردن تأثیرلنگن؟
– بو اولوغ شاعرنینگ قیسی اثرلرینی شهکار دېب بیله‌دیلر؟
– او قیسی اثرلرنی یازگن؟

۲– یانمه– یان اۉلتیرگن‌لر، فضولی‌نینگ حیاتی و قیلگن ادبی فعالیتلری حقیده فکر المشتیریب، بحث‌لشسین‌لر.

۳– هرقطاردن بیر کیشی توریب، بوباره‌ده گروهی‌نینگ فکرینی باشقه‌لرگه ایتیب بېرسین. باشقه‌لر اۉزفکرلرینی تۉغری یا ناتۉغری‌لیگی حقیده اظهار اېتسین‌لر.

۴– درس متنی‌دن روشلرنینگ نحوی وظیفه‌سی بۉلگن‌لرنی کتابچه‌لریگه کۉچیرسین‌لر.

۵– ایکّی– اوچ کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، متنده‌گی شعر نینگ مضمونی حقیده قیسقه‌چه سۉزلب بېرسین‌لر.

۶– هرقطاردن بیر کیشی توریب، فضولی‌نینگ بهار حقیده‌گی غزلی‌نی دکلمه قیلسین.

۷– قوییده‌گی لغتلر معناسینی لغت نامه‌دن تاپیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:
روضه، داوروق، تویغو، اۉتکیر، غایت، ظریف، التفات، کَی، کسری، فغفور، خاقان

اوی تاپشیریغی:

فضولی‌نینگ بهار حقیده‌گی غزلیدن فایده‌لنیب بهار باره‌سیده قیسقه‌چه بیر مضمون یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

آلد و آرقه قۉشیمچه‌لر:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقیب، تگیگه خط چیزیلگن سۉزلرگه دقت قیلینگ:

– ایشچیلر ایشخانه گه کېتماقده‌لر، باله‌لر هر ییل قیشده دم آلیش اوچون اۉز قیشلاقلریگه کېته‌دیلر. تۉختمیش جوده عقللی و آدابلی باله، اونینگ، سۉزلری یاقیملی، قیرقته‌چه کتابنی حاضرگچه اۉقیگن، هرکون باغلرگه و اریغلرنینگ قیرغاقلریگه اۉلتیریب درسلرنی مراق بیلن اۉقیدی، کۉپراق مطالعه قیله‌دی، آزراق سۉزله‌یدی، کۉکیمتیر قلپاق باشیگه قۉیه‌دی. او، باباسینی کۉرماق اوچون هرجمعه کونی شهرگه باره‌دی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده‌چی، لر، لاق، لی، با، چن، ته‌چه، چه، نینگ، راق، یمتیر، نی، ماق سۉزلری قۉشیمچه‌لر دیرلر. بولرنینگ اۉزلری آیری– آیریلیکده بیراو معنانی انگلتمه‌یدی، اما سۉزلرنینگ اول و آخریگه کېلیب، بیر معنا تاپه‌دی و سۉزلرنی اۉزگرتیره‌دی.

آلد قۉشیمچه‌لری:

آلد قۉشیمچه‌لر اۉزبېک تیلیده اساساً جوده آز دیر و باشقه تیللردن اۉزبېک تیلی‌گه کیرگن. بو قۉشیمچه‌لر، با، غیر، هم، به، بې، بر، هیچ و باشقه‌لردن عبارت دیر. مثاللر: باادب، بانزاکت، هیچکیم، باغیرت، برکمال، بردم، بېکار، بې حضور، غیردولتی، همدرد و باشقه‌لر.

آرت یا آرقه قۉشیمچه‌لری:

اۉزبېک تیلیده سۉزلرنینگ آخریگه کېلیب، سۉزلرگه تورلی معنالر بیره‌دی. بولر، سۉز یساوچی، شکل یساوچی و اۉزگرتیروچی قۉشیمچه‌لردن عبارت دیرلر. قوییده‌گی قۉشیمچه‌لر، سۉز یساوچی دیرلر: ی، چی، مه، بان، چن، لی، له، لیک، قین، لوک، آق، چیل، غاق، غین، کیچ، گیچ، قیچ، یم

– شکل یساوچی‌لر بولردن عبارت دیر: لر، چه، چک، چاق، لاق، گینه، قینه، کینه ته، تچه، لرچه، او، له، ته دن، ینچی، راق، یمتیر، ایش، غیش، یب، یپ، ماقچی، ده، ل، ال، ن، این، تیر، دیر، گیز، کیز، کز، ست، ار، جک، ب، ه، ای، کیچ، گیچ، کونچه، گونچه، ماق، و، ش، راق، یک، لب

– سۉز اۉزگرتیروچی قۉشیمچه‌لر، بولر دیرلر: یم، یمیز، اینگ، ینگیز، سی، لری، نینگ، نی، گه، ده، دن، چه، لی، با، سیز، له، لیک، چیلیک

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۏقیب، آلد قۉشیمچه‌لرینی بېلگی‌لنگ:
- قری و محتاج کیشیلر بیلن ایشلریده همکارلیک قیلیش کېره‌ک.
- باادب باله‌نی هرکیم یخشی کۉره‌دی.
- بېکار آدم هېچ کیم‌گه یاقمه‌یدی.
- بعضی اۏقووچیلر غیردولتی مکتبلرده درس اۏقییدیلر.
- او، خدادن همیشه بردم و برکماللیک ایسته‌یدی.

۲- قوییده‌گی جمله‌لرنی اۏقیب، آرقه قۉشیمچه‌لرینی کۉرسه‌تیب بېرینگ.
- قویاشلی، یاغمیرلی و قارلی بۉلگن کونلرده کۉپراق سایه‌بان‌دن فایده‌لنه‌دیلر.
- دریالر بهارده تۉلقین‌لنیب تاشه‌دی.
- گۉزه‌ل‌لیک‌نی هرکیم سېوه‌دی.
- یاقیملی کیشی‌نی هرکیم یاقتیره‌دی.
- سۉزمه قلعه اولوسواللیگی سرپل ولایتیده دیر.
- دریا سووی شاوقینلب آقماقده.
- مریم آزگینه سوو کېلتیریب باغ صحنه‌سیگه سېپدی، کېین گلیمچه‌نی کېلتیریب، تۉشه‌دی و اوییینچاغلرینی آلیب، اۏینه‌ی باشله‌دی. شو وقتده کېلین‌چک آپه‌سی کېلیب، یانیگه اۏلتیردی و اوندن سۉره‌دی: مریم جان، نېچه‌ته اۏیینچاغینگ بار؟ مریم أیتدی: مېنینگ سکیزته اۏیینچاغیم بار، اوچته‌سی آپاققینه، ایکیته‌سی کۉکیمتیر، ینه اوچته‌سی یم- یشیل دیر.

۳- یانمه-یان اۏلتیرگن‌لر بیرگه صحبت‌لشیب، متنده‌گی آلد و آرقه قۉشیمچه‌لرنی کتابچه‌لریگه کۉچیرسین‌لر.

۴- هرقطاردن بیرکیشی توریب، نوبت بیلن آلد و آرقه قۉشیمچه‌لر بیلن بیر جمله توزیب، اۏقیسین، باشقه‌لر تۉغری یا ناتۉغریلیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

آلد و آرقه قۉشیمچه‌لرنی ایشله‌تیب، بیر قیسقه‌چه انشاء یازیب کېلتیرینگ.

ییگیرمه اوچینچی درس

هدفلر:

۱- اقتصادده کسب- هنرنینگ اهمیتی‌نی بیلیش.

۲- یاردمچی سؤزلر حقیده معلوماتگه ایگه بؤلیش و ایشلته آلیش.

سؤراقلر:

۱- کسب- هنر دیگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

۲- کسب تورلریدن قیسی‌لرینی بیله‌سیز؟

اؤلکه اقتصادیده کسب- هنر اؤرنی

کسب و هنر اهل‌لری همیشه حقیقت و یره‌تیش آرقه‌سیدن باره‌دیلر. یؤل باشیده اولر آو ایاغی‌نینگ ایزینی ایزله‌یدیگن آوچی گه اؤخشه‌یدیلر. لیکن کیینچه‌لیکده باریب، انه‌شو ایاغ ایزینی آرقه‌لش بیلن آونی اؤزینیکی قیله‌دیلر. چونکه یؤل باشیده کییک دن یلغوز آوچی‌گه ایاغ ایزی قالگن بونینگ اؤزی حقیقت‌ده جنبش و حرکت بارلیگینی کؤرسته‌دی. بو یؤل‌نی کیزگندن سؤنگ کییک کیندیگیدن چیقه‌یاتگن مشک هیدی آوچی‌نی اؤزی سری چقریب یؤلله‌یدی. کاسب و هنر ایگه‌سی اول‌ده حقیقت‌گه توجه ایته‌دی و بو

یؤل‌نی باشده جبری و تقلیدی شکلده کیزه‌دی. لیکن سؤنگی قیله‌دیگن مشق و تمرین‌لری نتیجه‌سیده استه- سیکین اونینگ یوره‌گیگه علاقه تاپیلیب، آلدینگی مشقت و محنتی ذوق و شوق صبغه‌سینی اؤزیگه آله‌دی و انه‌شو ترتیبده سیله‌گن یؤلینی

وجودیده بار کوچ و قوتیگچه مقصدی‌گه اېریشیش اوچون ایزله‌یدی.

تۉغریسی شو که کسب و هنر بارلیگیده هر بیر نرسه نینگ حقیقتی بیلینه‌دی. چونکه کسب و هنر حقیقتده جهان، بارلیک و انسان‌گه خاص بیر نوع تانیش دیر. کسب و هنر اېگه‌لری بارلیق حقیقت‌لرینی بیلیب، حیاتگه ضرور بۉلگن چیرایلی و گۉزه‌ل نرسه‌لرنی یره‌تیب، کۉرگزمه‌گه قۉیه‌دیلر.

بوگونگی جامعه‌لر حیاتیده هر بیر کسب و هنر و حرفه و پیشه زرگرلیک‌دن تارتیب، کلال‌چیلیککچه و قالین تۉقیش‌دن باشلب، کشته‌چیلیککچه و بویاق چیلیک‌دن توتیب، معمارلیککچه بیریک تخصص و بیوک ملکه‌نی طلب اېته‌دی. حاضرگی حیات صحنه‌سیده کسب و هنر اېگه‌لری هرقنچه ماهر و سیر ملکه تخصص اېگه‌سی بۉلسه‌لر اۉشه کۉلمده اولر اۉز جامعه‌لری و اۉلکه‌لری اقتصادیده سلماقلی اۉرین‌نی اېگلله‌یدیلر.

کسب و کمال اېگه‌لری هر بیر جامعه‌نینگ کۉزگه کۉرینرلی بۉلیمینی توزه‌ته‌دیلر. اولرنینگ هر بیری جامعه‌ده بۉلمه‌گنده جامعه‌نینگ اۉشه بۉلیم‌ده‌گی ایشلریده کم‌چیلیک احساس اېتیله‌دی. انسانلر اۉز حیات‌لرینی جامعه‌لریده قیله‌یاتگن ایش و فعالیت‌لری، حرکت و جنبش‌لری، سعی و تلاش‌لری نتیجه‌سیده دوام ببره‌دیلر. منه اوزاق بارمه‌ی‌لیک کائنات نظامی‌نی آلیب کۉره‌یلیک بو نظام‌ده اگر یېر کرّه‌سی اۉزی‌نینگ انتقالی حرکتی‌نی قویاش تېگره‌گیده بجرمسه، ییرگه آی‌لر، فصل‌لر و ییل‌لر اصلاً بیلینمه‌یدی و شونینگ‌دېک اگر وضعی حرکت‌نی یېر کرّه‌سی اۉز مداری‌گه بجرمسه، کېچه و کوندوز هیچقچان اۉرته‌گه کېلمه‌یدی. شونده‌ی قیلیب، انسانلر کونده‌گی حیاتلریده اگر بیر اونوملی ایش‌نی و آچیق راق قیلیب، ایتگنیمیزده بیر حرفه و پیشه یا کسب و هنرنی آلغه آلیب بارمسه‌لر اۉز جامعه‌لری‌نینگ بیر بېکاره و عاطل و باطل عضوی‌گه ایله‌نیب، حیات‌لریده‌گی بورچ‌لری جامعه‌لری اوستیده آرتیلیب قاله‌دی. انسانلر حیاتی‌ده ایش و فعالیت و کسب و هنرنینگ مهم‌لیگینی پیغمبریمیز حضرت محمد ﷺ نظرده توتیب، بیر مبارک حدیث‌لری ضمنیده الکاسب حبیب الله دېب، کسب و هنر اېگه‌لرینی الله ﷻ نینگ دوستی و حبیبی

خطاب قیله‌دیلر. بونی کؤز اؤنگیده قرار بیریب، مسلمان کیشی تورموشیده هردایم ایشلب، الله ﷻ گه سوینیب، توکل قیله‌دی. البته توکل ایش‌ده بؤلگن و ایش قیلمسدن توکل قیلیش نتیجه بیرمه‌یدی. خلق اؤرته‌سیده‌گی ایشله‌گن تیشلر و یا محنت قیلسنگ راحت کؤره‌سن دیگن مقاللر بونگه یقّال گواه دیر. انه شو اوچون هر بیر اؤلکه اقتصادی‌گه اونوملی حصه قؤشیش اوچون کسبلر و هنرلرنینگ نقشینی انگلش، ایشلش و محنت قیلیش کیره‌ک دیر.

هنر و صنعت بوگونگی جامعه‌لرده اجتماعی بیلیم‌لرنینگ یوکسلیشی‌گه باعث بؤلگن. حاضرگی دنیاده صنعتی جامعه‌لرنینگ بارلیگی کسب و هنر ایگه‌لری‌نینگ حضوری و ایش بیوملری و صنعتی طرح‌لریدن فایده‌لنیش بیلن باغله‌نیب قالگن. دیمک کسب و هنر ایگه‌لری‌نینگ بونگه توشینیش‌لری کیره‌ک.

اساسی توشونچه:

کسب- هنر ایگه‌لری اؤزلری‌نینگ ایش- فعالیتلری آرقه‌لی اؤلکه اقتصادیگه اؤرینلی حصه قؤشه‌دیلر. اؤلکه اقتصادی رواجلنیشی کسب- هنرگه هم باغلیق دیر، چونکه کسب- هنر ایگه‌لری نینگ هر بیری اؤز ساحه‌سی بؤییچه ایشلب چیقه‌ریشده مهم حصه قؤشه‌دی. حاضرگی دنیاده صنعتلی جامعه‌لرنینگ بارلیگی کسب و هنر ایگه‌لری‌نینگ حضوری و ایش بیوم‌لری و صنعتلی طرح لردن فایده‌لنیش بیلن باغله‌نیب قالگن.

فعالیتلر:

الف: درس متنینی دقت بیلن اۉقینگ. توشونگن‌لرینگیزنی صنفداشلرینگیزگه اَیتیب بېرینگ.

ب: قوییده‌گی سۉزلر قنده‌ی کسب- هنرنی انگله‌تیشینی اَیتیب بېرینگ:

۱- تیکووچیلیک، ۲- ساتووچلیک، ۳- قۉرووچیلیک، ۴- تۉقووچیلیک

ج: قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉرینلی کسب- هنر آتی بیلن تۉلدیرینگ:

۱- مېنینگ قۉشنیم مکتبده ____________ قیله‌دی.

۲- اونینگ کسبی ____________ بۉلیب لایدن ایدیشلر یسه‌یدی.

۳- ____________ نینگ اۉلکه اقتصادیده مهم اۉرنی بار.

۴- ____________ هر بیر اجتماعی توزوم نینگ بایلیک نېگیزینی تشکیل اېته‌دی.

د: قوییده‌گی مقّالنی اۉقینگ و مضمونینی صنفداشلرینگیزگه اَیتیب بېرینگ:

- "محنت نینگ تگی، راحت".

هـ: یوقاریده‌گی مقالگه اۉخشش مقاللرنی بیلسنگیز، تخته‌گه یازیب، معناسینی توشونتیرینگ.

ح: قوییده‌گی سۉزلرنی معنا قیلیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

- سلماغلی، کۉلم، بارلیق، ملکه، تخصص، ماهرلیک

اوی تاپشیریغی:

کسب- هنر تورلریدن بیرینی تنلب، شو حقده قیسقه بیر مقاله یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری

یاردمچی سؤزلر:

هر فصل‌ده میوه‌لرنی ییش کېره‌ک. میوه‌لر ترکیبیده A، B، C کبی تورلی ویتامینلر بار. ییشدن آلدین سوو بیلن یووماق ضرور. یېترلی میوه ییه‌دیگن کیشی کون‌سه‌یین ساغلاملشیب باره‌دی.

– یوقاریده‌گی متنده قؤللنگن (کبی، بیلن، سه‌یین) سؤزلری یاردمچی سؤزلر دیر، چونکه اولر جمله‌ده سؤزلرنی بیر– بیریگه باغلش وظیفه‌سینی بجره‌دی.

یاردمچی سؤزلر:

بونده‌ی سؤزلر مستقل لغوی معنا افاده اېتمه‌یدی و جمله بؤله‌گی وظیفه‌سینی بجره‌دی. سؤز و جمله‌لر آره‌سیده‌گی مناسبتلرنی بیلگی‌له‌یدیگن یا که اولرگه قؤشیمچه معنا قؤشه‌دیگن سؤزلرگه یاردمچی سؤزلر دیبله‌دی.

یاردمچی سؤزلر، کمکچی، باغلاوچی و یوکلمه‌دن تشکیل تاپه‌دی. مثلاً: کبی، بیلن، اوچون، بعضاً، بیراق، گاهیده، هم، کو، یا

فعالیتلر:

الف: قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤقینگ، یاردمچی سؤزلرنی انیق اؤرگنیب، اولرگه اؤخشش ینگی جمله‌لر توزینگ:

۱– آلمه بیلن انار ساتیب آلدیم.

۲– اؤکتم هم اویغون کبی لایق اؤقووچی.

۳– اوی تاپشیریغینی بجرگنیم اوچون یخشی نمره آلدیم.

۴– میوه ویتامین‌گه بای، بیراق اونی یووییب ییماق کېره‌ک.

ب: توزگن ینگی جمله‌لرینگیزنی صنفداشلرینگیزگه اۉقیب بېرینگ.

ج: قوییده‌گی جمله‌لرده بۉش قالـدیریلگن یېرلرنـی مناسـب یـاردمچی سـۉزلر بـیلن تۉلدیرینگ:

۱- یخشی __________ یمان نی بیر- بیریدن اجره‌تیش کېره‌ک.

۲- مېن __________ امتحان تاپشیردیم.

۳- هوا کون ___________ ایسیب بارماقده.

۴- اوییینگیز گه بارماقچی ایدیم، _____________ جوده اوزاق ایکن.

د: صنفداشلرینگیز بیلن ایرکین سۉزلشینگ، سۉزله‌شوو دوامیده ایشلتگن یاردمچی سۉزلرنی کتابچه‌نگیزگه یازینگ. یازگن‌لرینگیزنی اۉقیتووچینگیزگه کۉرسه‌تینگ.

هـ: قوییده‌گی سۉزلرنینگ معناسینی تاپیب، اولـردن جملـه توزینـگ و جملـه‌نگیـزده یاردمچی سۉزلردن فایده‌له‌نینگ.

تاپشیریق، یه‌یاو، بجرماق، قۉشیمچه

اوی تاپشیریغی:

ساغلیکنی سقلشده میوه‌لر فایده‌سی حقیده یـاردمچی سـۉزلرنی ایشـله‌تیـب، کمیـده آلتیته جمله یازیب کېلتیرینگ!

ييگيرمه تۉرتينچي درس

هدفلر:

۱- يخشی عايله حقيده آَيتيلگن حکايه‌دن تيريکچيليکده فايده‌لنيش.

۲- باغلاوچی سۉزلر حقيده معلومات تاپيب، جمله‌لرده ايشلته آليش.

سۉراق:

۱- قنده‌ی عايله‌نی بختلی عايله ديب، آَيته آله‌ميز؟

روزی بيره‌ديگن الله ﷻ دير

حاتم آصم ديگن مشهور سخی کيشی‌نينگ يوره‌گيده حج فرضينی ادا ايتيش علاقه‌سی تاپيله‌دی، باله‌لرينی اۉز حضوريگه ييغيب: "باله‌لريم! حج فريضه‌سينی ادا قيله آلمه‌ی اۉليشيم ممکن ديب، قۉرقه‌من، شونينگ اوچون حج‌گه کيتماقچی‌من"، ديدی.

باله‌لری آته‌سيدن بو گپنی ايشيتگندن سۉنگ اۉيلب، آته‌لريگه: "بيزلرنی کيم‌گه تاپشيريب کيته‌سيز؟ کونده‌ليک ييمک- ايچمگيميز يۉق- کو!"، ديديلر. حاتم آصم‌نينگ بير فراستلی و مؤمنه قيزی بار ايدی، او، ايناغه‌لريگه قره‌ب: "آته‌ميز کيته بيرسين‌لر، بيزلرگه آته‌ميز روزی بيرمه‌يدی، بلکه روزی بيره‌ديگن الله ﷻ نينگ اۉزی دير."، ديدی.

حاتم آصم تیارلنیب، مکهٔ مکرمه گه جۉنه‌دی. باله‌لری، آته‌لری کېتگندن سۉنگ، سینگل‌لرینی قیینب: "نیمه اوچون آته‌میزنی حج‌گه تشویقله‌دینگ، او کیشی بیزلرنی ایگه‌سیز قۉییب کېتدیلر، اینډی تیریک‌چیلیگیمیزنی قنده‌ی اۉتکزه آله‌میز؟" دېدیلر.

حاتم اصم‌نینگ قیزی، الله ﷻ درگاهیگه یالواریب، "ای الهیم! مېنی ایناغه‌لریم آلدیده، اویاتلی و آبروسیز قیلمه." دېب، دعا قیلدی.

پادشاه، یۉلداشلری بیلن آوگه چیققن ایدی. دشت و دله‌لرده چاپیب، نېچه کییک و یاوایی حیوانلرنی آولب، شهرگه قَیتماقچی بۉلدیلر. یۉلده سووسب کېله‌یاتگن‌لریده اوزاقدن بیر اوی کۉریندی، شاه، یۉلداشلری بیلن اۉشه اوی تمان باردیلر.

شاه، اوی ایگه‌سیدن سوو تیله‌دی. اویدن بیر قیز، تینیق و مزه‌لی بیر جام سوونی کېلتیریب، پادشاه گه بېردی.

پادشاه سوونی ایچگندن سۉنگ: "بو اوی کیمدن دیر؟" دېب سۉره‌دی:

او نینگ یۉلداشلری، بو اوی حاتم اصم دن دیر، دیدیلر.

پادشاه، جامگه بیر همیان آلتین‌نی تشله‌دی و اورتاقلری‌گه قره‌ب: "هرکیم مېنی یخشی کۉرسه، مېندېک ایش قیلسین." دېدی.

اۉرتاقلری هم چۉنتک‌لریده‌گی آلتینلرینی جامگه سالیب، جام‌نی آلتین‌دن تۉلدیردیلر.

حاتم اصم‌نینگ قیزی، آلتین‌دن تۉلگن جام‌نی آلیب، اوییگه باردی، آنه‌سی‌نینگ آلدیده کۉپ ییغله‌دی.

آنه‌سی: "الله ﷻ بیزلرگه احسان قیلدی، نیمه اوچون ییغله‌یسن؟ قووانیشینگ کېره‌ک." دېدی.

قیزی: "الله ﷻ نینگ بیر مخلوقی التفاتی بیلن بیز بای بۉلدیک، اگر اۉزی توجه قیلسه، قنده‌ی بۉلر ایدی؟" دېدی.

عزیز اۉقووچیلر: کۉره‌سیزمی، الله ﷻ قنده‌ی قیلیب اۉز بنده‌لری‌گه روزی بېره‌دی او مسبب الاسباب دیر. بیر یۉل ایمس ینه بیر یۉلدن حتمی و ضروری اۉز بنده‌لری‌نینگ رزق و روزی‌سینی یېتیشتیره‌دی.

اساسی توشونچه:

حاتم اصم، حج اېتیش اوچون کعبه‌گه کېتدی. بیر مؤمنه قیزی بار اېدی. الله(جل جلاله)دن یاردم تیله‌دی. اؤشه شهرنینگ پادشاه‌سی سووسب، کېله‌یاتگنده یؤلده بیر اویدن سوو سؤره‌دی. بیر قیز تینیق و مزه‌لی بیرجام سوونی پادشاه‌گه کېلتیریب، بېردی. پادشاه و یؤلداشلری قیز جامینی آلتیندن تؤلدیریب بېردیلر. قیز آلتیندن تؤلگن جامنی قؤلیگه آلیب کؤپ ییغله‌دی. آنه‌سی، سؤره‌گنده، قیزی: "الله ﷻ نینگ بیر مخلوقی التفاتی بیلن بای بؤلدیک، اگر اؤزی توجه قیلسه، قنده‌ی بؤلردی؟" دېدی.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی ایکّی اؤقووچی اولّ اؤقیسین، سؤنگ درس نتیجه‌سینی باشقه ایکّی اؤقووچی اَیتیب بېرسن.

۲- قوییده‌گی لغتلرنینگ معناسینی سؤزلیکدن تاپیب جمله‌لرگه ایشلتینگ:

کونده‌لیک، فراست، قیینه‌ماق، ایگه‌سیز، یالبارماق، اویات، آو

۳- هرقطاردن بیر اؤقووچی نوبت بیلن توریب، یازگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اؤقیب بېرسین.

اوی تاپشیریغی:

متن‌دن بیر پاراگراف نی تنلب، کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ، سؤنگ اؤشه پراگراف مفهومینی همده یاردمچی سؤزلرینی علحیده یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

* بیرکون حاتم اصم‌نینگ یوره‌گیده حج فرضینی ادا اېتیش علاقه‌سی تاپیلدی و باله‌لرینی حضوریگه ییغیب: "باله‌لریم! ممکن حج فریضه‌سینی ادا قیله آلمه‌ی اؤله‌من‌می، دېب قؤرقه‌من، شونینگ اوچون حج‌گه کېتماقچی‌من." دېدی.

* باله‌لری آته‌سیدن بو گپنی اېشیتگندن سؤنگ، اؤیلب، آته‌لریگه: "بیزلرنی کیمگه تاپشیریب کېته‌سیز؟ کونده‌لیک یېمک- ایچمگیمیز یؤق" دېدیلر. لېکن حاتم اصم نینگ بیر فراستلی و مؤمنه قیزی بار اېدی، اپناغه‌لریگه قره‌ب: "کېته بېرسین‌لر، بیزلرگه آته‌میز روزی بېره‌دېگن اېمس، بلکه بیزلرگه روزی بېره‌دیگن، الله ﷻ دیر." دېدی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده و، بلکه و لېکن باغلاوچی سؤزلردن دیر.

باغلاوچی (عطف و ربط) سؤزلر گپ بؤلکلرینی و گپ‌لرنی بیر- بیریگه باغله‌یدیگن یاردمچی سؤزلر، باغلاوچی سؤزلر دېیله‌دی. باغلاوچیلر گپلرنی بیر- بیریگه باغلش اوچون خدمت قیله‌دی (و، هم، همده، اما، لېکن، بیراق، یا، که، یا خود، نه- نه، چونکه، شونینگ اوچون، تا که) کبی سؤزلردن عبارت دیر.

باغلاوچیلر مستقل سؤز کبی گپده گپ بؤله‌گی وظیفه‌سینی بجره آلمه‌یدی. باغلاوچیلر گرامری خصوصیتی‌گه کؤره ایکّی خیل بؤله‌دی:

۱- تېنگ باغلاوچیلر: و، هم، بیراق، لېکن، یاکه، دم- دم، بعضاً، نه- نه . . . .

۲- اېرگشتیروچی باغلاوچیلر، چونکه، شونینگ اوچون، تاکه، نېگه، که . . . .

اېسلتمه:

نه، بعضاً، یا، که، گاه، خواه کبی باغلاوچیلر کؤپینچه ایکّینچی کېتمه- کېت فقره‌لرده تکرارلنیب قؤلله‌نیله‌دی.

فعالیتلر:

١- قوییده‌گی جمله‌لرگه باغلاوچیلرنی بیلگی‌لب کؤرسه‌تینگ:

* بهارده دله و قیرلر، گللر بیلن قاپلنه‌دی و طبیعت گوزه‌ل کؤرینه‌دی.

* بهار فصلیده هوا سلقین بؤله‌دی، شونینگ اوچون باله‌لر دشتلرده اؤینه‌یدیلر.

* کیچه نی آی یاروته‌دی، بیراق ایسیتمه‌یدی.

* درسیمیز توگله‌گندن کیین کلوبگه یا که اوییمیزگه باره‌میز.

* گاه تیز شمال بؤلر ایدی، گاه کوچلی یاغمیر یاغر ایدی.

* اؤقووچیلرنینگ همه‌سی حاضر، لیکن بابر کؤرینمه‌یدی.

* بو جوده قیین ایش، اما بجره‌میز.

٢- قوییده‌گی باغلاوچیلرنینگ هر بیری بیلن بیر جمله توزیب، یازینگ. بیش اؤقووچی یازگن جمله‌لرینی، باشقه‌لرگه اؤقیسین:

و، اما، بیراق، یاکه، گاه، چونکه، لیکن

٣- قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بؤش جایلرینی (و، هم، لیکن، یاکه) باغلاوچیلر بیلن تؤلدیرینگ:

- قار یاغگنی یؤق . . . . قلین قیراو توشگن.

- هوا ساووق . . . . دریا سووی موزلمه‌گن.

- بوگون یاغمیر یاغه‌دی . . . . یاغمیر اره‌لش قار یاغه‌دی.

- . . . . دریا سووی . . . . کؤزه سووی موزله‌گن دیر.

اوی تاپشیریغی:

باغلاوچیلر ایشله‌تیلگن آلتی جمله‌نی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کیلتیرینگ.

ییگیرمه بیشینچی درس

هدفلر:

۱- اۉلکه‌لر و جهان خلقلری حیاتیده بیرلشگن ملتلر سازمانی‌نینگ اۉینه‌یاتگن نقشی حقیده معلومات تاپیش.

۲- کمکچی سۉزلرنی اۉرگنیب، تۉغری ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- بیرلشگن ملتلرنینگ مرکزی قه‌ییرده دیر؟

۲- اۉلکه‌میز قچان بیرلشگن ملتلرنینگ عضوی بۉلگن؟

بیرلشگن ملتلر

اۉکتم، ارسلان، سنجر، بایقرا، بایسنقر، باتور، بابر، تیمور، اولوغ بیک باشقه صنفداشلری بیلن بیر مکتبگه درس اۉقی ایدیلر. اولر، بیرلشگن ملتلر سازمانی‌نینگ تأسیس بۉلگن کونی، تفریح ساعتیده مکتب صحنیده تاریخ اۉقیتووچیلرینی تاپیب، اولردن سۉره‌دیلر:

استاد! بوگون بیرلشگن ملتلر سازمانی‌نینگ تأسیس بۉلگن کونی دیر. بیز بونی خبرلردن ایشیتدیک. اگر بوگون لطف قیلیب، بو خلق ارا سازمانی‌نینگ قچان، قنده‌ی و نیمه اوچون تأسیس بۉلگنی حقیده معلومات بیرسنگیز، جوده منتدار بۉلردیک. تاریخ اۉقیتووچیسی تبسم قیلیب، بونده‌ی دیب باشله‌دی:

یخشی، مین هم سیزلرنینگ صنف‌لرینگیزگه باریب، انه‌شو باره‌ده کیره‌کلی معلوماتنی بیرماقچی ایدیم. اۉزلرینگیز، بونی مینینگ ایسیمگه سالگنینگیز جوده هم یخشی بۉلدی.

عزیز اؤقووچیلر! بیرینچی و ایکّینچی جهانی اوروشلر، جهانده‌گی اؤلکه‌لری و ایل-اولوسیگه جوده کؤپ نقصانلرنی کېلتیردی. اوروش‌دن بېزیب، چرچب قالگن جهان خلقی و اؤلکه‌لری، خلقلر ارا دوستلیک، ایناغه‌لیک و تینچلیک نی برقرار قیلیش فکری‌گه توشیب، انه‌شو فکر اساسیده بیرینچیدن میلادی ۱۹۴۴نچی ییل ۱۳۲۳ هجری ییل‌گه برابر امریکا، چین، اېسکی شوروی اتحادی و انگلیس اؤلکه‌لری مسکوده جلسه قوریب، بیر طرح‌نی توزه‌تدیلر. کېینچه‌لیکده مسکو اعلامیه‌سی دېب ناملنگن، بو طرحده بیرلشگن ملتلرنینگ خلق ارا تشکیلاتی و جهان اؤلکه‌لریده صلح و تینچلیک نی سقلش دېب اَیتیلگن ایدی. بو تؤرت اؤلکه نینگ نماینده‌لری ۱۳۲۳نچی هجری ییل نینگ یاز و کوزیده قیته‌دن واشنگتن‌ده بیر یېرده ییغیلیب، بیرلشگن ملتلر باره‌سیده‌گی طرح نی کېنگراق قیلیش اوچون بحث‌گه قؤیدیلر. ۱۳۲۳نچی هجری ییل‌نینگ حوت آییده استالین، چرچیل و روزولت، روس، امریکا و انگلیس دولت‌لری‌نینگ باشلیغلری کریمیه جزیره‌لری‌نینگ جنوبی یالتا جزیره‌سیده کؤریب، بو طرح‌لرینی قَیته‌دن تېکشیریب چیقدیلر.

اداغده آلمان و جاپان اؤلکه‌لریگه قرشی اوریشگن مملکتلرنینگ برچه‌سینی سانفرانسیسکو کنفرانسی‌گه چقیردیلر. بو کنفرانس ۱۳۲۴نچی هجری ییل‌نینگ حمل آیی‌دن جوزا آیی‌گچه ایشلب، اؤشه ییلی سرطان آیی‌نینگ تؤرتینچی‌سیده بیرلشگن ملتلر سازمانی‌نینگ منشوری یا بیتیمی‌نی توزدیلر. بو منشورگه کنفرانس‌ده قتنشگن برچه اؤلکه‌لر قؤل قؤیدیلر، بو منشور کېینگی کونی اېللیک مملکت‌نینگ نماینده‌لری تمانیدن، تصدیقلندی و بیر یوز و اؤن بیر ماده، اؤن تؤقّیز فصل ایچیده باشقه خلق ارا عهد نامه‌لر سینگری جهانده‌گی برچه اؤلکه‌لر باشلیغلریگه قؤل قؤییش و قانون توزه‌تووچی مجلس‌لری نینگ تصدیقلشی اوچون یېباریلدی.

۱۳۲۴نچی هجری ییل عقرب آیی‌نینگ ایکّینچی‌سیده (۲۴- اکتوبر ۱۹۴۵میلادی) بو منشور کؤپگینه اؤلکه‌لر تمانیدن تصدیقلندی و انه‌شونده‌ی قیلیب، بیرلشگن ملتلر سازمانی رسمی شکلده اؤرته گه کېلدی.

استادلری‌نینگ سۉزلرینی دقت بیلن تینگلب تورگن اۉقووچیلردن بیری سۉره‌دی:

استاد! عزیز و جانه‌جان اۉلکه‌میز افغانستان قچان بو خلق ارا سازمانی‌نینگ عضویتی‌نی قبول قیلدی؟

تاریخ اۉقیتووچیسی اۉز سۉزلرینی دوام بیریب ایتدی: سېویملی اۉلکه‌میز افغانستان ۱۹۴۶نچی ییل نوامبر آیی‌نینگ تۉقیزینچی کونیده بیرلشگن ملتلر سازمانیگه عضو بۉلیب کیردی.

اۉقووچیلردن بیری ینه اۉقیتووچیدن سۉره‌دی: استاد! بیرلشگن ملتلر سازمانی‌گه قیسی اۉلکه‌لر اصلی عضو صفتیده تانیله‌دیلر.

استاد اونینگ سۉراغیگه بونده‌ی دېب جواب بېردی:

بیرلشگن ملتلر سازمانی منشوری‌نینگ اوچینچی ماده‌سیده ایتیلیشیچه، سانفرانسیسکو شهریده بیرلشگن ملتلر باره‌سیده ترتیب بېریلگن کنفرانسده قتنشگن اۉلکه‌لر و شونگه اۉخشش ۱۹۴۳نچی میلادی ییل جنوری آیی‌نینگ بیرینچی تاریخیده‌گی اعلامیه‌گه قۉل قۉییب، اونینگ منشورینی (۱۱۰) ماده ده تصویب ایتگن مملکتلر، بیرلشگن ملتلر سازمانی‌نینگ اصلی عضولری جمله‌سیدن سنه‌له‌دیلر.

شو وقتده اۉقووچیلردن بیری قیزیقیب، اۉقیتووچیدن سۉره‌دی:

استاد، بو ایتیب اۉتکن اۉلکه‌لردن تشقری بیرلشگن ملتلر سازمانیگه عضو بۉلگن ینه یورتلر هم موجودمی یا یۉق؟

اۉقیتووچی اولرنینگ سۉراقلریگه بونده‌ی دېب جواب بېردی: بیرلشگن ملتلر منشوری نینگ تۉرتّینچی ماده‌سیده باشقه صلح سېور اۉلکه‌لر هم اونینگ منشورینی قبول قیلیب، عمل قیلووچی برچه اۉلکه‌لر و ملتلر سازمانگه عضو بۉله آله‌دیلر، دېب قید ایتیلگن.

شو وقتده ینه بیر اۉقووچی، اۉقیتووچیدن سۉره‌دی: استاد، بیرلشگن ملت‌لرنینگ نېچه ارگانی بارلیگی و بولر نیمه ایشلرنی بجریشلری حقیده اَیتمه‌دینگیز.

تاریخ اۊقیتووچیسی، اۊقووچیلری‌نینگ بو سۊراغلریدن خوشلیک کۊرستیب بونده‌ی جواب بیردی:

بیرلشگن ملتلر منشوری‌نینگ یېتّینچی مادّه‌سی اساسیده اونینگ ارگانلری قوییده‌گی‌لردن عبارت دیر:

۱- عمومی مجلس، ۲- امنیت شوراسی، ۳- دبیرخانه، ۴- خلق‌ارا عدالت دیوانی، ۵- اقتصادی و اجتماعی شوراسی، ۶- قیمومیت شوراسی

عزیز اۊقووچیلر، بو ایدی بیرلشگن ملتلر حقیده مېنینگ بیلگنلریم، اگر باشقه سۊراقلرینگیز هم بۊلسه، سیزلر بیلن باشقه بیرار وقت گپلشه‌میز، حاضر وقتیمیز توگه‌دی، سیزلرنی خداگه تاپشیره‌من، دېدی.

اساسی توشونچه:

بیرلشگن ملتلر سازمانینی تشکیل ایتیش فکری امریکا، چین، شوروی اتحاد و انگلیس اۊلکه‌لری نماینده‌لری‌نینگ مسکوده‌گی جلسه‌لریده آلغه سوریلدی. کېینچه‌لیک واشینگتن ده و یالتا جزیره‌سیده بو باره‌ده سۊزلشیب، اداغده سانفرانسیسکو شهریده توزیلگن کنفرانسده بو سازمان منشوری، ایلّیک مملکت تمانیدن قبول قیلیندی و ۱۳۲۴نچی هجری ییل عقرب آیی‌نینگ ایکّینچی سیده رسمی صورتده تأسیس ایتیلدی. بو سازمان دنیاده صلح و تینچلیک نی برقرار قیلیش و تارتیشوولرنی حل قیلیشده کتّه نقش اۊینه‌یدی.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی اۏقیتووچینگیز اۏقیباتگنده دقت بیلن تینگلنگ و قوییده‌گی سۏراقلرگه جواب بېرینگ:

- بیرلشگن ملتلرنینگ اره‌گه کېلتیریش فکری قنده‌ی اۏرته‌گه کېلدی؟
- مسکو، واشینگتن و یالتا جزیره‌سیده بو باره‌ده نیمه ایشلر قیلدیلر؟
- آلمان و جاپانگه قرشی اوروشگن اۏلکه‌لر قیسی کنفرانس‌گه چقیریلدیلر؟
- بیرلشگن ملتلرنینگ منشوری اولّده قیسی اۏلکه‌لر تماندن تصدیقلندی و بو منشور نینگ نېچه فصل و ماده‌سی بار ایدی؟
- عزیز اۏلکه‌میز افغانستان قیسی ییلده بیرلشگن ملتلر سازمانیگه کیردی؟
- بیرلشگن ملتلرنینگ اساسی ارگانلری قیسی‌لردن عبارت دیر؟

۲- یانمه- یان اۏلتیرگنلر بیر- بیرلری بیلن بیرلشگن ملتلرنینگ نقشی و توزه‌لیشی باره‌سیده فکر المشتیرسین‌لر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی توریب، فکرلرینی باشقه‌لرگه بیلدیرسین.

۴- درس متنیده‌گی باغلاوچی سۏزلرنی کتابچه‌لرینگیزگه کۏچیرینگ!

۵- یانمه- یان اۏلتیرگن‌لر بیرلشگن ملتلرنینگ ارگانلری حقیده سۏزلشسین‌لر.

۶- قوییده‌گی لغتلر معناسینی لغتنامه‌دن تاپیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

تأسیس، جبران، طرح، ملاقات، منشور، عهدنامه، یورت، اعلامیه، تصویب، ارگان، شورا، قیمومیت، رژیم، بیلله‌شوو، تارتیشوو

اوی تاپشیریغی:

بیرلشگن ملتلر تشکیلاتی‌نینگ افغانستانده قیلگن ایشلری حقیده قیسقه بیر مقاله یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

کمکچی سۆزلر:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۆقیب، تگیگه خط چیزیلگن سۆزلرگه دقت قیلینگ:

– توناکون احمد بیلن محمود انترنیت کلپی‌گه بارگن اېدیلر.

– محمود، اکه‌سی اوچون تیارله‌گن خطی‌نی اونگه اوزه‌تدی.

– اۆزگون کون سه‌یین درسلریده یخشی بۆلیب بارماقده.

– کون توغدی، آی تۆلدی سینگری درسلریگه کوشش قیله‌دی.

– اۆزغورمیش، اۆکدولمیش تمانگه بارماقده.

– یوسف، رحمـان آرقه‌لی اکه‌سی‌گه خط جۆنتماقچی.

– اۆقووچیلر کتاب یوزیدن درسلریده‌گی آرقه و آلد قۆشیمچه‌لرینی کۆچیرماقده‌لر.

– هرکون مکتب‌گه کېلگنینگیزده بیزلر سری هم کېله قالینگ.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده (بیلن، اوچون، سه‌یین، سینگری، تمان، آرقه‌لی، یوزی، سری) سۆزلری کمکچی سۆزلر دیر.

کمکچی سۆزلر:

کمکچی سۆزلر، یاردمچی سۆزلرنینگ بیر توری دیـر. اولـر، واسـطه، مقصـد، سـبب، وقت، اۆرین، پیت، بیرگه‌لیک، مکان و شو کبی مناسـبتلر اوچـون قۆللـه‌نیلـه‌دی. (بـیلن، اوچون، سینگری، سه‌یین، سری، تمان،آرقه‌لی، باشقه، سببلی، طفیلـی، قـره‌مـه‌ی، قـره‌ب، سۆنگ، تشقری، کۆره، چاغلی، اوزه، ایلگری، طرف، آلد، اوست، آرقه، یوزه، اۆرنیده، بورون، ایچیده، کېین، بۆیلب، بویان، قرەته، باشلب، تارتیب، قره‌گنده کبی سۆزلر، کمکچـی سـۆزلر جمله‌سیدن سنه‌له‌دی.

فعاليتلر:

١- قوييدەگى جملەلرنى اۋقيب، اولردە كمكچى سۆزلرنى بېلگىلب كۆرسەتينگ:

- سنجر، ايكّى كوندن سۆنگ، تاشكنددن كېلەدى.

- ارسلان، بايقرادن كۆرە اۆز درسلريگە كۆپراق تيارگرليک آلەدى.

- مېن اۆقيمەگن درسلريمنى ايكّى كون ايچيدە اۆقيشيم كېرەک.

- شالى طفيلى كورمک هم سوو ايچەدى. (ضرب المثل)

- اكرم دن باشقە همە بوگون درس‌گە حاضر بۆلگن‌لر.

- بوگونگى كوندە هركيم نينگ اۆزيگە يرەشە ايشى بار. بېكار كيشينى بو قيشـلاقدە بۆيلب تاپيب بۆلمەيدى.

٢- يانمە- يان اۆلتيرگن‌لر حاضرگى درس‌نينگ بيرينچى بۆليمى متنيدن كمک‌چى سۆزلرنى تنلب كتابچەلريگە يازسينلر.

٣- هرقطاردن بير كيشى نوبت بيلن توريب، تنلەگن كمكچى سۆزلريدن بيرتەسينى باشقەلرگە اۆقيب بېرسين.

٤- هرقطاردن بيـر كيشـى نوبـت بـيلن تختـە آلديگـە باريـب، كمكچـى سـۆزلرنى انيقلاوچى بير جملـە يازسـين. باشـقەلـر تـۆغرى يـا نـاتۆغريليگى حقيـدە اۆز فكرلرينـى بيلديرسين‌لر.

٥- هركيم بير جملەدە كمكچى سۆزلرنى ايشلتسين.

٦- هرقطاردن بير كيشى توريب، توزتگن جملەسينى باشقەلرگە اۆقيسين.

اوى تاپشيريغى:

كمكچى سۆزلرنى ايشلەتيب، بير قيسقە انشاء يازيب كېلتيرينگ.

ییگیرمه آلتینچی درس

هدفلر:

۱- شاعر قاری شرف الدین شرف حیاتی و ادبی فعالیتلری بیلن تانیشیش.

۲- گرامر قاعده‌لریدن یوکلمه‌لرنی تانیب، اولرنی ایشلته آلیش.

سؤراقلر:

۱- قاری شرف الدین شرفنی نیمه اوچون قوقندی دیپدیلر؟

۲- قیسی تیللرده شعر یره‌ته‌دی؟

قاری شرف الدین شرف

قاری شرف الدین شرف قوقندی، قاری نظام‌الدین اؤغلی ۱۲۹۲نچی ییلده قوقند شهری‌نینگ باکاول محلّه‌سیده توغیلدی.

یاشلیگیده اؤز عایله‌سی بیلن افغانستانگه مهاجرت قیلیب، بیر مدت شمال ولایتلریده و کیینچه‌لیک کابل شهریده یشه‌دی.

باشلنغیچ تعلیماتینی محلی بیلیمدانلردن آلیب، کیچیک‌لیکدن کلام الله مجیدنی حفظ قیلدی. کیینچه‌لیکده ملک الشعرا صوفی عبدالحق بیتاب نینگ محفل‌لریگه یؤل تاپیب اولردن فیض کسب ایتدی.

بیتاب دن علاوه، قاری عبدالله ملک الشعرا، هاشم شایق افندی، محمد انور بسمل، سلام‌جان مجددی، شایق جمال،

حاجی دهقان، ابراهیم خلیل، ابراهیم صفا، داملا بیدل و باشقه‌لر بیلن تانیشیب، اولرنینگ مشاعره‌لری و ادبی محفل‌لریده قتنه‌شیب، شعری بیلله‌شوولریده فعال قتنه‌شردی. ادبی فنلر و شعر صنعتلریده همده عروض علمیده متبحر ایدی و بو کمالیگه حتی استاد بیتاب هم اعتراف ایتردی.

اوندن دری و اؤزبیک تیل‌لریده انچه‌گینه شعر یادگار قالگن، اونینگ اثرلریده کؤپراق، اجتماعی، اخلاقی و انتباهی موضوعلر عکس ایتگن.

دری تیلیده‌گی غزل‌لریده کؤپراق ابوالمعانی میرزا عبدالقادر بیدل و صائب تبریزی‌دن الهام آلگن. دری شعرلری عزیز اؤلکه‌میز افغانستان‌نینگ تورلی نشریه‌لریده و اؤزبیک تیلیده‌گی شعرلری "یولدوز" جریده‌سی، "ملیتهای برادر" مجله‌سی و باشقه اؤزبیک تیلیده نشر بؤله‌دیگن نشریه‌لرده چاپ ایتیلگن؛ اما اولردن حاضرگچه قیسی بیر تؤپلم توزیلمه‌گن و قؤلیازمه شکلیده عایله‌سیده سقلنماقده. قاری شرف کابل شهریده یتمیش ایکّی یاشده ۱۳۶۴نچی ییل‌نینگ حوت آییده بیر ترافیکی حادثه‌ده عالم‌دن کؤز یومدی و شهدای صالحین‌ده‌گی بخارالیکلر قبرستانیده دفن ایتیلدی.

اونینگ کلامیدن بیر نمونه:

وطن خدمتی

قیلیب خدمت وطن یؤلیده، جانینگنی فدا قیلغیل
سینینگ بؤیینگده حقّی بار دیر؛ البته ادا قیلغیل
قیزیل یوزلیک بؤله‌ی دیسنگ، خلایق آلدیده، دایم
عدالت بیرله ایل نینگ حاجتینی، سین روا قیلغیل
علیل و ناتوان و خسته دل‌لرنی اگر کؤرسنگ
دلین آلیب، الرغه لطف خوش بیرلن دوا قیلغیل

کېچه-کوندوز چېکیب زحمت، سېنی کۉپ پرورش قیلـدی
اېتیب خـدمت، اۉزینگـدن آتـه، آنـه‌نـگـنـی رضا قیلغیـل
اېمـس دنیـاده مطلـب آشـنالیک کیمسـه گـه مقبـول
اگـر قیلسـنگ بیراوگـه یخشـیلیک، بـې‌مـدعا قیلغیـل
قیلـر عمرینگنـی ضـایع، بۉلمه‌غیـل هـم‌صـحبت جاهـل
شـرف کېـل اۉزنـی اهـل معرفـت‌غـه آشـنا قیلغیـل

اساسی توشونچه:

قاری شرف الدین شرف قوقندی، قوقند شهری‌ده دنیاگه کېلدی. یاشلیکده عایله اعضاسی بیلن افغانستانگه مهاجر بۉلدی.

او ادبی فنلر، شعری صنعتلر و عروض علمیده جوده مهارت قازاندی. اوندن دری و اۉزبېکچه شعرلر قالگن. او ۱۳۶۴ ییلی ترافیک حادثه‌سیده دنیادن کۉز یومدی. اونینگ شعرلریده اخلاقی، اجتماعی و انتباهی موضوعلر عکس اېتتیریلگن.

فعالیتلر:

۱– درس متنینی اؤقیتووچی اؤقی‌یاتگنده و قونت بیلن تینگلب، قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بېرینگ:

– قاری شرف الدین شرف قه‌یېرده توغیلدی؟
– او افغانستان نینگ قیسی یېرلریده یشردی؟
– اونی نیمه اوچون قاری دېیدیلر؟
– او کیم نینگ حضوریدن فیض آلدی؟
– قاری شرف الدین قیسی بیلمدانلر، ادیبلر و شاعرلرنینگ محفللریده فعال قتنشدی؟
– بو آتاقلی شاعر قیسی صنعتلر و علملرده مهارت قازاندی؟
– اوندن قیسی تیللرده شعرلر یادگار قالگن؟
– غزللریده قیسی شاعرلردن الهام آلردی؟
– اونینگ شعرلری قچان و قه‌یېرلرده باسیلیب چیققن؟ اوندن قیسی بیرار تؤپلم باسیلیب چیققن‌می؟
– او، قچان و قنده‌ی دنیادن کؤز یومدی؟

۲– یانمه– یان اؤلتیرگنلر قاری شرف الدین شرف نینگ ادبی میراثی حقیده فکر المشتیریب بحث‌لشسین‌لر.

۳– هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، اؤز فکرلرینی باشقه‌لرگه آیتیب بېرسین.

۴– درس متنیده‌گی کمکچی سؤزلرنی اؤز کتابچه‌لرینگیزگه کؤچیرینگ.

۵– هرقطاردن بیرکیشی توریب وطن خدمتی غزلینی باشقه‌لرگه دکلمه قیلسین.

۶– هرقطاردن بیر– بیر کیشی توریب، غزل نینگ بیر– بیر بیتینی باشقه‌لرگه معنا قیلسین.

۷– قوییده‌گی لغتلرنی لغتنامه‌دن تاپیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

باکاول، ملک الشعراء، شایق، مشاعره، اولوش، سهل، تن، کیمسه

اوی تاپشیریغی:

متنده‌گی شعرنی ایرکین ادبی نثرگه اؤگیرینگ یا وطن‌گه خدمت قیلیش حقیده بیر قیسقه‌چه مقاله یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

یوکلمه‌لر:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤقیب، اولرگه دقت قیلینگ:

– درس‌گه فقط رستم کېلمه‌دی، بیز حتی جمعه کونلری هم، اوی تاپشیریغینی تیارله‌یمیز.

– اؤکتم–کو کېلدی‌یه، رستم کېله‌دی– ده، فوتبال گه باره‌سن‌می؟

– سېن چی؟

– بو بنا نی مېن قورگن من!

– سېن چی؟

– تېمور اؤرنیدن توردی– ده، هردم خیاللیک بیلن کوچه گه چیقیب کېتدی.

یوکلمه‌لر:

سؤزلرگه یا اولرنینگ مضمونیگه قؤشیمچه معنا قؤشه دیگن یاردمچی سؤزلرگه یوکلمه دییله‌دی، یوکلمه‌لر توزیلیشی‌گه کؤره ایکّی خیل بؤله‌دی:

۱- اَیری یازیله‌دیگن یوکلمه‌لر:

بولر، فقط، حال بوکه، نهایت ده، حتی، چونکه، اخیر کبی سؤزلر.

۲- قؤشیمچه گه اؤخشش یوکلمه‌لر:

بولر، می، چی، کو، ده، او (یو)، کبیلر. بو یوکلمه‌لر اؤز معنالریگه کؤره تؤرت خیل دیر.

۱– سؤراق یوکلمه‌لری: می چی، ه، (یه) کبیلر.

۲– تأکید یوکلمه‌لری: کو، ده، او (یو) کبیلر.

۳– اَیروو یوکلمه‌لری: (گینه، کینه، قینه) فقط کبیلر.

۴– کوچه‌یتیروو یوکلمه‌لری: اخیر، حتی (حتی که) آق (یاق) کبیلر.

فعالیتلر:

قوییده‌گی جمله‌لرده یوکلمه‌لرنی بیلگی‌لب، تگیگه خط چیزینگ:

– شاهزاد جان– ای، سؤزده جوده استاد سیز– ده.

– بهار قویاشی همه یاق نی بارگن سری کؤپراق قیزدیره باشله‌دی– یه.

– افسوس، چومالی ایندی، تینگله‌مه‌یدی عرضینی

حتی خفه بؤلگندن، سؤره‌مه‌یدی قرضینی

– اونینگ دولتی بیرته گینه ایسکی چهار دیوار اویی ایدی– خلاص.

– آی قیز، چؤل آقشامینی دل دن سیوه‌دی، چونکه چؤل نیمه گه بای بؤلسه، کیچ کیریشی بیلن همه سی آیدین کؤرینه‌دی.

– مین ایرته‌لب مزارشریف گه کیته‌من، سین– چی!

– بولر نینگ همه سی یشیل– کو؟ قره‌سی یؤق– کو؟

۲– یانمه– یان اؤلتیرگنلردن بیر کیشی تخته آلدیگه باریب، اَیریم یوکلمه‌لرنی انیقلاوچی بیر جمله یازسینلر باشقه‌لر اونینگ تؤغری یا ناتؤغریلیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

۳– هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن اؤرنیدن توریب، قؤشیمچه گه اؤخشش یوکلمه‌لرنی انیقلاوچی بیر جمله ایتسین، باشقه‌لر بو باره ده اؤز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۴– قوییده‌گی جمله‌لرنی سؤراق یوکلمه‌لری، تأکید یوکلمه‌لری، اییروو یوکلمه‌لری و کوچه‌یتیروو یوکلمه‌لری بیلن تؤلدیرینگ:

ضرور ایش تاپیلسه . . . . . . کیچه هم اونی بجریشگه تیارمیز، سین ایتگن ایدینگ که رستم درس گه کیله‌دی، اما کیلمه‌دی . . . . . .

همه توی‌گه حاضر بؤلگنلر، فقط کیاو بیلن کیلین حاضر بؤلمه‌گنلر.

اوی تاپشیریغی:

یوکلمه‌لرنی ایشله‌تیب کمیده بیش– آلتی جمله و یا بیر قیسقه‌چه مطلب یازیب کیلتیرینگ.

ییگیرمه بېشینچی درس

هدفلر:

۱– مقالّرنینگ مضمونی و خصوصیتلرینی توشینیب فایده‌لنه آلیش.

۲– تقلید سۉزلرنینگ گرامرلیک خصوصیتلرینی بیلیش و ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

الف: بیرار مقالّنی بیله‌سیزمی؟ بیلسنگیز اَیتینگ!

ب: آدملر قچان و نیمه اوچون مقال ایشلته‌دیلر؟

مقّاللر

بیر ملت و یا بیر قوم نینگ آغزه‌کی و عامیانه ادبیاتی ایچیده ضرب المثل‌لری و مقال‌لری همه نرسه دن آلدین تۉغریدن تۉغری صورتده شخصیتی نینگ قنده‌ی‌لیگی و ایجادیاتی‌نینگ قیسی درجه‌ده یوکسک‌لیگی‌نی کۉرسته‌دی. مقال‌لرده ایشله‌تیلگن کۉپگینه مجاز و استعاره‌لر، حقیقتده هر بیر قوم نینگ اۉز حیاتیده‌گی کمیدی‌لری و تراژیدی‌لری کۉرگزمه‌سی صحنه‌لریده‌گی تورلی سیناولری نتیجه‌سیده اۉرته‌گه کېلگن‌لر. مقّال‌لرده‌گی استعاره‌لر شونده‌ی بیر واقعی منبع‌لردن کېلیب چیقه‌دیلر که بیر قوم یا بیر ملت تورموشی‌نینگ اساسی خصوصیت‌لری اولرده عکس اېتتیریله‌دی، ملت‌لر و قوملر اۉز بارلیکلری‌نینگ تورلی تمانلرینی اولرده بعینه احساس اېته‌دیلر و نتیجه‌ده خیال‌لری‌نینگ کوچی و حسیات قوه‌سی اولرنینگ تأثیری آستیده قرار آلدی.

انسانلرنینگ طبیعی محیطلریده‌گی برچه خصوصیتلر، کۉک، اقلیم، اۉسیملی‌لر حیوانلر و کرّه‌میزده‌گی برچه منطقه‌لر هم مقّال لرده کۉز اۉنگیده قرار آلدیلر. شونگه اۉخشش خلق‌لرنینگ یوره‌کلری خواهله‌گن شکلده حیات کېچیریش طرزی اۉز اۉی و فکرلری بیلن طبیعت‌گه قۉشیمچه قیلگن نرسه‌لری، مسکن‌لری و توره‌دیگن جای‌لری، انسانی

علاقه‌لری‌نینگ قنده‌ی‌لیگی و شکلی، تورلی مادّی و معنوی ایش‌لریدن قۉلگه کیریتگن یوتوقلری‌نینگ برچه سی بو مقّال‌لرده انعکاس تاپه‌دی.

شو ترتیبده خلقلر و قوم‌لر و ملتلر اۉز بیلگن‌لری، اۉی و فکرلرینی مقّال‌لرده بیان ایته‌دیلر؛ چونکه مقّال‌لر ملتلر و قوم‌لر حکمتی‌نینگ خزینه‌سی و کۉزگوسی دیر، اولر حتی فکرلریگه کیلمه‌گن نرسه‌لرنی هم مقّال‌لریده انیقله‌یدیلر و بو لحاظدن تا بیر اندازه‌گچه مقّال‌لر ملتلر و قوم‌لرنینگ حقیقی توش‌لریگه اۉخشب کیته‌دیلر. شونینگدیک هر ملت اۉزی‌نینگ عنعنه‌لری و بیر قنچه باشقه موضوعلرگه اعتقاد بیلدیرگن‌لیگینی، آته باباlریدن اولرگه میراث شکلیده قالگن اۉی و فکرلرینی، اۉزلری کشف ایتگن و ایجاد قیلگن نرسه‌لرینی بوتون صداقت بیلن ناخود آگاه شکلیده مقّال‌لریده عکس ایتتیرگن.

مقّاللرده عکس ایتتیریلگن بعضی طنزلی فکرلرگه بیر ملت یا قوم نینگ قنده‌ی اخلاق گه ایگه‌لیگی‌نی کۉرسته‌دی ملت‌لر و جامعه‌لرنینگ روانی خصوصیت‌لری، ایچکی نیت‌لری و کیچینمه‌لری، کیچیریم‌لی روح‌لری و یا طعنه‌لری و تیل بیلن تاپیلگن یره‌لر درجه‌سی‌نینگ وحدتینی انیقله‌یدی و اَینیقسه اولرنینگ هزل و طنزده و سۉزده‌گی قابلیتلری و بذله‌گوی‌لیک، قیزیقچیلیک و اسکیه‌چیلیک ده ماهرلیک‌لریدن درک بیره‌دی.

مقّاللرنینگ توزه‌لیشی‌ده ایشله‌تیلگن یینگیل‌لیک، ساده‌لیک، سچه‌لیک، تیرنلیک و ایخچم‌لیک اولرنینگ بغایت جانلی و جاذبه‌لی و طبیعی بۉلگن‌لیگی‌دن دلالت بیره‌دی. اولر هر بیر ملت‌نینگ اۉزی‌گه خاص روحیه‌سینی و هر بیر شخص و آدم نینگ اۉزیگه مخصوص قلبی احساس و عواطفینی آچیق و آیدین شکل‌ده کۉرسه‌تیب توره‌دیلر و هر بیر انسان بو بیان ایتیلگن ظرافت و فطانت‌لر تأثیری آستیده قرار آلیش‌دن علاوه اولرده وزن و قافیه‌نی هم انیق و آچیق صورتده فهم ایته‌دیلر. البته بو خصوصیت‌لرنی مقّال‌لردن تشقری خلق تاپیشماقلری و اَینیقسه اولرنینگ سوزوان و قۉشیقلریده هم کۉریب بیله‌میز.

اساسی توشونچه:

مقّاللر خلق آغزه‌کی ایجادی‌نینگ مهم بیر توری دیر و بیر ملت‌نینگ همه‌دن بورون شخصیتی و ایجادیاتی‌نینگ قیسی درجه‌ده یوکسک‌لیگینی کؤرسته‌دی. مقّال‌لرنینگ مضمونیده انسانی یوکسک فضیلتلر عکس اېتیریلیب، برچه یاووزلیکلر قره‌لنگن و ملتلرنینگ تورموش طرزی اؤی و فکرلری و حیاتده‌گی یوتوقلری و اؤزلریگه خاص خصوصیتلرینی انیقلنگن. شو باعث، اولر اؤزی‌نینگ مضمونی نقطهٔ نظریدن کتّه اجتماعی و تربیوی اهمیت‌گه ایگه دیر.

فعالیتلر:

۱- حرمتلی اؤقیتووچی، هر بیر اؤقووچی متن‌نی اؤقی یاتگنده، انیق اېشیتینگ!

۲- درسدن آلگن مفهومینی هرقطاردن بیر کیشی توریب اَیتسین.

۳- یانمه- یان اؤلتیرگن اؤقووچیلر بیرگه‌لشیب، بیر نېچه مقّال یازسینلر.

۴- تؤرت کیشی نوبت بیلن یازگن مقّاللرینی تخته‌گه یازسین.

۵- قوییده‌گی مقّال‌لرنی معنا قیلیب، ایسته‌گنینگیزچه جمله توزینگ:

آنه تیلیم جان و دلیم، آنه تیلیم صؤلتیم، آنه یورتینگ امان بؤلسه، رنگ و روینگ سمان بؤلمس. ادب آدم نینگ قیمتی، علم آدم‌نینگ دولتی- بیر ییگیت‌گه مینگ هنر هم آز، بهشت آنه‌لر ایاغی آستیده دیر، آته بیزاردن خدا بیزار، آنه راضی خدا راضی، ایشله سنگ تیشله‌ی‌سن، بیرلشگن اوزر بیرلشمه‌گن بوزر، بیرلشگن تاغنی ییقر.

۶- ایکّی- ایکّی کیشی نوبت بیلن تخته گه باریب، بیری بیر مقّال نینگ معناسینی و ایکّینچیسی توزگن جمله‌سینی یازسین.

اوی تاپشیریغی:

هرکیم عایله اعضاسی یاردمی بیلن تورلی مضمونده‌گی اؤنته مقّال یازیب کېلتیرسین.

گرامر قاعده‌لری:

تقلید سۆزلر:

قوییده‌گی مقّاللر و گپ‌لرنی دقت بیلن اۆقینگ:

– اله شق شق شقیلله‌یدی، دروازه‌سی تقیلله‌یدی.

– مینگ سیز و بیزدن، بیر جیز و بیز یخشی.

– بودنه‌نینگ جایی یۆق، هر جایگه بارسه پیت– پیلیغ.

– اویده اۆلتیرگنیمده، اېشیک تق– تق بۆلدی.

– مۆترلرنینگ غر– غوری تینچیم نی بوزگن.

– جۆجه‌لر چی– چی‌لب یورگن.

یوقاریده‌گی مقاللر و جمله‌لرده شقیلله‌یدی، تقیلله‌یدی، جزوبیز، پیتپیلیغ، تق– تق، غر– غور و چی– چی سۆزلر "تقلید سۆز" لر دېیله‌دی.

تقلید سۆز:

شرپه– تاووش و حالتگه تقلیدنی بیلدیره‌دیگن سۆزلر، تقلید سۆزلر دېیله‌دی؛

مثاللر: شیریق– شیریق، تپ– توپ، گرم– گوروم، شیر– شیر، دوک– دوک، قیقیر– قیقیر و باشقه‌لر. تقلید سۆزلر جفت یا تکرارلنگن شکلده وز– وز، ترق– توروق، شلپ– شولوپ، تر– تر، پتیر– پوتور و باشقه‌لر و یا یکه شکلده قرس، ترق، میلت، شرق، ترس کبی‌لرگه اۆخشش قۆلـله‌نیله‌دی.

تقلید سۆزلر ایگه، انیقلاوچی، تۆلدیروچی و حال کبی وظیفه‌لرنی بجره‌دی؛ مثاللر: بالهلر تیپ– تیپ قیلماقده‌لر، نلدن سوو شیر– شیر آقیب تورگن. مۆتر غر– غرلب کېتدی.

تقلید سۆز توزیلیشی و کېلیب چیقیشی گه کۆره ایکّی کتّه گروپ گه بۆلینه‌دی:

١– تاووشگه تقلید بیلدیروچی: تق– تق، شقیر– شوقور، تپ– تپ، گرم گوروم،..

٢– حالت گه تقلید بیلدیروچی: ملت– ملت، لیپ– لیپ، یَلت– یُلت، زیم، شپّه، لوقّه، لیمه، سیم– سیم و باشقه‌لر.

فعالیتلر:

۱- درس‌نینگ بیرینچی بۉلیمی متنیدن بیرار سۉزنی تنلب، اونی تقلید سۉزگه اَیلنتیرینگ و کتابچه‌نگیزگه کۉچیرینگ؛ مثال: قلم= قلُ- قُل

۲- ایکّیته تاووش تقلید سۉزی و ایکّیته حالت تقلید سۉزینی یازینگ. درسده‌گی مثاللر بۉلمه‌سین.

۳- ایکّی کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، یازگن سۉزلرینی تخته‌گه یازسین و باشقه‌لر فکر بیلدیرسینلر.

۴- ایکّی گپ (جمله) ده تقلید سۉزلرنی ایشله‌تینگ.

۵- قوییده‌گی جمله‌لرده‌گی بۉش یېرلرنی قۉله‌ی تقلید سۉزلر بیلن تۉلدیرینگ:

- شیشه‌لر . . . . . . اېتیب سیندی.

- چال عصاسینی . . . . قیلیب کېلدی.

- تاووق . . . . . لب، یومورتقه (تخم) توغدی.

- . . . . . . قیلمنگلر، باله اویغانه‌دی.

۶- تقلید سۉزلر تگیگه خط چیزیب، بېلگیلنگ:

اېرته تانگ خورازلرنینگ قوقوقو دېگنی بیلن اویقودن اویغاندیم. سیپ- سیپلب، سېکین تشقریگه چیقماقچی بۉلدیم، بیراق ایاغیم سیلاپچین گه تېگیب، ترق- توروق بۉلدی. آته‌م اېسه توخ- توخ قیلیب:

- کیم اېدی، نیمه بۉلدی، دېب سۉره‌دیلر.

اوی تاپشیریغی:

۱- تاووش و حالت‌گه تقلید بیلدیروچی آلتیته سۉز یازیب، همده ایکّی جمله‌ده تاووش و حالت‌گه تقلید بیلدیروچی سۉزلرنی ایشله‌تیب کېلتیرینگ!

ییگیرمه سکّیزینچی درس

هدفلر:

۱- اسلام فیلسوفی ایکّینچی معلم ابو نصر فارابی بیلن تانیشیش.

۲- اصول تنقیط یا تنیش بیلگی‌لریدن قوْش ترناق بیلگیسی و قوْللش یېرلرینی بیلیش و ایشلته آلیش.

سؤراقلر:

۱- ابو نصر فارابی کیم ایدی و اونینگ حقیده نیمه‌لرنی بیله‌سیز؟

۲- مشهور اثرلریدن قیسی بیرینی آت توته آله‌سیزمی؟

ابو نصر فارابی

اسلام فیلسوفلری‌نینگ اینگ بیوکی سنلگن و اونینگ علمی رتبه‌سی‌گه هیچ کیشی یېتمه‌گن فاراب‌لیک ابو نصر محمد بالاساغون یقینیده‌گی تالاس ایلی گه تابع فاراب شهریدن بؤلیب او اولاغ ترخان آتلیغ قارلوق اصل‌زاده‌سی‌نینگ اؤغلی دیر. او سیر دریا بؤییده‌گی فاراب شهریده توغیله‌دی. عایله‌سی ترکی قبیله لریدن ایردی.

ابو نصر فارابی باشلنغیچ تحصیلی‌نی تالاس، بالاساغون و کاشغر مدرسه‌لریده قره‌خانیلر عصریده تکمیل ایتگن‌دن سؤنگ اسلام عالمیده سیاحت قیلیب، بغداد، شام و مصر فیلسوفلرینی حیران ایته‌دی و اونگه اسلام فیلسوفلری ایکّینچی ارسطو یا ایکّینچی معلم عنوانینی بیره‌دیلر. فلسفه، منطق، نجوم، ریاضی، طب و موسیقی بیلن شغلله‌نه‌دی، ارسطونینگ اثرلری‌گه شرح یازه‌دی. فارابی‌نینگ فلسفه، منطق، ریاضی، فزیک، کیمیا، طب، طبیعت حادثه‌لری، تیل شناسلیک، شعر، نطاق لیک هنری، اخلاق، تعلیم و تربیه و باشقه ساحه‌لرده عاید اثری، کیینچه‌لیک‌ده باشقه تیل‌لرگه هم ترجمه قیلینیب دنیاگه کېنگ ترقه‌تیله‌دی. بو اسلام فیلسوفی‌نینگ منطق‌ده تألیف قیلگن کتابلری و احصاء العلوم

و التعریف باغراضها آتلیغ نظیرسیز بیر دائرة المعـارفی و السیاسـة المدینـه آتلیـغ کتـابی و باشقه تؤله تألیفلری زمانه‌میزگچه یېتیشیب کېلگن و مشهور اسلام حکیمی بؤلگن بخـارا تورکلریدن ابوعلی ابن سینا علملرینی فـارابی‌نینـگ کتابلریـدن تؤپلـه‌گنینـی بیـان قیلیـب اؤتگن.

فارابی هر علم‌ده نظیرسیز بؤلگن اوسـتیده مـاهر موسـیقیچی و شـاعر هـم ایـدی و موسیقی علمیده بیر مخترع درجه‌سیده اېریشگن ایدی و بوگونگه قدر اونینـگ سِـری گـه موسیقی عالم‌لری واقـف بؤلمـه‌گنلـر. ایشـیتووچیلرنی کولـدورماق، ییغلتمـاق و اوخلتمـاق تأثیرلرینی بېره‌دیگن صورتده نغمه‌لر چلر ایدی. قانون‌نی انه‌شو فارابی اختـراع قـیلگن. بـو فیلسوف بیر یوز و آلتمیش‌دن آرتیق اثر یره‌تگن و اولردن بیزگه قیرق گه یقینگینه یېتیـب کېلگن. فارابی یېتمیش‌دن آرتیق تیل بیلر ایدی. بو کیشی شونچه علم و فضایلی بـارلیگی بیلن هم هیچ بیر منصب و رتبه‌نی قبول اېتمه‌ی حتی بیر اوی هم توزه‌تمه‌یدی و فقیرانـه کون کېچیریب، حقیقی زاهدلر سینگری دنیادن اؤته‌دی.

فارابی خلق‌نینگ صحبتیدن قاچردی و تؤلـه وقتلرینـی تاقـه‌لیـک‌ده سـوو بؤیلریـده و درختلر اره‌سیده اؤلتیریب، کتابلری‌نینگ یازیشی‌گه صرفلردی. کؤپراق عمرینـی بغـداد و شام و مصرده اؤتکزگن بؤلسه هم تـورکـلیـک عـالمی‌گـه چوقـور علاقـه‌سـی بـار ایـدی و وفاتی‌گچه، تورکچه کییم کییه‌دی و سکسن یاشده شام‌ده وفات اېته‌دی.

(اېسلتمه: قانون، موسیقی‌نینگ بیر توری دیر.)

اساسی توشونچه:

ابو نصر فارابی‌نی ایکّینچی معلم یا ایکّینچی ارسطو دییدیلر. اونینگ علم رتبه‌سیگه هیچ بیر کیشی یېتمه‌گن. قره خانیلر عصریده یشر ایدی. باشلنغیچ تحصیل‌نی تالاس، بالاساغون، کاشغر مدرسه‌لریده توگته‌دی. سۆنگره اسلام عالمی‌گه سیاحت قیلیب، بغداد، شام و مصر فیلسوفلرینی حیران ایته‌دی. ابن سینا علم‌لرینی اونینگ کتابلریدن اۆرگنه‌دی. موسیقی فنیده بیر مخترع درجه سیگچه ماهر ایدی. قانون نی او اختراع قیله‌دی. یېتمیش‌دن آرتیق تیل بیلردی و سکسن ییل عمر کۆره‌دی.

فعالیتلر:

الف:

١- اۆقووچیلردن ایکّی کیشی درس متنی‌نی اۆقیسین‌لر.

٢- اۆقووچیلر گروپلرگه بۆلینیب، درس حقیده نظر بیلدیرسین‌لر.

٣- اۆقووچیلر درسده‌گی ینگی لغتلرنینگ معناسینی یازیب، جمله‌لرگه ایشلتسین‌لر.

ب:

١- فارابی قه‌ی ییردن و قیسی اوروغدن ایدی؟

٢- قه ی ییرلرده تحصیل قیله‌دی؟

٣- قیسی مملکتلرگه سفر قیلیب، علم اۆرگنه‌دی؟

۴- اونگه نیمه دیب لقب بیره‌دیلر؟

۵- قیسی علم‌ده مخترع درجه‌سیگچه ماهر ایدی؟

۶- نیچه تیل بیلر ایدی و نیچه ییل عمر کۆره‌دی؟

٧- نیمه‌گه کۆپراق علاقه‌سی بار ایدی؟

٨- کتابلریدن بیر نیچه‌ته‌سینی آیتیب بیرینگ!

اوی تاپشیریغی:

ابو نصر فارابی حقیده بیر قیسقه مقاله یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

۱- اۋزبېک خلقی نینگ بویوک و متفکر شاعری حضرت امیر علیشېر نوایی بونـده‌ی دېگن: "مېن اۋز اثرلریم بیلن کېلگوسی نسللر سۋراقلریگه جواب بېرور مېن".

۲- ارسلان‌نینگ آته‌سی اۋغلی گه دېدی: "مکتب بیلیم کانونی دیر".

۳- دېـوان لغـات التـرک یـازووچی‌سـی محمـود کاشـغری اۋز لغتنامـه‌سـی حقیـده قوییده‌گیچه یازه‌دی:

"مېن اۋز دېوانیم‌نینگ یازیشی اوچون برچه تـورک ایلاتلـری بـیلن یقینـدن کۋریـب چیقدیم و تورکلر یورتلرینی گېزدیم".

یوقاریده‌گی تگیگه خط چیزیلگن بېلگیلر "قۋش تیرناق" یا "قوس ناخنـک" بېلگیسـی دیر.

"قۋش تیرناق" بېلگی‌سینی قوییده‌گی اۋرینلرده قۋللش کېره‌ک:

۱- کۋچیرمه گپ و نقل قول‌لر قۋشتیرناققه آلینه‌دی؛ مثال اوچون:

اۋقیتووچیمیزنینگ قوییده‌گی ایتگن سۋزلری اېسیمدن چیقمه‌یدی: "حیات قنچه‌لیـک یخشی بۋلمه‌سین، اونینگ یوتوقلری قنچه‌لیک کتّه بۋلمه‌سین، هېچوقت خاطرجمع بۋلیـب قالمه،دایما بویوک ایشلرگه اینتیل . . . . . ".

۲- آَیریم کېسه تووچی یا کـه باشـقه معنـالرنی افـاده قیلـووچی سـۋزلر قۋشـتیرناق ایچیگه آلینه‌دی:

تېکین تماق "هوسکار" لرنینگ حالی آخری وای بۋله‌دی.

۴- بدیعی اثر، اخبار، مجله‌لرنینگ نام‌لری، آَیـریم موسسـه‌لـر، تشـکیلات، اویوشـمه، فابریکه کبیلر نینگ نام‌لری قۋشتیرناق ایچیگه آلینه‌دی؛ مثال اوچون:

"بې‌نوایان" رمانی، نوایی‌نینگ "خمسه" کتابی، افغانستان نینگ پایتختی "کابل"، "یولدوز" و "آق یۉل" جریده‌لری، "آیدین" مجله‌سی، "آیینه" تلویزیونی، "ییگیتلر" اویوشمه‌سی، "قالین" فابریکه‌سی و باشقه‌لر.

۵- محصولات نینگ نامی، اۉسیملیکلر نینگ توری، مۉتر، کېمه، اوچاق، تلویزیون‌لرنینگ نشانینی بیلدیرووچیناملر قۉشتیرناققه آلینه‌دی؛ مثال اوچون:

"آق کشمش" اوزومی، "لندکروزر" موتری، "خراسان" اوچاغی، "سونی" تلویزیونی و شونگه اۉخششلر.

۶- صنفلر، کورسلر، بویروقلر و قرارلرگه قۉشیلیب یازیله‌دیگن حرفلر قۉشتیرناق ایچیگه آلینه‌دی؛ مثال اوچون:

۵ "الف" صنفی، ۲ "۵" کورس، "۱۱۲" بویروق، "۱۲" ماده، "گ" بندی و باشقه‌لر.

۷- نمره‌لر قۉشتیرناققه آلینه‌دی؛ مثال اوچون:

"بېش" نمره، "یخشی" نمره.

اوی تاپشیریغی:

۱- قۉش تیرناق "بېلگی" سی ایشله‌تیلگن اۉن جمله یازیب، همده قوییده‌گی لغتلرنی جمله‌لرگه ایشله‌تیب کېلتیرینگ!

وطنداش، قیزغین، کوره‌ش، افتخار، حریت، تۉپراق، آزاده‌لیک، دیار، باش کۉترگن، مسکن، حلاوت

سکّیزینچی صنف درسلیک کتاب سؤزلیگی

- آچیق یوزلیک: کولیب تورگن، قووناق کیشی
- آرتیق: ۱- آشیق، کؤپ، بیلگیلنگن معیاردن کؤپ ۲- حددن تشقری، کیره گیدن کؤپ، معیاریدن آشیق
- آزادلیک: ایرکین لیک
- آغیر: ۱. وزنی کؤپ ۲. قیین، مرکب، جدی ۳. باسیق، سنگین
- آلدی- ساتدی: سودا، تجارت
- آلغه: آلدینگه، ایلگریگه
- آنگ: عقل، ادارک، شعور
- آله یماق: کته آچیلیب، چقه ییب کیتماق، آله- بوله بؤلماق (کؤز حقیده)
- آو: یاوایی حیوانلر، قوشلر و بلیق‌لرنی تورلی اصوللر بیلن توتیش یا آتیش، شکار، صید
- ابد: انتها سی یؤق زمان
- اجابت قیلماق (بؤلماق): جواب بیرماق، قبول قیلماق، اعتبار گه آلماق، حاجتینی چیقرماق
- اختلال: ترتیب سیزلیک، پریشانلیک
- ارگان: انجمن، نهاد
- اره لشماق: بیر- بیریگه قؤشیلیب کیتماق، باش قؤشماق، آدم لر بیلن علاقه آلماق، مناسبتده بؤلماق، آدملرگه قؤشیلماق
- ازل: ابتداسی یؤق زمان
- استیلاچی: تصریف ایتووچی، اؤزگه لر یورتینی قورال کوچی بیلن آلووچی، استعمارچی
- اسره‌ماق: پرورش بیرماق، سقله‌ماق،
- اعتدال: برابر بؤلماق، معتدللیک
- اعلامیه: عموم خلققه ییتکزیش مقصدیده بیرار حزب یا سازمان یا دولت تماندین ترقتیلگن بیرار یازمه خبر یا مطلب
- افتخار: فخر قیلیش، شان و شرف حسی، فخرلنیش‌گه سبب بؤلگن شخص یا نرسه، سربلندلیک
- التفات: ۱. بیراوگه رحمت کؤرستیش، توجه ۲. بخشش
- الهام: یوره‌ککه تشلش، تلقین قیلیش، انسان ذهنی‌ده توستدن شکللنگن بیر فکر یا خبر

- امداد: مدد قیلیش، یاردم بیریش، کمک قیلیش
- انترنیت سایتی: انترنیت صفحه سی
- انگله ماق: درک قیلماق، بیلماق، توشینماق
- اؤت: آتش، الو
- اؤتکیر: ۱. کیسکیر، تیز ۲. یخشی ترقی قیلگن، تیز و انیق ایشله‌یدیگن مثال: اؤتکیر ذهن
- اؤتیک (اِتیک): موزه
- اوچ: ایکّی بیلن تؤرت اره سیده اصلی سان
- اوخلماق: اویقو گه کیتماق
- اودوم: رسم و رواج، عادت
- اؤرته تعلیمات: ییتّینچی صنفدن تؤقیزینچی صنف‌گچه اؤقیش دوره‌سی.
- اؤرنک: باشقه لر ایرگشسه، تقلید قیلسه ارزیدیگن ایش یا حرکت، نمونه، سرمشق
- اوروغ: ۱. اؤسیملیکلر و میوه‌لرنینگ ایچیده‌گی کیچیک یومه‌لاق یا یلپاق حاصلی، دان، تخم ۲. قوم، قبیله
- اؤرین: ۱. سطح، فضا، جای ۲. اوخلش یا دم آلیش اوچون توشب قؤییلگن کؤرپچه، کؤرپه، یاستیق، ۳. کیشی‌لر یا جامعه‌ده‌گی توتگن مقام ۴. عوض، بدل
- اؤزگرماق: بیر حالتدن باشقه حالگه اؤتماق، باشقچه توس آلماق، باشقه شکل گه کیرماق، تغییر قیلماق
- اؤزگریلماق: تغییر ایتماق
- اؤزلیک: هر بیر کیشی‌نینگ اؤز شخصیتی، طبیعی حالتی، وجودی، بارلیغی
- اؤکسوک: قیغو، غم، ۲. غم چیکماق
- اؤلکه: وطن، یورت، ماوا، مأسن
- اولوش: تقسیماتده بیرار کیمسه‌گه تیگه‌دیگن یا تیگیشلی قسمی، بؤلگی، حصه، سهم
- اوزه: اوستیگه
- اویات: خجالت بؤلیش حسی، شرم
- اَیریلیک: تفاوت، فرق، جدالیک، اؤزاقلیک
- اَیریم: بیرار مقصد، نیت اینیقسه یاوزلیک یا بلالردن امان قالیش اوچون قیلینگن ایش تدبیر
- اَیماقلر: تورک اوروغلریدن بیر اوروغی

- **ایلغار:** آلدینگی صفده بؤلگن، بیرینچی، پیشقدم، اؤرنیده‌گی
- **ایزگونیت:** خیرلی نیت، ثوابلی، یخشی مقصد
- **ایسماق:** هوا آقیمی طرزیده یورماق، اورماق، اؤتماق
- **ایسکی شورِوی:** قدیمگی شوروی
- **ایگریلیک:** قینغیر، قیشیق، ایگری حالت، ناتؤغریلیک
- **ایگه‌سیز:** بیرار کیمگه قره‌شلی بؤلمه‌گن، ایگه‌سی یوق، بی‌صاحب
- **ایگیلماق:** ۱. بیرار ایش‌گه یاردم بیرماق، ۲. قه‌یریلماق، کج بؤلماق، بیلنی بوکماق، تعظیم قیلماق، سجده قیلماق، باش خم قیلماق.
- **ایلَک:** اؤن دن کیپک نی اجره تیشده قؤللنه دیگن روزغار بویومی
- **ایمیکداش:** بیر آنه نینگ سوتی نی ایمگن ایکی کیشی
- **اینتیلماق:** بیرار مقصدگه ایریشماق، سعی و حرکت قیلماق، توجه قیلماق
- **بارلیق:** ۱. کائنات، موجودات، بوتون عالم ۲. کیشی نینگ بوتون وجودی، ۳. تورموش نینگ برچه شرایطی
- **باسقینچی:** زورلیک باسیب کیلیب تله‌یدیگن کیشی، قورالّلی اؤغری، تروریست
- **باسیم:** آغیرلیک، کوچ، فشار، بیرار جسم‌گه توشگن زور
- **باشقارماق:** اداره قیلماق، آلغه آلیب بارماق، رهبرلیک قیلماق
- **باش کؤترگن:** ۱. سرکش بؤلگن ۲. اؤتیب چیققن
- **باشلنغیچ:** ۱. ابتدایی، بیرلمچی یا بیرینچی ۲. ساده، عادی
- **باکاول:** قوقند شهر نینگ بیر جایی
- **بجرماق:** عملگه آشیرماق، اجرا قیلماق، انجام بیرماق
- **بلاغت:** فصیح لیک، رسالیک، ۲. جسمانی نقطه نظردن وایه‌گه یِیتگن لیک
- **بلیغ (بلیق):** ماهی
- **بوتونلیگی:** همه سی، تماماً
- **بوغ:** بخار
- **بولاق (بولاغ):** یِیر آستیدن سیزیب چیقه یاتگن سوو منبعی و اونینگ سووی، چشمه
- **بؤیاق:** رنگ
- **بؤیون بورماق:** تن بیرماق
- **بییله‌شو:** مسابقه
- **بیرک:** یاپیق، یاپیلگن ۲. اوستی، بیریاغی یا همه یاغی اوره‌لگن
- **پرسونل:** بیر اداره، مؤسسه یا تشکیلات نینگ برچه ایشلوچیلری
- **تاپشیریق:** بیرار کیشی نینگ ذمه سیگه یوکله تیلگن یوموش، ایش، وظیفه
- **تارتیشوو:** ۱. تارتیشماق ۲. بحث لشماق
- **تاریخ آقیمی:** تاریخ جریانی
- **تأسیس (ایِتماق، قیلماق):** تشکیل قیلماق، برپا قیلماق، وجودگه کیلتیرماق، اساس سالماق
- **تال:** میوه‌سیز درختلردن بیر توری
- **تانیشیش:** بیر- بیرینی بیلیب آلماق، بیرار آدم بیلن اؤز ارا تانیش بؤلماق
- **تبعه:** بیر اؤلکه‌نینگ کیشی‌سی، بیر اؤلکه‌ده رسمی و دایمی یشش‌گه حقی بؤلگن کیشی‌سی
- **تجهیز:** ۱. برابر قیلیش، آماده قیلیش ۲. بیرار اسباب بیلن تیارلش، کیره کلی وسیله لر بیلن مجهز بؤلیش
- **تدوین:** دیوان توزه‌تیش، دیوان‌گه ثبت قیلیش، تألیف قیلیش
- **ترقاقلیک:** سییره ک، جایلشگن، پراگنده لیک، یخشی اویوشمه گن، بیرلشمه گن
- **ترقلگن:** انتشار تاپگن، پخش بؤلگن
- **ترک (تورک):** دنیانینگ بیر کتّه ملتی‌نینگ آتی
- **ترنگله‌ماق:** ۱. تارتماق، محکم باغله‌ماق ۲. عصبلرنی بوزماق، عصبی قیلماق
- **تسبیح و تهلیل:** الله(جل جلاله) نی پاکلیکه یاد ایتیش، ذکر و مناجات قیلیش
- **تصویب:** چین و تؤغری دیب حسابلش، بیرار ایش‌نینگ تؤغری و چین ایکنلیگی گه ملم قیلیش
- **تعلیمی نصاب:** درسلیک کتابلر یازیش و باشقه درسلیک فعالیت لر اوچون معلوم معیارلر و یؤللنمه‌لر

- تقیم: ۱. تیزه نینگ آستیده‌گی بوکیله دیگن جای ۲. اؤغلاق اؤیینده اؤغلاقنی شو ییرگه اؤتکزیب محکم توتماق
- تلقان: قوریتیلگن نان، توت‌مییز و شو کبی‌لردن ینچیب تیارلنگن ییمک
- تنظیم: نظم بیریش، ترتیبگه سالیش
- تؤپراق: کاولش، اغده‌ریش، هیده‌ش، نتیجه‌سیده ساچیلگن حالگه کیلگن، ییر قتلمی
- توپراق بوتونلیگی: ییر بوتون‌لیگی، اینیقسه اؤلکه حقیده
- تؤزر (تؤزماق): تؤزاندیک هر یانگه ساچیلماق، اوچماق، تؤزغینماق، بیرلیگینی یؤقاتماق، ترقب کېتماق، اېسکیریب تیتیلیب ایشدن چیقماق
- توستدن: ناگهان، ظاهردن، کؤرینیشدن
- توسلنگ: گردان قیلینگ، فعل نینگ اؤزگریش حالتی، شخص، عدد و زمان‌گه کؤره
- تقویم: جنتری، سال نامه
- تؤقنشوو: یوزمه- یوزمه اوچره شماق، قریشیمه- قرشی کېلیب ییر- بیریگه اوریلماق، اوروشماق، دوچ کېلیب اوروش قیلماق
- تولوم: سوو، دوغ و قتیق سقلنه‌دیگن قؤی، ایچکی یا بوزاق تېریسیدن یسه‌له‌دیگن ایدیش
- توهین: بیر کیشی نینگ شخصیتی‌نی یمان سؤز و عمل بیلن تحقیر قیلماق
- تویغو: احساس
- جارچی: بیر خبر نی تاووشلی سېس بیلن آیته دیگن کیشی، قدیم زمانلرده بیر خبرنی اولوس گه اېشیتتیریش اوچون ایریم خبر رسانلر بار اېدیلر اولر بازارنینگ او باشیدن بو باشی‌گچه باریب بلند آواز بیلن ینگی خبرنی خلق‌گه اېشیتتیرر اېدیلر. انه شو کیشی‌لرنی جارچی دېیردیلر.
- جبران: تلافی قیلیش، عوض بیریش
- جرأت: دلیر، بی‌باک، ددیل، غیرت
- جُرنه: حلال دایره سی، اؤغلاق اؤیینی‌ده معین اېتیلگن بیر اؤرین، اؤغلاق او ییرگه تشلنگنیده نمره بیریله‌دی.
- جهان: دنیا، گیتی، آچون

- چاپقونچی: چوروچپاول قیلووچی، تاخت و تاز قیله دیگن کیشی
- چایقیلان: حرکت بیرماق، چیقه ماق، قیمیرلماق
- چؤری لیک: ۱. کنیزلیک، ۲. بیراو گه تابع بؤلیب چؤریلرچه محنتده بؤلیش
- چیرایلی: گؤزه‌ل، حسنگه ایگه، زیبا
- چیکلنگن: محدود بؤلگن، آخرگی چیک بؤلگن
- حافظه: اېسده، یادده، سقلب قالیش کوچی، خاطره
- حریت: آزادلیک، اېرککینلیک
- حشیش: مخدر ماده
- حصول: حاصل بؤلیش، قؤل گه کېلیش
- حقلی: قانون حقوقیگه ایگه
- حلاوت: شیرین‌لیک، ذوق، لذت
- حماسه: باتیرلیک، اوروش میدانیده‌گی قهرمانلیک، دلاورلیک
- حوش: تیوه، تویه، شتر
- حوران: بیت المقدس شهریده بیر ییر نینگ آتی
- خاقان: اؤرته عصر تورکی خلقلرده‌گی بیرلیک دولت باشلیقلری نینگ عنوانی و شو عنوان‌نی آلگن شخص، اولوغ خان، بویوک سلطان
- خطیب: خطبه اؤقییدیگن، وعظ قیله‌دیگن، واعظ
- خواص: خاصیتلر
- داوروغ: آوازه، شهرت
- دوکیلله‌ماق: یوره‌ک اوریش، دوک- دوک اېتگن آواز چیقرماق، تېز اورماق
- دولاق: موزه، پای تابه، اوتیک
- دهر: روزگار، عصر و زمان، اوزون زمان
- دیار: اوی، یورت، سرزمین، شهر، اؤلکه
- دېنگیز: اوقیانوس، بحر
- ذیحق: حقلی، حق ایگه سی، حقدار
- رب النوع: مردم اینیقسه یونانلیک لر، روملیک لر، مصرلیک لر، سیغینه دیگن تورلی طبیعی حادثه و نرسه لر گه تیگیشلی تېنگری لری
- رژیم: دولتنی باشقریش، اداره قیلیش اصول، توزوم، نظام
- رستگارلیک: ۱. خوف خطردن قوتیلیش ۲. معلوم بیر مقصد گه اېریشماق یا یؤلینی تاپماق

- **روحیه:** کیشی نینگ خوشلیک، قیغو و امید گه عاید عاطفی حالتی ۲. شو حالتلر مثبت تمانلر، اینیقسه امید و جرأت
- **روضه:** ۱. باغ، گلستان، گلزار، سبزه زار ۲. آرام‌گاه
- **رومانتیک:** رومانتیزمگه منسوب، خیالپرداز، احساساتلی
- **رومانتیسزم:** بیر هنری و ادبی یونه لیش و هنری و ادبی بیر مکتب نینگ اسمی
- **زمان:** وقت، دور، پیت، روزگار
- **زمانوی:** زمان معاصر، حاضرگی زمان، زمان گه ماس
- **زبون:** بیچاره، ناتوان، خوار، احمق و نادان
- **سراندیب:** حاضرگی سیریلانکانینگ ایسکی افسانوی آتی
- **سکره‌ماق:** چوچیماق، ایرغیماق، بوکماق، خیزله‌ماق
- **سورگون:** زوْر دن اصل یشب تورگن ییر، شهر یا یورتیدن بدرغه قیلیش
- **سهل:** آسان
- **سه‌یس:** آت باقر
- **سۆلیم:** یاقیملی، گۆزه‌ل، کیشینی اۆزیگه تارته دیگن، طناز، صاف، بی‌غبار
- **سۆنچماق:** اوچی تیز بیرار نرسه نی کوچ بیلن، باسیب یا ضرب بیلن اوریب کیرگیزماق، سوقماق، تیقماق، قده‌ماق
- **سینگماق:** شیمیلیب یا سیزیب ایچکی قتلمیگه، قسمیگه اۆتماق، هضم بۆلماق، اۆزلشماق، محکم اۆزلشماق
- **سیلگاه:** تفریح‌گاه
- **سیورلیک:** سیویله‌دیگن، مهرگه سزاوارلیک
- **سیۆماق:** بیرار انسانگه قلباً باغلنماق، عشق و محبت تویغویسی بیلن یوره کدن بیریلماق، مهر قۆیماق، یخشی کۆرماق
- **سیوینماق:** خرسند بۆلماق، قووانماق، شاد بۆلماق
- **شاشیق:** ذوق لی، عجله قیله دیگن، صبرسیز
- **شبنامه:** معلوم بیر مقصد اوچون یازیلیب تونده ترقه‌تیلگن بیر ورق، اینقسه بیر هدف اوچون یازیلگن ورقنی تونده ترقه‌تیش
- **شلوار:** مخمل یا باشقه تکه‌لردن تیکیله‌دیگن چلوار یا پطلون
- **شورا:** کینگاش، مشوره
- **شهرت:** معرفت، آوازه
- **صله:** عطیه، احسان، جایزه
- **طرح:** ۱. تصمیم آلیش اوچون بیرار موضوع حقیده‌گی یازمه نرسه لر ۲. بیرار نرسه‌نی ایشلب چیقاریش، قوریش اوچون ذهن ده گی نقشه یا برنامه ۳. پیشنهاد قیلماق
- **طنطنه‌لی:** بلند روح و طنطنه بیلن اۆتگن یا اۆتکزیله‌یاتگن مراسم
- **طُیور:** پرنده‌لر، قوشلر
- **ظریف:** زیرک، خوش طبع، گۆزه‌ل، تاتلی سۆزلی
- **عنعنوی:** رسم، عادت بۆلیب قالگن
- **عوام:** عامه، خلایق، اولوس، اینیقسه عادی و سوادسیزلر
- **عهد نامه:** بیتیم، وعده نامه، عهدوپیمان نینگ یازیلگن ورقی
- **غایت:** جوده، حددن تشقری، بی‌نهایت
- **فانی:** یۆق بۆله دیگن، نابود بۆله دیگن، ابدی ایمس
- **فراست:** بیر نرسه نینگ ظاهریگه قره‌ب باطینی‌نی درک قیله آلیش، زیرک‌لیک، عقل‌لیک، تیز هوشلیک
- **فراغت:** آسوده بۆلماق، آرام بۆلماق، ایش، مکتب، مؤسسه و یا وظیفه دن فارغ بۆلماق
- **فرحت:** شادلیک، خوشلیک
- **قایه:** تیک تاغ، تاغ نینگ تیک ییری، قله، تاغ نینگ تیغه‌سی، قیه سی
- **قانون:** موسیقی اسبابلریدن بیر توری
- **قتیگه:** اره سیگه، مابینی‌گه
- **قوانماق:** خرسند بۆلماق
- **قوریلمه:** معلوم بیر مقصد یۆلیده خدمت قیلووچی تخنیکی ماسلمه

- **قۉشیمچه:** ۱. علاوه قیلینگن، قۉشیلگن ۲. سۉزلر نینگ اۉزه گی یا نیگیزیگه قۉشیلیب شکل یا معنی سینی اۉزگرتیرووچی قسم
- **قۉل قاووشتیرماق:** ۱. قۉللرنی بیر- بیریگه باغله ماق، اینیقسه باشقه‌لرگه حرمت اوچون ۲. ایشده باشقه‌لر بیلن حصه قۉشمه ی قره‌ب تورماق
- **قۉنت:** چیدم، حوصله، دقت، توجه
- **قوواناچلیک:** شادلیک،خرسندلیک، افتخارلیک
- **قووناق:** چهره‌سی دایم آچیق، شاد، قووانچ و شادلیککه تۉلگن
- **قویاش سیستمی:** آفتاب سیستمی
- **قهرمانلیک:** باتیرلیک، قهرمانلرگه خاص ایش- حرکت، مردلیک
- **قیزغین:** ۱. جۉش اورگن، جۉشگه کیلگن، جۉشقین، اوجیگه چیققن ۲. صمیمی، ایسیق
- **قیزیقچی:** قیزیق حرکتلری و گپلری بیلن کیشی لرنی کولدیره دیگن آدم
- **قیسیلماق:** ۱. نرسه یا کیشی نینگ تشقی گه کوچ یا باسیم اۉتیش ۲. ناقوله ی شرایط طفیلی ایرکینلیک یا اختیار دن محروم بۉلیش
- **قیینه‌ماق:** جانگه آزار بیرماق، اذیت قیلماق، عذابگه سالماق
- **کائنات:** بوتون بارلیق، ییر و آسمان، عالم
- **کسرٰی:** ساسانیلر پادشاه‌لری‌نینگ عنوانی
- **کفالت:** باشقه بیر کیشی نینگ مسوولیتینی اۉز ذمه‌سیگه آلگن حالده کفیل لیک
- **کلیسا:** مسیحی لرنینگ عبادت خانه سی
- **کۉپ:** سان یا مقدار جهتدن کته، بیر قنچه
- **کۉچت:** اوروغ یاقلمچه دن اۉسیب چیققن و باشقه جایگه آلیب اۉتکزیله دیگن درخت، نهال
- **کوره‌ش:** ۱. پهلوانلیک، ییقیتیش، غالب چیقیش، اوچون معلوم قاعده‌لر اساسیده‌گی بیله لشوو ۲. مبارزه، معلوم بیر هدفگه ایریشماق اوچون قیلینه‌دیگن تلاش و حرکت
- **کوره‌شچن:** ۱. کوره ش آلیب باریشگه استعدادی بار، پهلوان ۲. معلوم بیر مقصدگه ایریشیش اوچون کوره شووچی
- **کۉرگزمه:** نمایشگاه

- **کۉرینیش:** ۱. نما، منظره، ظاهر ۲. معلوم بۉلیش عملی
- **کۉزتوتماق:** ۱. کۉزینی بیر نیرسگه توتماق ۲. امید قیلماق، کوتماق
- **کۉک:** تینیق آسمانِ رنگیده‌گی، ماوی ۲. ینگی اۉسیب چیققن میَسه
- **کۉکت:** سبزیجات، اۉسیملیک، اۉسب چیقه‌دیگن میَسه
- **کۉکس:** سینه، کۉکره ک
- **کۉنگول:** ۱. کۉنگیل، یوره ک، قلب، دل ۲. روحی حالت ۳. انسان نینگ یشیرین تویغولری
- **کۉلیم سیره‌ماق:** تبسم قیلماق
- **کوموش:** نقره
- **کونده‌لیک:** هر کونگی، عادتده‌گی
- **کونلیک:** بیر کونده بۉله‌دیگن، بیر کونگه عاید، بیر کونگه مولجل‌لنگن
- **کهکشان:** بولوت گه اۉخشش میلیونلرچه یولدوزلر چۉزیق توده سی، سمان یۉلی
- **کیمسه:** آدم، شخص، کیشی
- **کَی:** کیانی‌لر پادشاه‌لری‌نینگ عنوانی مثال: کَیخسرو، کَیکاوس و کَیقباد
- **لیسانس:** پوهنتون اۉقیشی نی توگتگن کیشی لر گه بیریله دیگن رسمی سند
- **ماسلمه:** برابر، تینگ، مساوی
- **ماوی:** تینیق کۉک، هوا رنگ
- **متوسطه تعلیمات:** اۉرته تعلیم، (۷-۹) صنف گچه
- **محزون:** غمگین، قیغولی
- **محشر:** ۱. انسان لر تۉپلنه دیگن ییر، قیامت کونی حشر بۉله دیگن ییر ۲. جوده گوجوم و آدملر کۉپ بۉلگن ییر
- **مرغوب:** مراقلی، یاقیملی
- **مسابقه:** تورلی ساحه‌لر بوییچه کیم یخشی نتیجه‌گه ایریشیش بۉییچه بیل‌لشیش، بیر- بیریدن آلدین بۉلیش، سبقت قیلیش
- **مسکن:** یشه یدیگن جای، تورر جای، اوی
- **مشاعره:** ۱. بیرار ادبی محفلده ایکّی یا بیر نیچه شاعر اۉز شعرلرینی اۉقیب اِشیتتیریشی، شعر

خوانلیک بزمی ۲. بیر موضوع یا بیر شعرگه ایزداشلیک قیلگن نبچه شاعر نینگ شعری
- **معبد:** عبادت خانه، عبادت اویی
- **معتدل:** اؤرتچه درجه ده بؤلگن
- **مفاجا:** ناگهانی، معیوب
- **مفسر:** بیر آیت، حدیث، سؤز یا موضوع نی هر تمانامله شرح و ایضاح له یدیگن کیشی
- **مقته‌ماق:** یخشی تمانلرینی ،فضیلتینی کؤرستیب گپیرماق، یخشی قیلیب کؤرستماق
- **ملاقات:** اوچره‌شوو، بیر- بیری بیلن کؤریشیش، بیر- بیر نی کؤریش
- **ملک الشعرا:** شاعرلر نینگ اینگ اولوغی
- **ملی:** ۱. بیر دین نینگ پیروی، اؤلکه نینگ اساسی قانونی و باشقه فایده‌لی هدفلریگه تن بیریب وطن عالی مصلحت‌لرینی کؤزده توتگن مردم لر، ۲. بیرار ملت نینگ اؤزیگه خاص بؤلگن خصوصیت لرنی افاده لاوچی مثال: ملی سرود، ملی کییم
- **منشوری:** فرمانی، اعلامیه سی، مثال: بیرلشگن ملت‌لرنینگ منشوری
- **منظره:** کؤزگه تشله‌نیب تورگن یا تصور اېتیله‌دیگن کؤرینیش، نظر تشله نیب تورگن یا تصور اېتیله دیگن کؤرینیش، نظر تشلنه دیگن جای
- **موهبت:** هدیه، بخشش
- **ناهموار:** تېگیس بؤلمه گن
- **نشانلش:** بېلگی لماق، تجلیل اېتماق، تعین قیلماق، کؤرستماق،
- **وحوش و طیور:** اېل بؤلمه‌گن حیوانلر و قوشلر
- **وحی:** خدا تمانیدن پیغمبرلرگه الهام بؤله‌دیگن نرسه، اشاره، پیغام نامه
- **وطنداش:** یورتداش، هم وطن
- **هاضمه جهازی:** جهاز هاضمه
- **هدر:** ضایع بؤلگن، حیف بؤلگن، باطل بؤلگن
- **هرج و مرج:** ترتیب سیزلیک، انتظام سیزلیک
- **هرزه گوی:** بیهوده اَیته دیگن
- **هویت:** شخصیت، ذات، بارلیق، وجود، (حقیقی نرسه و یا بیر کیشی نینگ واقعی صفت لری)
- **هیجان:** جوش و خروش، بیرار فوق العاده حالتدن واقعه یا خبردن تاپیلگن ایچکی تؤلقینله نیش، قتیق تشویشله نیش، اضطرابگه توشیش، جؤش و خروش گه کېلیش
- **یاپیشماق:** بیر- بیریگه بیریکماق، جیپسلشماق، قیپشماق
- **یات:** بېگانه، قرینداشلیگی یؤق، اجنبی
- **یاروغ:** ۱. یانیب، قیزیب تورگن نرسه دن ترقه لگن یاختیلیک، نور ۲. یاختی، روشن، یارقین
- **یاز:** ییل‌نینگ بهار بیلن کوز آره‌سیده‌گی اېنگ ایسیق فصل
- **یاغدو:** یاریتووچی منبعدن تره‌له‌دیگن یاروغلیک، نور
- **یالبارماق:** عذر و زاری، یلینماق، التماس قیلماق
- **یاووزلیک:** یاووزلرگه خاص خصلت، یمانلیک
- **یپراق:** ۱. برگ، درخت و هرخیل اؤسیملیک برگی ۲. کتاب یا مجله نینگ هر بیر ورغی
- **یخشیلیق (یخشی لیک):** ایزگولیک، مثبت و خیرلی ایشلر
- **یراغ:** ۱. قورال، اسلحه ۲. اسباب، انجام
- **یشنتماق:** درخشان قیلماق، گللب آچیلماق
- **یشیناماق:** بېکیناماق، کؤرینمه یدیگن پنه یېر ده اؤزنی آلماق
- **یمانلیق:** یخشی سیزلیک
- **یواش- یواش:** آهسته- آهسته
- **یورت:** اؤلکه، وطن، ماوا، دیار
- **یومروق:** مشت
- **یه‌یاو:** پیاده
- **یېر مداری:** زمین مداری
- **ییغین:** ییغیلش، مجلس، تؤپلنیش
- **ییقر (ییقماق):**
- **ییل:** شمال، باد، نسیم
- **ینگماق:** غالب چیقماق، غلبه قازانماق، رقیب نی مغلوبیتگه اوچره تماق، اوستون چیقماق، حالدن تایدیرماق
- **ینگیل:** آغیرلیگی آز، آغیر اېمس